

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ
МАЛАКА ОШИРИШ ИНСТИТУТИ**

ЖАНГОВАР ТАЙЁРГАРЛИК ЦИКЛИ

**ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ САФДОР ВА СЕРЖАНТЛАР
ТАРКИБИДАН ОФИЦЕРЛИК ЛАВОЗИМЛАРИГА ТАЙИНЛАШ УЧУН
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ЎҚУВ КУРСЛАРИНИНГ ЖАНГОВАР
ТАЙЁРГАРЛИК МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

ТОШКЕНТ-2023

УДК 355.54:351.74(07)(575.1)

Мазкур ўқув-услубий мажмуа Ички ишлар органлари сафдор ва сержантлар таркибидан офицерлик лавозимларига тайинлаш учун қайта тайёрлаш ўқув курсларининг ўқув дастури асосида тайёрланган.

Муаллифлар:

Р.Т. Джурабаев Жанговар тайёргарлик цикли ўқитувчиси.

Такризчилар:

Н.А. Юнусов ИИВ Жанговар ва жисмоний тайёргарликни таъминлаш бошқармаси бошлиғи;

И.Х.Махмудов ИИВ Академияси Ҳарбий фанлар кафедраси бошлиғининг ўринбосари.

Ўқув-услубий мажмуа Ички ишлар органлари сафдор ва сержантлар таркибидан офицерлик лавозимларига тайинлаш учун қайта тайёрлаш ўқув курсида таҳсил оладиган тингловчилар учун қуролсиз саф усулларини бажариш тартиби, махсус воситаларнинг турлари, тактик-техник хусусиятлари, қўллаш тартиби ва қўллаш вақтида хавфсизлик чоралари, махсус операция тушунчаси, турлари, ўқ отиш тайёргарлиги, унинг ички ишлар органларидаги роли ва ўрни ҳамда қуролларнинг турлари, жанговар хусусиятлари ёритиб берилган.

Ўқув-услубий мажмуа Малака ошириш институти профессор-ўқитувчилари ва тингловчилари учун мўлжалланган.

Ўқув-услубий мажмуа Малака ошириш институти Илмий кенгашининг 2023 йил “___” _____даги “___”- сонли йиғилиш муҳокамасидан ўтказилган ва маъқулланган.

© Ўзбекистон Республикаси ИИВ МОИ, 2023.

Мундарижа

Кириш.....	6
Модул бўйича дарслар тақсимооти.....	9
5.1-мавзу: Қуролсиз бажариладиган саф усуллари ва ҳаракатлари(амалий) ..	10
5.2-мавзу: Саф тайёргарлиги машғулоти ўтказиш методикаси(амалий)..	21
5.3-мавзу: Махсус воситаларни қўллаш тартиби, турлари, тактик-техник таснифи(маъруза).....	31
5.4-мавзу: Махсус операция тушунчаси, турлари, босқичлари ва уларни ташкил этиш ҳамда олиб бориш(маъруза).....	46
5.5-мавзу: Ўқ отиш тайёргарлиги курси ва унинг вазифалари. Қурол қўллашнинг ҳуқуқий асослари (семинар).....	60
5.6-мавзу: Макаров пистолети ва Калашников автоматининг қўлланиш мақсади, жанговар хусусиятлари ва тузилиши(маъруза, амалий)	67
Мавзулар бўйича тахминий тест саволлари.....	81
Глоссарий.....	83
Адабиётлар.....	88

КИРИШ

Ҳурматли тингловчилар! Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги ПҚ-10-сон Қарори ижросини таъминлаш мақсадида, ички ишлар органлари ходимларини "Инсон кадри учун" тамойили асосида давлатнинг юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, ўз бурчига содиқ, ватанпарвар ва халқпарвар вакили этиб тарбиялаш орқали аҳолининг чинакам розилигига эришиш, ички ишлар органлари ходимларида хизмат вазифаларига ҳалол, виждонан, Ватан ва халқ олдидаги бурчини чин дилдан ҳис этган ҳолда, юксак масъулият билан ёндашиш, жамиятда умумэътироф этилган одоб- ахлоқ нормаларига сўзсиз амал қилиш туйғусини шакллантириш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг янги қиёфасини шакллантириш ва уларнинг фаолиятини халқ манфаатлари, кадр-қиммати, ҳуқуқ ва эркинликларини самарали ҳимоя қилишга йўналтирилган.

Шу сабабли, навбатдаги **Ички ишлар органлари сафдор ва сержантлар таркибидан офицерлик лавозимларига тайинлаш учун қайта тайёрлаш** ўқув курсларига келган ходимлар саф тайёргарлиги асосларини билиши, саф бўлинмалари шахсий таркиби билан саф тайёргарлиги машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш, тизимда мавжуд махсус воситаларнинг турлари, тактик-техник хусусиятлари ва улардан фойдаланиш тартиби, мавжуд ўқ отар куролларни билиши ва улардан моҳирона фойдаланиш, оператив режаларни ва ИИО ходимларини ушбу режалардаги ҳаракатларини билиши бўйича билим, кўникма ва малакаларини шакллантириши керак.

Ўқув-услубий мажмуада ички ишлар органлари офицерларининг фавқулодда вазиятлар вужудга келганда моҳирона ҳаракат қилиш кўникмаларини ошириш, шунингдек юзага келадиган турли хил вазиятларда хизмат вазифаларини бажаришда малакаларини оширишдан иборат. Тайёргарликнинг асосини ички ишлар органлари шахсий таркибининг мураккаб ва кескин вазиятлардаги тактик ҳаракат усуллари ташкил этиб, махсус ва жанговар техникалар ҳамда махсус воситалардан тўғри фойдаланишга ўргатилади.

Навбатдаги Ички ишлар органлари сафдор ва сержантлар таркибидан офицерлик лавозимларига тайинлаш учун қайта тайёрлаш ўқув курсларида ўқитиш инновацион педагогик технологиялар, интерфаол методлар ва замонавий ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш орқали амалга ошириш, уларнинг жанговар тайёргарлик бўйича билимлари ҳамда амалий кўникмаларини юксалтиришга қаратилган.

Жанговар тайёргарлик модулининг мақсади – ходимларнинг жанговар тайёргарлигини ошириш орқали саф амалларини бажариш, ўқ отар қуролларни моҳирона қўллаш, мавжуд оператив режаларни билиш ва уларда куч ва воситаларни самарали бошқариш, махсус воситалар, уларнинг турлари ва жанг олиб тактикасини ўргатиш, уларнинг касбий интеллектуал ва профессионал салоҳиятини янада ошириш, шунингдек ходимларда (бундан буён матнда тингловчилар деб юритилади) хизмат мажбуриятларини самарали бажаришлари учун малакаларини оширишдан иборат.

Жанговар тайёргарлик модулининг вазифалари:

- тингловчиларда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳамда Ички ишлар вазирлиги томонидан ички ишлар органлари ходимларига қўйилаётган бугунги кун талабларига жавоб берадиган юксак касбий маҳоратини ривожлантириш;

- тингловчиларни юксак даражадаги Ватанпарварлик, довураклик, мардлик ва Ватанга садоқат руҳида тарбиялаш;

- тингловчиларнинг юқори даражада жанговар тайёргарлигини ошириш ва ҳар томонлама такомиллаштириб бориш;

- хизмат фаолияти давомида рўй берадиган ҳодисаларга тўғри баҳо бериш, мураккаб вазиятларга қисқа фурсатларда мослашиш, кескин ва ғавқулдда вазиятларда тўғри қарор қабул қилиш;

- Ички ишлар органларида мавжуд ўқ отар қуролларни билиш ва уларни моҳирона қўллаш;

- махсус воситалар турлари, тактик-техник тавсифларини билиш ва ғавқулдда ҳолатларда қўллаш кўникмаларига эга бўлиш;

- хизмат вазифаларини бажаришда учрайдиган ҳолатларга етарли даражада аниқ баҳо бера олиш, мавжуд муаммоларни таҳлил қилиш ва тўғри қарорлар қабул қилиш қобилиятини ривожлантириш;

- жанговар тайёргарлик модулида назарий олинган билимларни амалиёт билан боғлиқлигини таъминлаш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар:

Тингловчи:

“Халқ манфаатларига хизмат қилиш”ни ўз хизмат бурчи деб биладиган, хизмат вазифаларини виждонан бажарадиган, жанговар тайёргарлиги юқори даражада бўлишини англаши;

Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми кодексига белгиланган қоида ва талабларни билиши, уларга қатъий ва сўзсиз амал қилиши;

ўқ отар қуролларни қўлланилиш мақсади, тактик-техник хусусиятлари ва тўлиқсиз қисмларга ажратиш ва қайта йиғиш тартибини;

қуролсиз бажариладиган саф амаллари ва ҳаракатларини;

махсус воситаларнинг турлари, тактик-техник тавсифлари ва қўллаш тартибини ўрганиши;

оператив режаларни билиш, уларда гуруҳларнинг ва шахсий таркибнинг вазифаларини;

махсус воситаларни қўллашда хавфсизлик чораларини *билиши* керак.

Тингловчи:

ўз фаолиятини режалаштириш;

турли вазиятларда тезкор ва мустақил қарор қабул қилиш;

қўл остидаги шахсий таркибни бошқариш;

махсус воситалар билан жанг қилиш;

қуроллардан моҳирона отиш;

оммавий тартиббузарликларни бартараф қилишда махсус воситалар билан ҳаракатланиш *кўникмаларига* эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

мураккаб шароитларга тез мослашиш, кескин вазиятларда энг мақбул қарорлар қабул қилиш;

турли хил махсус операцияларни амалга оширишда махсус воситалардан фойдаланиш;

турли хил ўқ отар қуроллардан отиш;

саф билан юриш ва сафни бошқариш;

ўқ отар қуроллар ва махсус воситаларни қўллашда хавфсизлик чораларига риоя қилиш;

биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш каби *малакаларига* эга бўлиши зарур.

Модул бўйича дарслар тақсимоти:

	Модул мавзулари	Ўқув юкلامаси (соатларда)					Мустақил таълим
		Жами	Жумладан				
			Маъруза	Семинар	Амалий машғулот	Назорат	
2	Жанговар тайёргарлик	14	4	2	6	2	
5.1	Қуролсиз бажариладиган саф усуллари ва ҳаракатлари	2	-	-	2	-	-
5.2	Саф тайёргарлиги машғулотини ўтказиш методикаси	2	-	-	2	-	-
5.3	Махсус воситаларни қўллаш тартиби, турлари, тактик-техник тавсифи	2	2	-	-	-	-
5.4	Махсус операция тушунчаси, турлари, босқичлари ва уларни ташкил этиш ҳамда олиб бориш	2	2	-	-	-	-
5.5	Ўқ отиш тайёргарлиги курси ва унинг вазифалари. Қурол қўллашнинг ҳуқуқий асослари	2	-	2	-	-	-
5.6	Макаров пистолети ва Калашников автоматининг қўлланиш мақсади, жанговар хусусиятлари ва тузилиши	4	2	-	2	-	-

5.1-МАВЗУ: ҚУРОЛСИЗ БАЖАРИЛАДИГАН САФ УСУЛЛАРИ ВА ҲАРАКАТЛАРИ.

(2 соат амалий)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Жойида бажариладиган саф ҳаракатлари.

2-ўқув саволи: Ҳаракатда бажариладиган саф амаллари.

1-ўқув саволи: Жойида бажариладиган саф ҳаракатлари

Қад ростлаб туриш. Қад «САФЛАН» ёки «РОСТЛАН» командасига биноан ростланади. Ушбу командага биноан ҳарбий хизматчи зўриқмасдан тўғри туриб, пошналарини бирга, оёқ учларини фронт бўйлаб бир чизикқа, оёқ кафти кенглигида қўяди, тиззасига зўр бермай, тўғри тутуди, кўкрак кафасини бир оз кўтариб, танасини олд томон сал оғдиради, қорин соҳасини ичкарига тортади, елкасини тўғри тутиб, кафти танага қаратилган қўлини тушириб, бироз букилган бармоқларини сонининг ён томонига, ўртасига тақайди, бошини баланд кўтариб, иягини олдинга чиқармай, тўғри тутуди, тўғрига қараб, тегишли ҳаракатни зудлик билан бажаришга шай туради.

Қад ростлаб туриш

Жойида турганда, буйруқ бераётган ёки олаётганда, билдирув бераётганда, ҳарбийча салом бераётганда, команда берилаётганда, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Давлат мадҳияси ижро этилаётганида командасиз қад ростлаб тутилади.

Бош кийимсиз сафдан ташқарида турган ҳарбий хизматчи Ўзбекистон Республикаси Давлат мадҳияси ижро этилаётганида ўнг қўлини кўкрак соҳасининг чап томонига қўяди. Бунда кафт кўкракка қаратилиб, узатилган бармоқлар бирга тутилади.

«ЭРКИН» командаси берилганда, ҳарбий хизматчи ўзини эркин тутиб, чап ёки ўнг тиззасини бўш қўяди, лекин жойидан жилмайди, гаплашмай, диққат-эътиборини чалғитмай туради.

«ТЎҒРИЛАН» ёки «ТЎҒРИЛАНСИН» командасига биноан, ҳарбий

хизматчи сафдаги жойини тарк этмаган ҳолда, ўз қуроли, кийими, анжом-аслаҳаларини тўғрилаб олади. Бунинг учун сафдан чиқиш керак бўлса, бевосита бошлиғига рухсат сўраб, муружаат қилади.

«ТЎҒРИЛАН» ёки «ТЎҒРИЛАНСИН» командасидан олдин «ЭРКИН» командаси берилади.

Бош кийимни ечиш учун «**Бош кийим ЕЧИЛСИН**» командаси, кийиш учун эса «**Бош кийим КИЙИЛСИН**» командаси берилади. Зарурат бўлса, якка турган ҳарбий хизматчи бош кийимини командасиз ечиб, кияди.

Ечилган бош кийим эркин туширилган чап қўлга, нишони олд томонга қаратилган ҳолатда олинади.

Бош кийимни ечиш

Бош кийимсиз ёки қурол «орқага» олинган ҳолатда бош кийим ўнг қўл билан, қурол «тасмага», «кўкракка» ва «оёққа» олинган ҳолатда чап қўл билан ечилиб, кийилади. Карабин «елкага» олинган ҳолатда бош кийим ечиладиган бўлса, карабин дастлаб «оёққа» ҳолатига келтирилади.

Жойда туриб бурилиш. Жойда туриб бурилиш амаллари «**Ўнг-ГА**», «**Чап-ГА**», «**Орт-ГА**» командаларига биноан бажарилади.

Жойида бурилиш амаллари

Ортга ва чапга бурилиш амаллари чап пошна ва ўнг оёқ учида турган ҳолда чап қўл томон, ўнгга бурилиш амали эса ўнг пошна ва чап оёқ учида турган ҳолда, ўнг қўл томон бурилиб, бажарилади.

Жойида ўнга ва чапга бурилиш амаллари

Бурилиш учун иккита амал бажарилади.

Биринчи амал. Тананинг тик ҳолати сақланиб, тиззани букмай бурилганча, тана вазни олдинда турган оёққа ўтказилади.

Иккинчи амал. Ортда қолган оёқ тўғри тортилиб, олдинги оёққа тақалади.

Ортга бурилиш амаллари

2-ўқув саволи: Ҳаракатда бажариладиган саф амаллари.

Ҳаракат. Ҳарбий хизматчи қадамлаб юриб ёки югуриб ҳаракатланади. Қадамлаб юриш ҳаракати дақиқада 110 – 120 қадам тезликда бажарилади. Бунда ҳар бир қадам узунлиги 70 – 80 см. бўлиши лозим.

Югуриш ҳаракати дақиқада 165–180 қадам тезликда бажарилади.

Бунда ҳар бир қадам узунлиги 85 – 90 см. бўлиши лозим.

Қадамлаб юриш ҳаракати шахдам қадам ва оддий қадам ташлаб юришга фарқ қилади.

Шахдам қадам ташлаш ҳаракати бўлинма тантанали юриб ўтаётганида, юриш давомида ҳарбийча салом берилаётганида, ҳарбий хизматчи бошлиқ олдига яқинлашаётган ёки ундан нари кетаётганида, саф тайёргарлиги бўйича машғулот жараёнида сафдан чиқаётган ёки сафга қайтаётганда, шунингдек, тантанали ва мотамли ҳарбий таомиллар давомида бажарилади.

Полигон (жанговар тайёргарлик машғулотлари ўтказилаётган жой), жанговар машиналар парки ва бино ичида бошлиқ олдига яқинлашиш ёки ундан нари кетиш, сафдан чиқиш ёхуд сафга қайтиш амали оддий қадам ташлаб бажарилади.

Шахдам қадам ташлаш ҳаракати «**Шахдам қадам БОС**» командасига, оддий қадам ташлаб юрилаётганда «**Шахдам БОС**» командасига, оддий қадам ташлаб юриш ҳаракати эса «**Қадам БОС**» командасига биноан бошланади.

Дастлабки команда берилганда тана бироз олдинга оғдирилиб, унинг асосий вазни, мувозанат сақланган ҳолда, ўнг оёққа олиб ўтилади. Ижро командаси берилганда ҳаракат чап оёқдан, тўлиқ қадам ташлаб бошланади.

Шахдам қадам ташлаб юрганда, учи олдинга узатилган оёқ 15–20 см.га кўтарилиб, ерга бутун кафти билан босилади.

Шахдам қадам ташлаб юриш

Кўлнинг елкадан бошланадиган ҳаракати тана яқинида бажарилади.

Бунда:

олдинга чиқарилган кўл букилиб, панжаси камар тўқасидан бир кафт энида, танадан бир кафт узунлигида, тирсак панжа билан баробар тутилган ҳолда кўтарилади;

орқага охиригача тортилган кўл тўғри узатилади.

Бармоқлар ярим букилган бўлиб, бош тўғри тутилганча олдинга қараб борилади. Оддий қадам ташлаб борилаётганда оёқнинг учи узатилмайди,

олдинга эркин чиқарилиб, ерга, оддий юриб борилгандай, босилади. Қўл тана яқинида эркин ҳаракатланади.

Оддий қадам ташлаб юриш давомида берилган «**РОСТЛАН**» командасига биноан шахдам қадам ташлаш ҳаракатига, шахдам қадам ташлаш ҳаракати давомида берилган «**ЭРКИН**» командасига биноан эса оддий қадам ташлаб юриш ҳаракатига ўтилади.

Югуриш ҳаракати «**Югуриб қадам БОС**», мисол учун, «**Гуруҳ, югуриб қадам БОС**» командасига биноан бошланади.

Югуриш ҳаракати жойда турган ҳолатда бошланадиган бўлса, дастлабки команда берилганида тана олдинга оғдирилиб, бироз букилган қўл тирсаги ортга тортилади. Югуриш ҳаракати ижро командасига биноан, чап оёқдан бошланиб, қўл ҳаракати югуриш вазнида эркин бажарилади.

Қадамлаб юриш ҳаракатидан югуриш ҳаракатига ўтиш учун тирсаги ортга тортилган қўл бироз букилади. Чап оёқ ерга босилиши баробарида бериладиган ижро командасига биноан, ўнг оёқ ерга босилиб, чап оёқдан югуриш ҳаракати бошланади.

Югуриш ҳаракатидан қадамлаб юриш ҳаракатига ўтиш учун «**Қадам БОС**» командаси берилади. Ўнг оёқ ерга босилиши баробарида бериладиган ижро командасига биноан, яна икки қадам югуриб, чап оёқдан қадамлаб юриш ҳаракати бошланади.

Жойда қадам босиш ҳаракати «**Жойингда, қадам БОС**», командасига, юриш давомида эса «**ЖОЙИНГДА**» командасига биноан бажарилади.

Ушбу командага биноан жойда турган ҳолатда қадам босилиб, оёқ ердан 15 – 20 см.га кўтарилади. Бунда, оёқ кафти ерга учидан бошлаб босилади, қўл ҳаракати қадам вазнида бажарилади.

Жойида қадам босиш

Чап оёқ ерга босилиши баробарида бериладиган «**ТЎҒРИГА**» командасига биноан, ўнг оёқ билан жойда турган ҳолда яна бир қадам босилиб, ҳаракат чап оёқ билан тўлиқ қадам ташланганча бошланади. Бунда, дастлабки учта қадам шахдам босилади.

Ҳаракатни тўхтатиш учун, масалан: «**Оддий аскар Иброҳимов, ТЎХТА**»

командаси берилади. Ерга ўнг ёки чап оёқ босилиши баробарида бериладиган ижро командасига биноан, яна бир қадам босилиб, оёқлар ёнма-ён тақалгач, қад рост тугилади.

Ҳаракат тезлигини ўзгартириш учун «**ЙИРИК ҚАДАМ БОС**», «**ҚИСҚА ҚАДАМ БОС**», «**ЯРИМ ҚАДАМ БОС**», «**ТЎЛИҚ ҚАДАМ БОС**» командалари берилади.

Якка турган ҳарбий хизматчи бир неча қадам четга сурилиши учун, масалан: «**Оддий аскар Иброҳимов. Ўнгга (чапга) икки қадам БОС**» командаси берилади.

Ушбу командага биноан, ҳарбий хизматчи ҳар қадам ташлаганда бир оёғини иккинчисига тақаб борган тарзда ўнгга (чапга) икки қадам ташлайди.

Бир неча қадам олдинга ёки орқага сурилиш учун, масалан: «**Олдинга (орқага) икки қадам БОС**» командаси берилади. Ушбу командага биноан, икки қадам олдинга (орқага) ташланиб, оёқлар ёнма-ён тақалади.

Ўнгга, чапга ва орқага суриляётганда қўл ҳаракати бажарилмайди.

Юриш давомида бурилиш

Юриш давомида бурилиш амаллари «**Ўнг-ГА**», «**Чап-ГА**», «**Орт-ГА**» командаларига биноан бажарилади.

Ўнгга (чапга) бурилиш учун ижро командаси ўнг (чап) оёқ ерга босилиши билан бир вақтда берилади. Ушбу командага биноан, чап (ўнг) оёқ билан яна бир қадам босилиб, унинг учида ўнгга (чапга) бурилади ва ҳаракат, ўнг (чап) оёқ олдинга узатилганча, янги йўналишда давом эттирилади.

Ортга бурилиш учун ижро командаси ўнг оёқ ерга босилиши билан бир вақтда берилади. Ушбу командага биноан, чап оёқ билан яна бир қадам (бир саноғи бўйича) босилиб, ўнг оёқ ярим қадам олдинга, бироз чапга босилади ва иккала оёқ учида турганча, чап қўл томон кескин ортга (икки саноғи бўйича) бурилгач, чап оёқ билан (уч саноғи бўйича) ҳаракат давом эттирилади. Бурилиш амаллари давомида қўл ҳаракати қадам вазнида бажарилади.

Қўл ҳаракати амаллари

ҲАРБИЙЧА САЛОМ БЕРИШ

Қуролсиз жойда туриб ва юриш давомида ҳарбийча салом бериш.
Ҳарбийча салом қад ростлаб туриш ва юриш қоидаларига аниқ амал қилган ҳолда берилади.

Юриш давомида ва жойда туриб ҳарбийча салом бериш

Сафдан ташқарида, бош кийимсиз, жойда туриб ҳарбийча салом бериш учун уч-тўрт қадамга яқин келган бошлиқ (катта) томон юзланиб, қад ростланади ва унинг юзига, бошни буриб борганча, қараб турилади.

Агар ҳарбий хизматчи бош кийим кийган бўлса, бундан ташқари, кафти ва бирлаштирилган бармоқлари тўғри узатилган ўнг қўлини, ўрта бармоқни чаккага теккизиб, елка чизиғи ва баландлигида кўтаради. Бошни бошлиқ(катта) томон буриш мобайнида чакка яқинидаги қўл ҳолати ўзгармас қолади.

Бир шеренгали сафда туриб ҳарбийча салом бериш

Бошлиқ (катта) ҳарбийча салом бераётган ҳарбий хизматчининг ёнидан ўтиб кетгач, бош тўғри тугилиши баробарида, ўнг қўл туширилади.

Сафдан ташқарида, бош кийимсиз юриш давомида ҳарбийча салом бериш учун қўл ҳаракати бошлиққа (каттага) уч-тўрт қадам қолганда навбатдаги қадам ташлаш баробарида тўхтатилади, бошни бошлиқ (катта) томон буриб, юзига қараганча, юриб борилади. Бошлиқнинг (каттанинг) ёнидан ўтгач, тўғрига қараб, қўл ҳаракати давом эттирилади.

Бош кийимсиз юриш давомида ҳарбийча салом бериш

Агар ҳарбий хизматчи бош кийим кийган бўлса, навбатдаги қадам ташлаш баробарида, ўнг қўлини чаккага келтиради, чап қўлини эса сони яқинида тутиб, ҳаракатдан тўхтатади. Бошлиқнинг (каттанинг) ёнидан ўтгач, чап оёқни ерга босиш баробарида тўғрига қараб, қўлини чаккадан туширади.

Бошлиқни (каттани) қувиб ўтиш фурсатида ҳарбийча салом қувиб ўтишининг биринчи қадами баробарида берилади. Иккинчи қадам ташлангач, тўғрига қараб, қўл туширилади.

Агар ҳарбий хизматчининг қўли банд бўлса, ҳарбийча салом, бошни бошлиқ (катта) томон буриш тарзида берилади.

Сафдан чиқиш ва сафга қайтиш

Бошлиқ олдига келиш ва унинг олдидан кетиш. Ҳарбий хизматчи сафдан чиқиши учун, масалан: «**Оддий аскар Тўраев. Сафдан фалон қадам чиқинг**» ёки «**Оддий аскар Тўраев. Олдимга (олдимга югуринг)**» командаси берилади.

Ўз фамилиясини эшитган ҳарбий хизматчи «**Мен**» дея, сафдан чиқиш командасини эшитгач эса «**Хўп бўлади**», дея жавоб беради.

Биринчи командага биноан, ҳарбий хизматчи биринчи шеренгадан бошлаб санаганча, сафдан тайинланган қадамга шахдам юриб чиқади ва тўхтаб, саф томон юзланади.

Иккинчи командага биноан, ҳарбий хизматчи биринчи шеренгадан бошлаб бир-икки қадам ташлагач, юриш давомида бошлиқ томон бурилиб, унинг

олдига қисқа йўл билан шахдам қадам ташлаб ёки югуриб боради. Бошлиқ олдига етишга икки-уч қадам қолганда тўхтаб, оёқларини ёнма-ён тақаш билан бир вақтда, ўнг қўлни чаккага келтирганча, етиб келгани ҳақида билдирув беради, мисол учун: «**Ўртоқ сержант, оддий аскар Тўраев буйруғингизга биноан келди**».

Бошлиқ олдига келиш

Агар сафдан чиқиш буйруғини олган ҳарбий хизматчи иккинчи шеренгада турган бўлса, сафдан чиқишдан олдин қўлини олдинда турган ҳарбий хизматчининг елкасига қўяди. Олдинги шеренгада турган ушбу ҳарбий хизматчи бир қадам олдинга ташлаб, ўнг оёғини чап оёғига тақамай, ўнг томон бир қадам ўтиб, сафдан чиқаётган ҳарбий хизматчини олдинга ўтказиб юборади ва ўз жойини эгаллайди.

Агар сафдан чиқиш буйруғини олган ҳарбий хизматчи биринчи шеренгада турган бўлса, иккинчи шеренгада турган ҳарбий хизматчи унинг бўшаган ўрнини эгаллайди.

Агар сафдан чиқиш буйруғини олган ҳарбий хизматчи икки, уч (тўрт) колоннали сафда турган бўлса, сафнинг яқин қаноти томон ўнгга (чапга) бурилади. Унинг ёнида турган ҳарбий хизматчи эса ўнг (чап) оёғи билан бир қадам ёнга ташлаб, чап (ўнг) оёғини ўнг (чап) оёғига тақамай, бир қадам орқага ўтади ва сафдан чиқаётган ҳарбий хизматчини ўтказиб юборгач, ўз жойини эгаллайди.

Агар сафдан чиқиш буйруғини олган ҳарбий хизматчи қуролланган бўлса, «елкага» ҳолатидаги карабиндан ташқари, бошқа қурол турининг ҳолати ўзгармас қолади. «Елкага» ҳолатидаги карабин сафдан чиқишдан олдин «оёққа» ҳолатига туширилади.

Ҳарбий хизматчи сафга қайтиши учун, масалан: «**Оддий аскар Тўраев. Сафга турунг**» ёки фақат: «**Сафга турунг**» командаси берилади.

Сафга юзланиб турган ҳарбий хизматчи дастлабки «**Оддий аскар Тўраев**» командасига биноан, яъни ўз фамилиясини эшитгач, бошлиқ томон бурилиб: «**Мен**» дея, «**Сафга турунг**» ижро командаси биноан эса агар у

қуросиз ёки қуроли «орқага» ҳолатида бўлса, ўнг қўлини чаккага келтириб: «**Хўп бўлади**», дея жавоб беради. Шундан сўнг, юриш йўналиши томон бурилиб, биринчи қадам ташлаш баробарида қўлини чаккадан туширади. Қисқа йўл билан шахдам қадам ташлаб бориб, сафдаги жойини эгаллайди.

Бошлиқ олдидан кетиши

Агар фақат «**Сафга туриг**» ижро командаси берилган бўлса, ҳарбий хизматчи бошлиқ томон бурилмай, сафдаги ўз ўрнига қайтади.

Сафдан чиқиш амали қурол билан бажарилган бўлса, қурол, сафдаги ҳарбий хизматчилар қуроли қандай ҳолатда бўлса, шу ҳолатга келтирилади.

Сафдан ташқарида бошлиқ олдига яқинлашаётган ҳарбий хизматчи бошлиққа беш-олти қадам қолганида шахдам қадам ташлай бошлайди ва икки-уч қадам қолганида тўхтаб, оёқларини ёнма-ён тақаш баробарида, ўнг қўлини чаккага келтиради ва етиб келгани ҳақида билдирув беради. Билдирув бериб бўлгач, қўлини чаккадан туширади.

Бошлиқ олдига қурол билан яқинлашганда, «елкага» ҳолатидаги карабиндан ташқари, бошқа қурол турининг ҳолати ўзгармас қолади. «Елкага» ҳолатидаги карабин бошлиқ қаршисида тўхталгач, «оёққа» ҳолатига туширилади. Агар қурол «орқага» ҳолатига келтирилмаган бўлса, қўл чаккага кўтарилмайди.

Бошлиқ олдидан кетадиган ҳарбий хизматчи, кетишга ижозат олгач, ўнг қўлини чаккага келтириб: «**Хўп бўлади**», дея жавоб беради. Шундан сўнг, юриш йўналиши томон бурилиб, биринчи қадам ташлаш баробарида ўнг қўлини чаккадан туширади. Уч-тўрт шахдам қадам ташлагач, эркин юриб кетади.

Бошлиқ олдидан кетадиган ҳарбий хизматчи қуролланган бўлса, «оёққа» ҳолатидаги карабиндан ташқари, бошқа қурол турининг ҳолати ўзгармас қолади. Агар зарур бўлса, ҳарбий хизматчи «**Хўп бўлади**», дея жавоб берганидан сўнг,

куролини бошқа ҳолатга келтиради.

Бошлиқ ҳарбий хизматчига сафга қайтиш командасини ёки кетишга ижозат бераётганда, ўнг қўлини чаккага келтиради. Команда (ижозат) бериб бўлгач, қўлини туширади.

Хулоса: Ҳурматли тингловчилар, бугунги машғулотида “Қуролсиз бажариладиган саф амаллари ва ҳаракатлари” мавзусини кўриб чиқдик. Ушбу мавзу бўйича бугун жойида туриб бурилиш, ҳаракатда, юриш давомида бурилиш, қуролсиз бажариладиган саф амаллари ва ҳаракатлари, сафдан чиқиш ва сафга қайтиш усуллари, бошлиқнинг олдига бориш ва унинг олдидан кетиш усулларини ўргандик. Бугунги машғулотида олинган билимларни мустаҳкамлаб боришимиз ва ўз кўникмаларимизни ошириш устида ишлашимиз лозим.

Мустақил тайёргарлик учун топшириқ:

1. Жойида ва ҳаракатда бажариладиган саф амаллари ҳамда ҳаракатларини мустақил равишда бажариш;
2. Сафдан чиқиш, раҳбар олдига бориш ва раҳбар олдидан кетиш ҳамда сафга туриш усулларини ўрганиш;
3. Жойида ва ҳаракатда ҳарбийча соллом бериш машқларини ўрганиш.

Назорат саволлари.

1. Бошлиқ билан ҳаракатда ҳарбийча саломлашишда неча қадам масофа сақланади?
2. Бошлиқ билан ҳаракатда ҳарбийча саломлашишда неча қадамдан сўнг оддий қадам ташлаб юрса бўлади?
3. Бошлиққа яқинлашишда қанча масофада ҳарбийча салом бажарилади?
4. Қандай командаларни биласиз?
5. Бўлинмаларнинг юриш сафи қандай ҳолларда қўлланилади?
6. Сафни бошқариш қандай воситалар орқали амалга оширилади?
7. Интервал тушунчасига таъриф беринг?
8. Қатор тушунчасига таъриф беринг?
9. Қанотга тушунчасига таъриф беринг?
10. Саф орти тушунчасига таъриф беринг?

5.2-МАВЗУ: САФ ТАЙЁРГАРЛИГИ МАШҒУЛОТИНИ ЎТКАЗИШ МЕТОДИКАСИ.

(2 соат амалий)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Саф тайёргарлигини методик асослари.

2-ўқув саволи: Саф тайёргарлиги бўйича машғулотлар ташкил қилиш ва уни ўтказиш методикаси.

1 – ўқув саволи. Саф тайёргарлигини методик асослари.

Умумий қоидалар.

Саф тайёргарлиги жанговар тайёргарлик йўналишида мустақил курс бўлиб, шу йўналишдаги бошқа йўналишлар билан узвий боғлиқдир. Шу билан бирга, шахсий таркиб учун керак бўлган билим, кўникма ва жисмоний-руҳий сифатларни мустаҳкамлашда ижобий таъсир кўрсатувчи омил ҳисобланади. Шунинг учун саф тайёргарлиги машғулотларини ташкиллаштириш ва ўтказишда уларнинг педагогик ҳамда методик жиҳатларига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Саф тайёргарлигида офицерларнинг малакаси Саф Низоми талабларни бажаришда шахсий намунаси ҳамда юксак даражадаги методик билимларининг уйғунлашуви юқори кўрсаткичларга эришишда катта аҳамиятга эга. Аммо таълим берувчининг бу ҳислатларга эга бўлиши бугунги давр талабида етарли ҳисобланмайди. Бу борада таълим берувчи билим борасидаги ютуқлари билан чекланмасдан, қўл остидагиларнинг саф усулларини ўзлаштиришдаги қизиқувчанлигини ошира билиши муҳим аҳамият касб этади.

Ҳар бир тарбиячи-раҳбар тайёргарликнинг дастлабки кунлариданок тингловчи-курсантларнинг, ходимларнинг онгида саф тайёргарлиги моҳиятини англаш бўйича мустаҳкам пойдевор яратишни билиши зарур. Чунки ана шу даврдан бошланғич ҳаракат кўникмалари шаклланиб боради. Агар ходим кўникмалари тўғри йўналтирилган ҳолда тарбияланиб борилса, кейинчалик қурол билан бажариладиган мураккаб усулларни ҳам осон ўзлаштиради. Доимий равишда ўрганиш ҳамда олган билимларини такомиллаштириб бориш одатий ҳол бўлиб қолади.

Маълумки, инсоннинг билим доираси муайян даражада чекланган. Шунинг учун тингловчи ва курсантларга дастлабки уқувсизликларидан уялмасликни уқтириш ҳам ўқитиш методикасининг асоси ҳисобланади. Ахир танбеҳни билмай туриб жавоб қидирган эмас, балки билмай ўзини билағон қилиб кўрсатган одам олади.

Ўзлаштириш – тушунчаларни идрок қилиш ва эслаб қолиш, билимларни эгаллаш эса ўзлаштирилган билимларни амалиётда қўллашдир.

Таълим жараёнида танишни нотаниш билан, назарияни амалиёт билан боғлашнинг самарали шакллари ва методикасини жорий қилиш, барча фанларда бўлгани каби, саф илмини эгаллашда ҳам муҳим омил ҳисобланади. Яна шуни назарда тутиш керакки, ҳар бир саф машғулотини мусобақа муҳити сезилиб турган шароитда ўтказиш лозим. Шу ўринда айтиш керакки, бу жараён ўқитилаётган материални тез ўзлаштиришга ёрдам беради.

Ҳар бир саф машғулоти кейинги машғулотни ўзлаштиришда поғона вазифасини ўташи лозим. Билимни, машғулотни чуқур ўзлаштириш малаканинг мустаҳкамлиги ва ўқитиш методикаси ҳамда машғулотларнинг тўғри ташкиллаштирилганлигига боғлиқдир.

Ходимлар, тингловчи ва курсантлар ҳаракатининг узлуксизлиги ва жадаллиги бугунги кундаги саф тайёргарлигига қўйилаётган асосий талабдир.

Бўлинманинг жанговар тайёргарлиги тингловчиларнинг саф кўникмаларини яқка тартибда эгаллашлари ва бўлинмаларнинг юқори даражадаги саф уйғунлашувига чамбарчас боғлиқдир.

САФ ТАЙЁРГАРЛИГИ МАШЎУЛОТЛАРИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ.

Саф тайёргарлиги машғулотларини режалаштиришда ўқитувчи жанговар тайёргарлик дастурларида саф тайёргарлиги бўйича қўйилган вазифалар ва Саф низомидаги талабларга амал қилиш билан бирга, шахсий таркибнинг саф тайёргарлиги даражасини ҳам ҳисобга олиш лозим.

Тақдим этиладиган мавзулар бўлинма раҳбарлари ва бошлиқларига ўқув жараёни ташкил қилишда, таълим олувчиларнинг укувини ҳисобга олган ҳолда, ўқув саволларини танлаш ҳамда уларга ажратилган вақтни тақсимлаш ҳуқуқини беради. Ўқув жараёнида мавзулар учун ажратилган машғулотлар сони (соат) ҳар хил бўлиши мумкин. Бошқа мавзуларга нисбатан мураккаб ҳисобланган мавзуларга машғулотлар сонини кўпроқ ажратиш мақсадга мувофиқдир. Масалан, уларга саф қадами, жойида бурилишлар ҳаракати ва бошқа саф усулларини киритиш мумкин. Уларни ўрганишда машғулотлар бир неча маротаба қайтарилиш керак, чунки ўрганилаётган мавзу талаб даражасида бўлмаса, кейинги ўқув машғулотида ўтиш тавсия этилмайди. Агар бирор мавзу ўтилмай ёки ўрганилмай қолган бўлса, уни мустақил тайёргарлик соатларида ўрганиш ёки келаси машғулотларга қўчириш лозим.

Саф тайёргарлиги машғулотлари мунтазам равишда бир хил вақт оралиғида ўтказилади. Усулларни лозим даражада ўзлаштиришга саф тайёргарлиги машғулотларини олдиндан режалаштириб, ҳосил қилинган кўникмаларни кейинги машғулотларда мустаҳкамлай олган тақдирдагина эришиш мумкин.

Саф машғулотлари жуда кўп жисмоний куч талаб қилганлиги сабабли бир неча кун кетма-кет ёки бир кунда иккита машғулот ўтказиш тавсия этилмайди. Тажрибадан шу нарса маълумки, саф машғулотларини ҳафтада бир ёки икки

марта режалаштирган раҳбарлар юқори муваффақиятларини қўлга киритишган.

Саф тайёргарлиги машғулотлари мақсадига, бошқа машғулотлар каби, пухта режалаштирилган ва моддий таъминот талаб даражасида амалга оширилган тақдирдагина эришиш мумкин. Шу сабабли шахсий таркиб билан машғулотларни ўтказишдан олдин цикл (бўлинма) бошлиғи, ўқитувчи (офицер ёки сержант)лар билан методик йўриқнома ва кўргазмали машғулотларни ташкиллаштириши назарда тутилади.

Саф тайёргарлиги машғулотлари ўқув взводи ва гуруҳ таркибида ўқитувчи бошчилигида ўтказилади. Машғулотларни якка тартибда бир соат, ўқув взводи ёки гуруҳ таркибида эса икки соатгача режалаштириш мумкин. Якка тартибда ўтказиладиган машғулотларда бажарилаётган саф усулларинг ҳар бир элементида алоҳида эътибор қаратилади. Ўқув взводи ёки гуруҳ таркибида ўтказиладиган машғулотларда эса асосан саф элементларининг уйғунлигига эътибор берилади.

Ҳар бир машғулот тайёргарлик, асосий ва якуний қисмлардан иборат бўлади.

Машғулотнинг тайёргарлик қисмда шахсий таркибнинг ташқи кўриниши кўздан кечирилиб, машғулот ўтиш жойига олиб чиқилади ва ўтиладиган мавзу, унинг мақсад ҳамда вазифалари эълон қилинади.

Асосий қисмда янги мавзунинг ўқув саволлари бўлимларга бўлиниб, тўлиқ бажариш йўли билан, такрорлаш усулида ўтказилади. Машғулот давомида барча усуллар машғулот олиб борувчининг командалари ёки барабан садолари остида мустақил равишда бажарилади.

Якуний қисмда ўтилган машғулотнинг ютуқ ва камчиликлари таҳлил қилиниб, яхши ўзлаштирган ходимларга эътибор қаратилади ва мустақил тайёргарлик учун вазифалар берилади.

МЕТОДИК ЙЎРИҚНОМА МАШЎУЛОТЛАРИ.

Машғулотлар саф тайёргарлиги элементларини ўзлаштиришнинг асосий шаклларида ҳисобланади. Командирларнинг методик маҳорати ва шахсий тайёргарлиги машғулотларнинг самарали ўтказилишига олиб келади. Шу боис ҳар бир машғулотидан олдин раҳбарлар командирларнинг методик маҳоратини ошириш мақсадида улар билан методик йўриқнома машғулотлари ўтказиши катта аҳамиятга эга.

Методик йўриқнома машғулотларида офицерларнинг саф усулларини бажариш бўйича маҳоратлари ва Саф низоми бўйича билимлари текширилади. Бундай текширишлар уларнинг билим савиясини аниқлаш ва қўл остидаги ходимларга қай даражада таълим бера олишлари ўрганилиб чиқилади. Саф офицерлари билан олиб бориладиган методик йўриқнома машғулотлари

белгиланган мавзу бўйича шахсий таркиб билан ўтказиладиган машғулотлардан уч-тўрт кун олдин ташкиллаштирилади.

Шахсий таркиб офицер (сержант)лари билан методик йўриқнома машғулотлари қуйидаги кетма-кетликда ўтказилганда самарали натижа беради:

– машғулот раҳбари шахсий таркиб офицер (сержант)ларининг ташқи кўриниши, кўриб чиқиладиган мавзу ҳажмида Низомда белгиланган ҳолатлар бўйича билимларини текшириб, машғулот қатнашувчиларидан гуруҳ (секция) тузади;

– тузилган гуруҳларда раҳбар (офицер ёки сержант) асосий эътиборни машғулот ўтиш методига, ўрганувчилар томонидан усулларнинг бенуқсон бажарилиши ва усулларни бажаришда йўл қўйиладиган хатоларга қаратган ҳолда машғулот ўтади;

– методик йўриқнома қатнашчилари саф усуллари ва ҳаракатларни намунали бажара бошлаганларидан сўнг, машғулот раҳбари офицерлар (сержант) билан машғулот ўтиш методларини ўрганишга киришади. Бунинг учун у ўрганувчилар усул ва ҳаракатлардан бирини намойиш қилиш методидан фойдаланиб, ўргатиш учун уларни раҳбарлик ролига навбатма-навбат тайинлайди;

– машғулот охирида раҳбар методик йўриқнома қатнашчиларининг ҳар бирига саф ва методик тайёргарлиги бўйича баҳо бериб, уларнинг ютуқ ва камчиликлари борасида атрофлича таҳлил ўтказади. Таҳлил якунида шахсий таркиб билан режалаштирилган машғулотга тайёрланиш ва ўтказиш тартиби юзасидан кўрсатмалар бериб ўтилади.

ЙЎРИҚНОМАЛАР

Машғулот раҳбарларининг йўриқномаси жанговар тайёргарлик дастурининг методик кўрсатмалари, Низом ҳолатлари, ўрганиладиган мавзу ва саволларнинг мазмуни, режа-конспект тузиш тартиби ва ўқув-машғулот вақтини тўғри тақсимлаш бўйича машғулот олиб борувчи офицер (сержант)ларнинг билимларини текширишдан бошланади. Асосий эътибор саф усуллари ва ҳаракатларини бажариш техникасига ҳамда амалий машғулотларга қаратилади. Офицер (сержант)ларни машғулот ўтишга тайёрлашда бу усул кенг қўлланилади.

Йўриқномалар қоидага кўра саф майдонда ўтказилади. Раҳбар йўриқномадан сўнг офицер (сержант)ларга аниқланган камчиликларни бартараф қилиш ва бўлиб ўтадиган машғулотларга сифатли тайёрлана олишлари учун вақт белгилайди.

Йўриқнома машғулот ўтказувчиларни тайёрлашда бошқа шакл ва усуллардан фарқ қилиб, қуйидаги қулайликларга эга:

- йўриқномаларни гуруҳ билан ва яқка тартибда ўтказиш мумкинлиги;
- вужудга келган муаммолар ва камчиликларни тезкорлик билан бартараф қилиш;

– 10–15 дақиқа вақт давомида ўтказилган йўриқномаларда офицер (сержант)ларга аввалдан ёки янги аниқланган камчиликларни бартараф этиш бўйича методик маслаҳатлар ва тавсиялар бериш.

Йўриқномалар таълим беришнинг бошқа шакл ва усулларида аниқ саволга жавоб бериш мақсадига йўналтирилганлиги билан фарқ қилади.

2 –ўқув саволи. Саф тайёргарлиги бўйича машғулотлар ташкил қилиш ва уни ўтказиш методикаси.

Саф кўникмаларини оширишнинг асосий шакллари.

Маълумки ҳар қандай предмет бўйича 3 та асосий дидактик мақсад қўйилади:

- Ўзаро муносабат, идрок қилиш ва олинган билимларни тушуниб етиш;
- Маҳорат ва кўникмаларни шакиллантириш;
- Билим, маҳорат ва кўникмаларни мустаҳкамлаш ва такомиллаштириш.

Биринчи мақсадга эришиш оғзаки баён қилиш методикаси, кўрсатиш ва суҳбатни талаб этади, иккинчиси машқлар ва тушинтириб беришлар, учинчиси низомлар, дарсликлар ва бошқа нашрдан чиққан манбалар, мустақил тренировкаларни, мустақил ўқиб ўрганиш талаб этилади.

Асосий методик талаблардан бири бу ўқув саволларини қайта кўриб чиқишга (отработка) амал қилиш, оддийдан мураккабга қараб бориш маълумдан номаълумга қўйилган топшириқларни бажарилишини таъминлаш.

Ўқитиш процесси моҳияти аниқ билим, маҳорат ва кўникмаларни эгаллашга қаратилган хатти ҳаракатларни ташкил этади. Ушбу жараёндаги бош рольни дарс раҳбари ижро этади.

Билимларни ўзлаштириш процесси – бу билиш фаолиятидир. Ушбу фаолият жараёнида тингловчида идрок қилиш, тасаввур ҳосил бўлади натижада тингловчида ўрганилаётган предмет ёки ходисанинг ташқи томонлари ҳақида маълумотлар акс этади. Ўрганилаётган ҳаракатлар бўйича олинган маълумотлар умумлаштирилиб, тингловчи предмет ёки ходисанинг моҳиятига кириб боради. Шунинг учун айтиш мумкинки, билим бу маълум материаллар бўйича раҳбарнинг маълумотлар мажмуасини хотирада сақлабгина қолмасдан, балки ўрганилган усуллар ва ҳаракатлар бўйича амалий хулосалар чиқариш асосида унинг моҳиятини тушиниш ҳамдир.

Маҳорат бу амалда олинган билимлардан фойдалана билиш ва онгли равишда у ёки бу хатти – ҳаракатларни олинган билим асосида бажара олишдир.

Кўникма бирон бир ҳаракатни автоматик тарзда тўғри, тез ва осон бажарилишидир. Кўникма тренировка жараёнида (машқ) ҳаракатларни кўп марта такрорланиши ва барча дарсларда систематик тарзда ўтказилиши натижасида шакилланади.

Саф қоидаларини ўргатишнинг асосий ташкилотчилари бу бўлинма ёки қисм командирлари ҳисобланади. Улар саф қоидаларини ўз қўл остидагиларга ўргатиш ва уни яхшилаш мақсадида зарурий чоралар кўришга маъсулдирлар. Шу сабабли уларнинг ўзлари офицерлар учун кўрсатма машғулотларини олиб борадилар.

Машғулотлар қуйдагича олиб борилади:

Саф тайёргарлиги машғулотларини педагогиканинг асосий принципларига риоя қилган ҳолда ташкиллаштириш жоиздир. Булар тингловчиларнинг онгли равишда ҳаракатланишлари, ўқитилаётган материалнинг кетма-кетлигини тўғри режалаштириш ва мунтазамлилигини таъминлаш ҳамда мавзунинг мазмунини уларнинг идроки даражасида етказишдир.

Машғулотлардан кўзланган мақсадга қай даражада эришиш таълим олувчиларнинг билим даражаси ва кўникмаларига узвий боғлиқдир. Яъни, ўзлаштириш жараёнини инобатга олган ҳолда, ўқитиш методларига ўзгартиришлар киритиш мумкин бўлади.

Ўқув жараёни тизимида дидактик мақсадларнинг қуйидаги кенг тарқалган уч ҳил тури маълум:

- олинган маълумотларни қабул қилиш ва уларнинг моҳиятини идрок қилиш;
- кўникма ва малака ҳосил қилиш;
- ўзлаштирилган билим, кўникма ва малакаларни такомиллаштириб бориш.

Биринчи мақсадга эришиш учун сўзлаб бериш, тушунтириш ва кўрсатиш методларидан, иккинчи мақсадга тушунтириш ва амалий равишда такрорлаш, учинчи мақсадга мустақил равишда Саф низоми ва бошқа адабиётларни ўқиш ҳамда амалий равишда такрорлаш методларидан фойдаланган ҳолда эришиш мумкин.

Машғулотларни ўзлаштиришда мавзу ва ўқув саволларининг кетма-кетлигини бузмасдан, оддийдан мураккабга ҳамда маълумдан номаълумга босқичма-босқич ўтиб бориш амалга оширилади. Ўқув машғулотининг қай даражада ўзлаштирилишини машғулот раҳбари ва ўрганувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини биргаликда мақсадга йўналтирилган фаолият белгилайди. Машғулот раҳбари бу жараёнда асосий вазифани бажаради.

Билим – ўрганилаётган мавзу ҳамда материалларни ёдда сақлаб қолиш, уларнинг маъно, моҳиятини чуқур англаш ва шу асосида ўрганган ҳаракат ва усулларни умумлаштира билиш ва тўғри хулоса чиқариш.

Маҳорат ва кўникмалар эса мана шу билимларнинг тўғри ўзлаштирилганлиги асосида махсус машқлар ёрдамида ривожлана боради.

Кўникма ўзлаштирилган билим ва ҳаракатларнинг амалиётда вазиятга мос равишда қўлланишидир.

Маҳорат мукамал, автоматик тарзда тез бажариладиган ҳаракатдир. Улар машғулотларнинг тизимли ўтказилиши, ҳаракатларга яхши ишлов берилганлиги, мунтазам равишда такрорланиб турилиши натижасида ҳосил бўлади.

Цикл (бўлинма) бошлиқлари саф тайёргарлигининг асосий ташкилотчилари ҳисобланадилар. Улар машғулот қатнашчиларининг саф кўникмаларини мукамал ўзлаштиришларига эътибор қаратиб, шулар асосида керакли чора-тадбирларни ишлаб чиқишлари лозим. Шуларни ҳисобга олган ҳолда офицерлар учун бўлинмаларда кўргазмали машғулот ва услубий

йўриқномаларни ташкиллаштиради ҳамда машғулот ўтказиш усулларини кўрсатадилар.

Ҳар бир машғулот қуйидаги кетма-кетликда ўтказилади:

- ўтган машғулотдаги усул ҳамда ҳаракатларни текшириш ва такрорлаш;
- янги саф усуллари ва ҳаракатлари билан таништириш;
- янги усул ва ҳаракатларни ўргатиш. Агар усул ва ҳаракатлар мураккаб бўлса, элементларга бўлиб, сўнгра эса тўлиқ, агар усул ва ҳаракатлар осон бўлса, секин суръатда ўргатилади. Ўзлаштирилган усул ва ҳаракатлар аста-секинлик билан Низомда белгиланган тарзда бажарилишигача олиб чиқилади;
- таълим бериш усулини бир томонлама ёки икки томонлама, яқка ҳолда ёки жуфтликда қўллаш;
- машғулотларда ўрганувчиларнинг усул ва ҳаракатларни намунали бажаришини таъминлаш;
- усул ва ҳаракатларни яхши ўзлаштириш мақсадида мусобақалар ташкиллаштириш;
- машғулотларни таҳлил қилиш.

Саф тайёргарлиги машғулотларида ҳар бир ўрганувчининг ҳаракатини кузатиш, ўз вақтида уларнинг хатоларини тўғрилаш имконига эга бўлиш учун ўқитувчи назорат жойини тўғри танланган бўлиши керак. Бўлинма сафидан секция раҳбарлари 3–4 қадам, гуруҳ раҳбарлари 5–6 қадам, ўқув взводи раҳбарлари 7 қадам узоқликда бўлишлари мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Масофанинг бу тарзда белгиланиши шахсий таркиб машғулот давомида раҳбарларнинг доимий назоратида бўлишини таъминлайди.

Раҳбар (ўқитувчи)ларнинг командаларини аниқ ва баланд овозда бера олишлари саф тайёргарлигида катта аҳамиятга эгадир. Нотўғри ва ноаниқ берилган команда унинг бажарилишини қийинлаштиради. Ўрганувчилар учун раҳбар қандай ҳаракат талаб қилаётгани тўғрисидаги командалар аниқ ва чўзикроқ бўлиши шарт.

Бир лаҳзадан кейин эса бажарилувчи команда қисқа ва тез берилиши керак. Ўрганувчиларнинг кучини нотўғри сафланиши ва ҳаракатни ноаниқ бажари-лишига йўл қўймаслик учун бажарилувчи командаларни ҳеч қачон чўзмаслик керак.

Раҳбар ҳар бир буйруқ ёки команда беришдан аввал **“РОСТЛАН”** командасини қабул қилган бўлиши керак. Бу команда тингловчиларнинг саф интизомини ва унга бўлган ҳурматини тарбиялайди.

Саф усулларини ўзлаштиришда методик кетма-кетлик ҳам катта аҳамиятга эга:

- тушунтириш ва кўрсатиш (ўқитувчи томонидан);
- ўрганиш (ўрганувчи томонидан);
- такрорлаш (ўрганувчи томонидан).

Раҳбар саф усуллари билан таништиришда қуйидагиларни бажаради:

- номи, қаерда ва қандай мақсадда қўлланишини тушунтиради;
- бериладиган команданинг бажарилишини айтади;

– бериладиган команданинг Низом талаблари бўйича қандай бажарилиши кераклигини кўрсатади, сўнгра ҳаракатларни секинлаштирилган ҳолатда кўрсатади ва усул элементларини бўлиб, бажарилиш тартибини тушунтиради.

Усуллар билан танишишга кам вақт сарфланиши мақсадга мувофиқдир.

Усулларнинг мураккаблигига қараб, уларни қўйидаги тартибда ўрганиш тавсия этилади:

- усул мураккаб бўлмаса, тўлиқ;
- усул мураккаб бўлса, элементларига бўлиб;
- агар усулни ўзлаштириши қийин кечса, тайёрлов машқлари ёрдамида ўрганилади.

Машғулот раҳбари усулларни таништиришда намунавий тарзда тўлиқлигича кўрсатади, сўнгра эса усулларини элементларга бўлиб, уларни бажарилиш тартибини тушунтиради. Агар усул ҳаракати қисқа бўлса, уларнинг элементларини ўргатишдан аввал тўлиқ кўрсатиб, сўнгра қисқа тушунтириш ишларини олиб боради.

Саф усуллари ҳаракатлари ва элементларини ўзлаштиришда ўрганувчилар яхши тасаввурга эга бўлишлари муҳимдир, шу сабабли кўрсатилаётган ҳаракатлар бенуксон бўлиши лозим. Чиройли ва тўғри бажарилган ҳаракатлар ўрганувчиларда уларни бажариш истагини уйғотади ва катта таасурот қолдиради.

Намойишни қисқа тушунтиришлар билан олиб бориш мақсадга мувофиқдир. Ўрганилаётган усул ва ҳаракатларни кўрсатиш методидан фойдаланиб ўргатиш ҳар доим ҳам самарали натижа беравермайди. Уларни тез, чиройли ва аниқ бажариш учун чуқур идрок қилиш, аниқ тасаввурга эга бўлиш яхши самара беради.

Ўрганилаётган усул ва ҳаракатнинг қийин томонларини тушунтириш орқали ҳам яхши ўзлаштирилишига эришиш мумкин. Ўрганувчиларнинг эътиборини саф усуллари ва ҳаракатларининг тўғри бажарилишига қаратиб, улар нималарга боғлиқлигини тушунтириш ва кўрсатиш орқали ҳам яхши натижага эришиш мумкин.

Саф усуллари ёки ҳаракатлари кўникмаларини шакллантириш жараёни ўзаро боғлиқ бўлган уч босқичдан иборат:

1-босқичда усул ёки ҳаракатлар қисмларга бўлиниб, улардаги элементларни алоҳида бажариш кераклиги уқтирилади;

2-босқичда усул элементлари кетма-кет гуруҳларга бириктирилиб, сўнгра тўлиқ бажарилади.

3-босқичда усул ёки ҳаракатларнинг бажарилиш маромини аста-секин ошириб, такрорлаш орқали кўникма ҳосил қилинади. Усул ва ҳаракатларнинг автоматик тарзда бажарилиши кўп маротаба такрорлаш йўли билан амалга оширилади. Усуллар тез, аниқ ва чиройли бажарилиши лозим.

Машғулотлар аввал секин, сўнг оддий суръатда жуфт ёки якка ҳолда, раҳбар командаси ёки барабан садоси остида ўтказилади.

Йўл қўйилган баъзи хатолар машғулоти давомида якка тартибда олиб бориладиган ишлар орқали бартараф қилинади.

Саф машғулоти раҳбарларини тайёрлашда бўлинма раҳбарнинг масъулияти жуда катта. Машғулоти тўғри ўтказиш раҳбарнинг касбий билимига боғлиқ, лекин бунинг ўзи етарли эмас. Раҳбар мунтазам равишда ўз устида ишлаб, услубий маҳоратини ошириши керак. Саф тайёргарлиги бўйича услубий маҳоратни оширишининг асосий шаклларида бири услубий-ўйриқнома машғулоти хисобланади. Улар доимий таркибнинг жанговар ўқиши кунларида, ўқув услубий йиғинларида ва раҳбар (командир)нинг режадаги машғулоти раҳбарлик кўриш жараёнида амалга оширилади. Раҳбар (командир)ларнинг билим, кўникма ва маҳоратлари ходимлар билан ўтказиладиган барча машғулоти мустақамланиб, мукамаллаштирилади.

КЎРГАЗМАЛИ МАШЎУЛОТ.

Кўргазмали машғулоти услубий қарашларнинг бирлигини таъминлаш мақсадида ўтказилади. Улар бўлинма, қисм миқёсида энг қийин мавзулар ёки алоҳида саволлар бир ҳил талаблар асосида ўтказилишини таъминлайди.

Кўргазмали машғулоти икки турда бўлади. Биринчи турдаги машғулоти фақат услубий йўналиш намойиш қилинади. Уларда асосий эътибор раҳбарнинг ўз қўл остидагиларни қандай ўқитиши лозимлигига қаратилади. Офицер (командир)лар берилган мавзу бўйича ходимларни ўргатишнинг энг самарали усулларини ўзлаштирадиган ва дастурда ажратилган вақт мобайнида нималарга эришиш мумкинлигига ишонч ҳосил қиладиган.

Иккинчи турдаги машғулоти таълим бериш жараёнида нималарга эришиш кераклиги намойиш қилинади. Бундай машғулоти ташкиллаштириш пухта тайёргарликни талаб қиладиган. Кўргазмали машғулоти ўрганувчиларга усуллар ҳамда ҳаракатлар намунавий даражада кўрсатилиши ва тушунтирилиши, машғулоти раҳбарининг ишлаш тартиби намойиш қилинади. Кўргазмали машғулоти шахсий таркибни тайёрлашнинг етакчи усулларини ўзлаштириш имкон беради.

Саф усулни мураккаблик даражасидан келиб чиқиб, у қуйдаги тартибда ўрганилади:

- Бутунлай, агар усул мураккаб бўлса;
- Алоҳида-алоҳида, агар усул мураккаб бўлса;
- Тайёрлов машқлари ёрдамида, агар усул мураккаб ёки унинг алоҳида элементларини ўзлаштириб олишда қийинчиликлар туғдирса.

Усул билан танишиб чиқиш учун машғулоти раҳбари курсантларга уни бажарилиш тартибини кўрсатиши сўнг уни элементлаб бажариб кўрсатиши керак.

Аниқ, тўғри ва қисқа бажариб кўрсатилган усуллар ва ҳаракатлар ҳар доим ўқувчиларда катта таъсурот қолдиради ва уларда усул ва ҳаракатларни худди кўрсатилгандек бажариш хохиши уйғонади.

Усул ва ҳаракатларни кўрсатиш орқали бажарибгина қолмасдан уларни тушиниб етиш керак. Тушунтириб бериш, ўрганилайтган саф усуллари ва ҳаракатларини хатоки кўрсатиш орқали ўзлаштириш қийин бўлган томонларини очиб беришга ёрдам беради.

Саф усуллари ва ҳаракатлари билан танишиб чиқилгандан сўнг кўникмаларни шакиллантириш процесси ўзаро бир бири билан боғлиқ бўлган учта асосий этапни ўз ичига олади:

Биринчи босқичда саф усуллари ва ҳаракатлари элементларга бўлиб бажарилади.

Иккинчи босқич элементларни бирлаштирилади.

Учинчи босқичда усул ва ҳаракатларни бажариш кўникмаларини шакиллантирилади. Ҳаракатларни бир неча марта такроран равишда автоматик тарзда бажарилишига олиб келади. Барча усуллар тўғри, тез, чиройли ва аниқ бажарилишига эришиш лозим.

Усулларни бажариш давомида йўл қўйилган хатолар ва уларни йўл йўлакай усулларни бажариш чоғида тўғирлаб борилиши лозим.

Хулоса: Ҳурматли тингловчилар! бугунги машғулотида биз Саф тайёргарлиги бўйича машғулотлар ташкил этиш ва ўтказиш методикасини кўриб чиқдик ва ушбу мавзу бўйича олган билимларни мустаҳкамлаб боришимиз лозим. Мавзу бўйича бугун Саф тайёргарлигини методик асослари, саф тайёргарлигини режалаштириш, Саф тайёргарлиги бўйича машғулотлар ташкил қилиш ва уни ўтказиш, саф кўникмаларини оширишнинг асосий шакллари, саф усулларини мураккаблик даражасидан келиб чиқиб уни қандай тартибда ўтказишни ўрганиш усулларини бажардик ва ўргандик.

Мустақил иш учун топшириқ:

Саф тайёргарлиги машғулотини ўтказиш учун режа-конспект тайёрлаш.

Назорат саволлари.

1. Саф тушунчага таъриф беринг?
2. Шеренга тушунчага таъриф беринг?
3. Қанот тушунчасига таъриф беринг?
4. Фронт тушунчасига таъриф беринг?
5. Колонна тушунчасига таъриф беринг?
6. Ёнма-ён тизилган саф тушунчасига таъриф беринг?
7. Юриш сафи тушунчасига таъриф беринг?
8. Етакчи тушунчасига таъриф беринг?
9. Дастлабки команда тушунчасига таъриф беринг?
10. Саф бошқариш тушунчасига таъриф беринг?

5.3-МАВЗУ: МАХСУС ВОСИТАЛАРНИ ҚЎЛЛАШ ТАРТИБИ, ТУРЛАРИ, ТАКТИК-ТЕХНИК ТАВСИФИ.

(2 соат маъруза)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Махсус воситаларни қўллашнинг ҳуқуқий асослари.

2-ўқув саволи: Махсус воситаларнинг турлари, тактик-техник тавсифи ва қўллаш тартиби.

3-ўқув саволи: Махсус воситаларни қўллаш вақтида хавфсизлик чоралари.

1-ўқув саволи. Махсус воситаларни қўллашнинг ҳуқуқий асослари.

Махсус воситаларни қўллашнинг ҳуқуқий асослари деганда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, Президентнинг Фармон ва қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, ИИВнинг буйруқ ва кўрсатмаларини, жумладан 2016 йил 24 август куни Сенат томонидан маъқулланган Ўзбекистон Республикаси ИИО тўғрисидаги қонуни (5-боби) ва ИИВнинг 2017 йил 15 мартдаги “ИИО ходимлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш тартиби йўриқномани тасдиқлаш тўғрисида”ги 55-сонли буйруғини тушуниш лозим.

Жамоат тартибини сақлаш, жиноятчиликка қарши кураш ҳамда жазони ижро этиш муассасаларида сақланаётганларни қўриқлаш бўйича жанговар вазифани ўтаётган Ички ишлар вазирлиги Қоровул қўшинлари ва ички ишлар органлари ходимларининг фаолиятида махсус воситаларни қўллашда қонунийликка риоя этиш мақсадида буйруқ ва кўрсатмалар талаблари ўрганилиб, унга қатъий амал қилиниши лозим.

ИИО ходимлари қўл кишанларини, резина таёқларни, кўздан ёш оқизувчи моддаларни, чалғитувчи товуш қурилмаларини, хоналарни очувчи қурилмаларни, автотранспортни мажбуран тўхтатиш, сув отиш ва бошқа махсус воситаларни жанговар кураш усулларини, хизмат отлари ва итларини ҳамда зирхли машиналар ва бошқа транспорт машиналарини қуйидаги ҳолларда қўллаш ҳуқуқига эгадирлар:

- фуқаролар ва ИИО ходимларига ҳамда бошқа шахсларнинг ўз хизмат вазифасини бажариш ёки жамоат тартибини сақлаш (ЖТС) вақтида ижтимоий бурчини бажариш, жиноятчиликка қарши кураш ҳамда гаровга олинганларни озод қилишда қилинадиган ҳужумларни қайтариш учун;

- оммавий тартибсизликлар ва жамоат тартибини кўпчилик бўлиб бузувчиларнинг ҳаракатларини олдини олиш учун;

- фуқаролар, ИИО ходимларига, муассаса, ташкилот, корхона, давлат ва жамоат органларига қарашли бўлган транспорт воситаларига қилинган ҳужумларни қайтариш учун;

- жиноятга ёки маъмурий ҳуқуқбузарликка чек қўйишда;

- ИИО ходимига қаршилик кўрсатилишига чек қўйиш;

- жиноятни содир этган ва яширинишга уринаётган шахсни ушлашда;

- қуролли қаршилик кўрсатиши мумкин бўлган шахсни ушлашда;

- ушлаб турилган шахсларни ва қамоққа олинган, маъмурий ва кўриқлашда, шунингдек қочишга уринишини, атрофдагиларга ёки ўзига зарар етказишини бартараф этиш мақсадида;

- зўравонлик билан ушлаб турилган шахсларни, эгаллаб олинган биноларни, хоналарни, иншоотларни, транспорт воситаларини ва ер участкаларни озод қилишда;

- оммавий тартибсизликларга ҳамда бошқа ғайриқонуний хатти-ҳаракатларга чек қўйишда;

- ҳайдовчиси ИИО ходимининг тўхтатиш тўғрисидаги талабини бажармаган транспорт воситасини тўхтатишда;

- жиноятлар ёки маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этаётган ёхуд содир этган шахсларни аниқлашда;

- муҳофаза қилинадиган объектларни ҳимоя қилишда, ғайриқонуний хатти-ҳаракатларни содир этаётган фуқаролар гуруҳларининг ҳаракатланишини тўсиб қўйишда.

ИИО ходимлари махсус воситаларни нотўғри қўлласалар қонун олдида жавобгар бўладилар.

ИИО ходими ИИО қонунида ўқотар қурол ишлатишга рухсат этилган барча ҳолларда махсус воситаларни қўллаш ҳуқуқига эга.

Махсус воситаларни қўлланилиши учинчи шахсларнинг ҳаёти, соғлиғига хавф туғдирмаслик ва мол-мулкига зарар етказмаслиги керак.

Ҳомиладорлик белгилари сезилиб турган аёлларга ногиронлик белгилари кўриниб турган шахсларга, ёши аниқ кўриниб турган ёки маълум бўлган вояга етмаганларга нисбатан, бундан уларнинг қуролли қаршилик кўрсатилганлиги ёки фуқароларнинг ёхуд ИИО ходимининг ҳаёти ва соғлиғига ҳақиқатда таҳдид этиб, гуруҳ бўлиб ҳужум қилганлиги ҳолатлари мустасно, шунингдек куч ишлатмасдан, жамоат тартибини, транспорт, алоқа воситалари ва ташкилотларнинг ишини бузмасдан ўтказилаётган ғайриқонуний йиғилишлар, митинглар, намойишлар, оммавий чиқишларни бартараф этиш чоғида махсус воситаларнинг, шу жумладан газли ҳамда шикастлантирувчи қуролнинг қўлланилиши тақиқланади.

Махсус воситаларни қўллашда қуйидагилар тақиқланади:

- одамнинг бошига, бўйнига, ўмров суягига, қорнига, жинсий аъзоларига, юрак соҳасига резина таёқ билан зарбалар бериш;

- ҳаво ҳарорати цельсий бўйича ноль даражадан паст бўлганда сув билан зарба берувчи машиналарни қўллаш.

Сув билан зарба берувчи ва зирҳли машиналар Қорақалпоғистон Республикаси ИИВ, шаҳар ва туман ИИББларининг оғзаки ёки ёзма қарори асосида қўлланилади, бу ҳақда уларга тенглаштирилган прокуратураларга дарҳол хабар берилади.

2-ўқув саволи. Махсус воситаларнинг турлари, тактик-техник тавсифи ва қўллаш тартиби

Махсус воситалар қуйидаги уч турга бўлинади.

1. Шахсий ҳимоя воситалари.
2. Фаол мудофаа воситалари.
3. Махсус операцияларни таъминлаш воситалари.

Шахсий ҳимоя воситалари ҳарбий хизматчиларни, ички ишлар органлари ва ҳамкорликда ҳаракатланувчи ходимларни бош, кўкрак, бўйин, бел, оёқ ва қўлларини мина, гранаталарнинг кичик заррачаларидан, пистолет, револьвер, ов қуроолларнинг ўқларидан, совуқ қурооллардан, шунингдек тош, металл симлар, таёқ зарбаларидан ҳимоялайди.

Шахсий ҳимоя воситалари қуйидагилардан иборат, яъни пўлатдан ясалган ҳарбий дубулға, титандан ясалган "сфера" дубулғаси, шаффоф юз ҳимояли пластмаслик дубулға ПК – 80, зирхли совут ва ўқдан ҳимояловчи куртклар (ЖЗЛ–74, ЖЗТ-71М, "Грант"(Украина), БЗТ-М01 "Мираж" курткаси, "Кафолат-4", "Кафолат-6", яширинча кийиб юрадиган совут КОРА), зирхли ва зарбага қарши қалқонлар ("Витраж", БЗТ-75, БЩ – 82" Девор").

Фаол мудофаа воситалари қонунбузарларни қайтариш ёки уларни бўйсунмасликларини, жисмоний қаршилиқ кўрсатишларини олдини олишда тўғридан-тўғри ҳаракатларини сусайтириш учун ишлатилади.

Фаол мудофаа воситалари қуйидагилардан иборат, яъни махсус резина таёқ ПР-73, қўл кишани (БР, БР-С), газли қўл гранаталари ("Черёмуха-1", "Черёмуха-6", "Сирень-12"), газ гранатали патронлар ("Черёмуха-4", "Черёмуха-7"), Аэрозол пуркаш мосламаси ("Черёмуха-10", "Резеда-10М", "Сирень-10"), махсус карабин (КС-23), электр шокли мослама (ЭШУ), Қувурсиз ўлимга олиб келмайдиган пистолет ПБ-4СП, шпагин сигнал пистолети СПШ – 2, СП – 81.

Махсус операцияларни таъминлаш воситалари тартиббузарларни тарқатиб юборишда, қуроолланган жиноятчиларни қўлга олишда, гаровга олинган фуқароларни озод этишда ва турли хил операцияларни амалга оширишда ёрдам берувчи воситалар.

Махсус операцияларни таъминлаш воситалари қуйидагилардан иборат, яъни рансли аппаратлар ("Облако"), ёритувчи, қаттиқ, шовқинли гранаталар ва мосламалари "Заря", "Пламя", кичик ҳажмдаги портловчи мосламалар ("Ключ", "Импульс"), ўт ўчириш автоцистернаси (АЦ-40/375Н), зирхли техника (БТР, БМД, БРДМ, БМП), автотранспортни мажбуран тўхтатиш мосламаси "ЁЖ-М", ёшлантирувчи газли "Модель-5", қўл газли граната МОДЕЛЬ-303, бир мартали қўл газли граната МОДЕЛЬ-708, тутун чиқарувчи шашка ДМ-11.

Шахсий ҳимоя воситаларининг турлари, тактик-техник тавсифи ва қўллаш тартиби

Титандан ясалган "Сфера" дубулғаси. Пистолет ва револьверларнинг ўқларидан яраланишдан, мина ва гранаталарнинг кичик заррачаларидан, шунингдек таёқларнинг зарбаларидан, металл симлар зарбаларидан, тош зарраларидан ҳимоялайди. Оғирлиги - 2,6 кг. Ҳимоялаш юзаси - 10 кв.дм. Доимий кийиб юриш вақти - 4 соатгача.

Пўлатдан ясалган ҳарбий дубулға. Мина ва гранаталарнинг заррачаларидан, таёқлар зарбаларидан, тош, металл сим зарбаларидан ҳимоялайди. Оғирлиги - 1,4 кг. Ҳимоялаш юзаси - 8 кв.дм. Доимий кийиб юриш вақти - 8 соатгача.

Никоб-2 дубулғаси. Оғирлиги 1,3 кг., ҳимоя майдони 13 дм², узлуксиз кийиб юриш вақти - 8 соат.

БЗШ (Н-01) ўқдан ҳимояловчи зирҳли дубулға. Оғирлиги 1,6 кг, ҳимоя майдони 11,5 дм², узлуксиз кийиб юриш вақти – 8 соат.

"Кевларовали" ўқдан ҳимояловчи дубулға ўқдан ҳимояловчи зирҳли шлем бошни ўқдан, гранаталар парчаларидан яраланишдан, таёқлар, тошлар ва металл симлардан шикастланишдан ҳимоялаш учун мўлжалланган. Оғирлиги – 1,3 кг, ҳимоя майдони – 10 дм², узлуксиз кийиб юриш вақти – 8 соат.

Қалқон" 2(4) даражали ҳимояловчи зирҳли совут. Оғирлиги 5 (8,7) кг (турига кўра), ҳимоя майдони 45,5 дм² (умумий), 15 дм² (асосий), узлуксиз кийиб юриш вақти – 8 соат.

Ўқдан ҳимояловчи куртка «Мираж». Оғирлиги – 12 кг, ҳимоялаш юзаси – 60 дм², доимий кийиб юриш вақти – 4 соатгача.

"Кора-1" енгил ҳимоя совут. Оғирлиги 2,5 кг, ҳимоя майдони 46 дм², узлуксиз кийиб юриш вақти - 8 соат.

“Кора-1МК” зирхли совут. (бронезилет) пистолет, револьвер, автомат ва совуқ қуроолларнинг ўқларидан химоялайди, шунингдек санчувчи-кесувчи жисмлардан химоялайди. Оғирлиги – 9,9 кг, химоя майдони – 53 дм², узлуксиз кийиб юриш вақти – 6 соат.

“Гарант” зирхли совути (бронезелет) 9 мм.ли қуроолларнинг ўқларидан мина, гранаталарнинг зарачаларидан, санчувчи-кесувчи жисмлардан химоялайди. Оғирлиги – 11,2 кг, химоя майдони – 14 дм², узлуксиз кийиб юриш вақти – 4 соат.

Фаол мудофаа воситаларининг турлари, тактик-техник тавсифи ва қўллаш тартиби

Махсус резина таёқлар ҳуқуқбузарларни қайтариш, бўйсундириш ёки уларнинг қаршиликларини олдини олиш учун мўлжалланган.

Махсус резина таёқ “ПР - 73” оғирлиги – 730 гр, узунлиги - 65 см, диаметри – 32 мм.

Қўл кишанлари ҳуқуқбузарларни жисмоний қаршилик кўрсатишларининг олдини олиш мақсадида ишлатишга мўлжалланган.

“BRS” қўл кишанлари умумий ўлчами – 245 х 86 х 13 мм, оғирлиги – 400 гр, ишлаш миқдори – 4000 маротаба, билагни ўраб олиш диаметри – 75 мм, узилиш кучи – 150 кг, ишлатилаётган пайтда – 2 соат ичида қулфлар ҳолати текширилади, комплектида калити – 1 та.

Аэрозолли қопламалар кўздан ёш оқизиш мақсадида ҳуқуқбузарларга нисбатан тўғридан тўғри қўллаш учун мўлжалланган.

Аэрозолли қоплама “Резеда-10М” таркибни ташлаш узоқлиги 3-4 м, баландлиги – 101 мм, диаметри – 35 мм, оғирлиги – 75 гр, таркибини чиқиш вақти – 10 сония, таъсир қилиш вақти – 15 дақиқадан 30 дақиқагача, минимал қўллаш узоқлиги – 1 м.

Аэрозолли қоплама “Черёмуха-10” оғирлиги – 100 гр, фаол таркибни ташлаш узоқлиги – 90 см.гача, фронт бўйича тарқалиши – 70 см, самарали таъсири этиш узоқлиги – 40-70 см, диапазон температураси: – 5°дан + 50° гача, қонунбузарга таъсир қилиш вақти – 2-3 сония.

Аэрозолли қоплама “Зверобой-10М” 65 миллилитр суюқ таркибининг оғирлиги – 54,5 гр, самарали таъсир этиш узоқлиги – 1 метргача, ишлаш вақти – 5-8 сония, диапазон температураси - 10° дан + 50° гача, баландлиги – 106 мм, диаметри – 35 мм.

Аэрозолли қопламаларни очик олов олдида, шамолга қарши қўллаш, ундаги носозликларни тўғирлаш, сумкалардан ташқарида олиб юриш тақиқланади.

“Черемуха-1” – очик жойларда кўздан ёш оқизувчи газ ва тутун булутларини ҳосил қилиш мақсадида фойдаланиш учун мўлжалланган. Оғирлиги - 200 гр; узунлиги – 135мм; айланаси - 47мм; газ ажратиш вақти – 40 сек; булутнинг фронт бўйича ўлчами – 25м гача; чуқурлиги бўйича – 250м гача. Ёнғиндан хавфли.

“Черемуха-6” - очик жойларда 60 метр³ гача ҳажмдаги кўздан ёш оқизувчи газдан иборат булут ҳосил қилишда фойдаланиш учун мўлжалланган. Оғирлиги – 200 гр; узунлиги – 135 м; айланаси – 47 мм; газ ажратиш вақти – 40 сек; булутнинг фронт бўйича ўлчами – 25 м гача; чуқурлиги бўйича – 250 м гача. Ёнғиндан хавфли.

“Черёмуха-4” “Шпагин сигнал пистолети”дан отишга мўлжалланган, очик жойларда 50м³ гача бўлган ҳажмда кўздан ёш оқизувчи газдан иборат булут ҳосил қилади. Оғирлиги – 73 гр, узунлиги – 77 мм, диаметри – 26 мм, максимал учиш узоқлиги – 165 м гача.

“Черёмуха-7” “КС-23” махсус карабинидан отишга мўлжалланган, – Хонада 30м³ ҳажмли кўзни ёшлантйрувчи воситанинг тоқат қилиб бўлмайдиган концентрацияси билан тутунли газ булутини ҳосил қилади. Калибри – 23 мм, оғирлиги – 38,5 гр, газ ажратиш вақти 5-7сек.

“СПШ-2” силиқ стволли сигнал пистолетидан 26 ммли рангли патронлар ва кўзни ёшлантйрувчи “Черёмуха-4”ни отиш учун мўлжалланган. Сигнал пистолети одий ва содда, шунингдек ишончли ва муаммосиз ишлайди. Уни ўқлаш учун (ов милтиғидаги каби) стопирни босиб пистолетни икки бўлиб ичига патрон жойлаштирилади.

Пистолетда мўлжалга олиш мосламаси йўқ. Бир дақиқада 10-12 дона патрон отилади. Пистолетдан тунги ва кундузги ҳаракатлар учун сигнал патронлари билан амалга оширилади.

Кўролдан отилганда порох зарядининг ёниш вақти 6,5 с, кўтариш баландлиги 90 м, сигнални кўриниши 7 км гача. Калибри 26 мм, оғирлиги ўқланмаган ҳолатда 900 гр, ўқланган ҳолатда оғирлиги 960-975 гр, умумий узунлиги 220 мм, ствол узунлиги 150 мм.

“Махсус карабин КС 23” автоматик бўлмаган кўрол бўлиб, яъни қайта юклаш механик равишда, ўқлагични орқага ва кейин олдинга силжитиш орқали амалга оширилади. Махсус кўролдан оммавий тартибсизликларни бартараф қилиш учун ёки кўролланган жиноятчиларни зарасизлантириш учун мўлжалланган. Махсус карабиннинг калибри 23 мм, умумий узунлиги 1040 мм, кўвур узунлиги 510 мм, патронсиз оғирлиги 3,85 кг, жанговар отиш тезлиги 4-5 пат/дақ, ўқдон сиғими 3 патрон, мўлжалаг олиб отиш узоқлиги 150 м, нарезлар сони 10 та.

Махсус карабиндан отиладиган патронлар:

“Волна” – пахтавон патрон (халастой) отишни ўрганиш учун мўлжалланган;

“Волна-Р” - травматик таъсирли резина ўқли патрон. Самарали отиш масофаси 70 метрни ташкил қилади, аммо чекловлар мавжуд: ўлимга олиб келиши мумкин бўлган жиддий жароҳатлар хавфи туфайли бундай патронларни 40 метрдан яқин масофадан отиш тақиқланади;

Юлдуз “Звезда” - ёруғлик ва кучли шовқинли патрон;

“Стрела-3” - пластик травматик ўқли патрон;

“Черёмуха-7” - кўздан ёш оқизувчи газли патрон, 150 метр масофага эга ва зарбада 30 куб метр ҳажмли газ булутини ҳосил қилади чидаб бўлмас концентратсия эга;

“Черёмуха-7М” - олдинги патроннинг такомиллаштирилгани, ҳажми 50 ҳажмли газ булутини ҳосил қилади чидаб бўлмас концентратсия эга;

“Сирен-7” - кўздан ёш оқизувчи газли С патрони, Ч билан солиштирилганда, алкоғолли мастлик ҳолатида бўлган шахсларга нисбатан самаралироқ. Отиш масофаси 100 м, чиқарилган газ ҳажми 50 куб/м.

“Баррикада” - ўткир пўлат ўқли патрон. Дастлаб у транспорт воситаларини двигателга зарар этказиш орқали тўхтатиш учун мўлжалланган. Бироқ, табиийки, у ҳалокатли ўқ-дорилар сифатида ҳам, зирҳни тешиш воситаси сифатида ҳам ишлатилиши мумкин.

Махсус операцияларни таъминлаш воситаларининг турлари, тактик-техник тавсифи ва қўллаш тартиби

Суяқ препаратларни сепаб берувчи рансли аппаратлари оммавий ҳуқуқбузарларни тарқатишга, майдон жихатдан катта ҳудудга йиғилган оммани кўзларини ёшлантириш ва фаоллигини сусайтириш учун мўлжалланган.

"Облако" рансли аппарати оммавий тартиббузарларни агрессив харақатини сусайтириш мақсадида очик ҳудудда кукунсимон кўзни ёшлантирувчи суюқ препаратларни сепиш учун мўлжалланган.

Тўхтамасдан ишлаш вақти – 45-60 дақиқа, резервуар сиғими – 16 литр, оғирлиги – 8 кг, ишлов бериш майдони – 5000 м². "Облако" рансли аппаратидан кукунсимон кўзни ёшлантирувчи суюқ препаратларни шамолга қарши сепиш тақиқланади. Қўлланилган ҳудудда харбий хизматчи ва ходимлар газ ниқобида бўлиши зарур. Уни ишлатиш икки кишига мўлжалланган.

"МОДЕЛ-5" газ пуркагич мосламаси очик ва ёпик жойларда оммавий ҳуқуқбузарларни тарқатишга, майдон жихатдан катта ҳудудга йиғилган оммага кучли кўзни ёшлантирувчи газ тарқатиш, Жазони ижро этиш муассасаларида оммавий тартиббузарликлар содир этган, жазога маҳкум қилинганларни тарқатиш ҳамда махсус бўлинмалар томонидан террористик ҳарақатларда гаровга олинганларни озод қилишда қўлланиш учун мўлжалланган. Ташқи диаметри -11 см, узунлиги -70 см, тўлиқ вазни -7,5 кг, бўш ҳолдаги вазни -5,5 кг, газ моддасининг вазни – 2 кг. Ишлатилиш тартиби ҳар 15 сонияда 1 сония ишлатилади, таъсир этиш вақти - 20 дақиқа.

Махсус бўёвчи ва маркировка қилувчи воситалар куйидаги ҳолларда қўлланилади:

- автотранспорт ҳайдовчиси, ходимнинг тўхташ тўғрисидаги талабини бажармаган транспорт воситасини тўхтатишда;
- жинойтлар ёки маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этаётган ёхуд содир этган шахсларни белгилашда;
- оммавий ҳуқуқбузарларни тарқатишга, майдон жихатдан катта ҳудудга йиғилган оммага кучли кўзни ёшлантирувчи газ тарқатиш;
- муҳофаза қилинадиган объектларни ҳимоя қилишда, ғайриқонуний хатти-ҳарақатларни содир этаётган фуқаролар гуруҳларининг харақатланишини тўсиб қўйишда.

"МОДЕЛ Г 717 СТРБ" икки функцияли қўл гранатаси ўзидан кучли шовқин ҳосил қилган ҳолда атрофга фаол модда рангли кукуни заррачаларни сачратиб, тартиббузарларнинг фаолини белгилаш учун мўлжалланган. Картон қобиғи ўзининг зарарли парчаланиб кетишидан сақлайди. Очик майдонларда ва хона ичида ҳам қўлланилиши мумкин. Сувга тушганида ҳам портлаш хусусиятини йўқотмайди. Кўзни ёшлантирувчи хусусиятига эга эмас. Баландлиги – 163 мм, диаметри – 67 мм, материали - умумий вазни – 330 гр, фаол модданинг вазни - 100 гр, портлаш вақти - 3-

4 сония, овоз босими – 120 дБ тўлқини ҳосил қилиш хусусиятига эга эмас. Баландлиги – 135 мм, диаметри – 80 мм.

“МОДЕЛ Г 303-ССС” ўзидан кучли таъсирга эга бўлган кўзни ёшлантирувчи газ чиқарувчи “МОДЕЛ Г 303- СССР” қўл гранатаси. Очiq майдонларда ва хона ичида қўлланилиши мумкин. Материали резинали бўлиб, сувга тушганида ҳам хусусиятини йўқотмайди. Кучли зарб ишга тушиш вақти – 3-4 сония, ишлаш давомийлиги – 7-12 сония, материали - умумий вазни – 330 гр, фаол кучга эга модда вазни – 125 гр.

“МОДЕЛ Г 303-WS” ўзидан қуюқ оқ тутун ҳосил қилувчи резина қобиқли қўл гранатаси. Сигнал берувчи, пана қилувчи ёхуд кимёвий тутунли булутнинг симулятори сифатида ишлатилади. Машқ жараёнлари учун муҳим восита ҳисобланади. Кўзни ёшлантирувчи ва кучли зарб тўлқини ҳосил қилиш хусусиятига эга эмас. Баландлиги – 135 мм, диаметри – 80 мм, умумий вазни – 315 гр, перотехник модданинг вазни - 120 гр, ишга тушиш вақти - 3-4 сония, ишлаш давомийлиги – 7-12 сония.

“МОДЕЛ – Г 303 СТ” ушбу резина қобиқли улоқтирувчи қўл граната, шовқин ҳосил қилиш учун мўлжалланган. Очiq майдонда ва бино ичида қўлланилиши мумкин. Унинг резина қобиғи хатарли портлашдан сақлайди. Сувга тушганида ярқисиз ҳолатга келиб қолиши мумкин. Кўзни ёшлантириш хусусиятига эга эмас. Тез ёнувчи ва кимёвий моддалар сақланаётган жойларда ишлатиш тақиқланади. Баландлиги – 135 мм, диаметри – 80 мм, умумий вазни – 195 гр, портлаш вақти – 2-3 сония, шовқин даражаси – 160 дицелбел, ярқилик муддати - 5 йил.

“МОДЕЛ – Г 303 СТРБ” ўзидан кучли шовқин ҳосил қилиб, нобуд қилмайдиган резина шарчаларини сачратувчи хусусиятга эга “МОДЕЛ – Г 303 СТРБ” қўл гранатаси. Сочилган резина шарчаларини сочилиш радиуси 10 метргача бўлган ҳудудни қамраб олади. Очiq ва хона ичида қўлланилиши мумкин. Унинг резина қобиғи хатарли портлашдан сақлайди. Сувга тушганида ҳам портлаш хусусиятини йўқотмайди. Кўзни ёшлантирувчи хусусиятга эга эмас. Баландлиги – 135 мм, диаметри – 80 мм, умумий вазни – 300 гр, резина шарчалари вазни – 100 гр, портлаш вақти – 2-3 сония, шовқин даражаси – 160 децибел/10 метрда, тарқалиш масофаси – 10 м, ярқилик муддати - 5 йил.

Чалғитма таъсир кўрсатувчи нур-товуш мосламалари куйидаги ҳолларда ишлатилади:

-зўравонлик билан ушлаб турилган шахсларни, эгаллаб олинган биноларни, хоналарни, иншоотларни, транспорт воситаларини ва ер участкаларини озод қилишда;

-фуқароларнинг ҳаёти ва соғлигига, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи оммавий тартибсизликларга ҳамда бошқа ғайриқонуний хатти-ҳаракатларга чек қўйишда;

- муҳофаза қилинадиган объектларни ҳимоя қилишда, ғайриқонуний хатти-ҳаракатларни содир этаётган фуқаролар гуруҳларининг ҳаракатланишини тўсиб қўйишда.

“Заря” нур ва товушли гранатаси ўзидан кучли ёруғлик ва шовқин чиқариб, ҳуқуқбузарларга физиологик таъсир кўрсатади. Граната ўзидан заррачалар (осколка) ҳосил қилмайди ва ёнғинга хавфсиз. Унинг диаметри – 64 мм, оғирлиги – 150 гр, ёруғлик кучи – 30х10 кД (кандела), овоз босимини кўрсаткичи – 172 децибел, портлаш вақти – 3-5 сония, таъсир радиуси – 10 м, қўллашда хавфсизлик масофаси – 2 м.

“Пламя” товушли ва нурли қурилмаси ҳуқуқбузарларга кучли товуш ва нур билан руҳий ва жисмоний таъсир кўрсатиш учун мўлжалланган. Диаметри – 75 мм, оғирлиги – 180 гр, ёруғлик кучи – 60х10 кД (кандела), овоз босимини кўрсаткичи – 170 децибел, таъсир радиуси – 15 м, қўллашда хавфсизлик масофаси – 2 м

Тўсиқ-ғовларни бартараф этувчи воситалар

“Ключ” кичик ҳажмли портлатиш қурилмаси – 60 мм гача қалинликдаги ёғочдан тайёрланган эшиклар ва бошқа тўсиқларда 180 мм гача бўлган туйнук ҳосил қилишда фойдаланиш учун мўлжалланган. Электр токи ёрдамида ҳаракатга келтирилади. Жиноятчилар томонидан гаровга олинганлар ушлаб турилган хоналарда қўллаш тақиқланади.

“Ключ” кичик ҳажмдаги портловчи мосламанинг диаметри – 20 мм, узунлиги – 56,5 см, оғирлиги – 170 гр, 60 мм қалинликдаги дуб дарахтидан ясалган доскаларни тешиш хусусиятига эга.

“Импульс” кичик ҳажмли портлатиш қурилмаси – 8 мм гача қалинликдаги металлдан тайёрланган эшик ва тўсиқларда туйнук ҳосил қилишда фойдаланиш учун мўлжалланган. Қурилманинг узунлиги – 25 см. Электр токи ёрдамида ҳаракатга келтирилади. Жиноятчилар томонидан гаровга олинганлар ушлаб турилган хоналарда қўллаш тақиқланади.

“Импулс” кичик хажмдаги портловчи мосламанинг диаметри – 16 мм, узунлиги – 60 см, оғирлиги – 160 гр, 8 мм қалинликдаги темир листларни тешиш хусусиятига эга. “Ключ” ва “Импулс” кичик хажмли портлатиш қурилмаларни гаровга олинганлар жойлашган биноларда ишлатиш тақиқланади

“Арбалет” махсус бўлинмалар томонидан қўлланиладиган қўрол.

Узунлиги – 41 ва 53 см бўлган найза ўқлар, 15 см сочма ўқлар, Диаметри – 8 миллиметр бўлган пўлат шарчалар. Найзаси пўлатли, ажраладиган елкаси билан. Пўлатдан ясалган симни тортилиш кучи – 43 кг. Елканинг кенглиги – 54,6 сантиметр. Ўқнинг учиш тезлиги – 79,2 м/с. Мўлжалга олиш узоқлиги – найза билан – 30-50 м, пўлат шарчалар билан – 20-25 м. Узунлиги – 90 сантиметр. Оғирлиги – 4,4 кг. Оптика мўлжални ўрнатиш учун планкаси мавжуд. Қўндоғи ёғочли ёки пластмасали. Арбалетнинг ностандарт зарядлар билан отиш мўлжали 15 метргача .

“6Г-30” махсус қўл гранатамёти. Турли тезкор операйияларда қўлланиладиган гранатамёт. 1993 йил Россияда ишлаб чиқарилган. Оғирлиги 5 кг, ўқланган холатда 6 кг, узунлиги 520 мм сафар холатда, 680 мм жанговар холатда, калибр 40 мм, ВОГ 25 гранаталар отилади, жанговар отиш тезлиги 12-15 граната/дақида, гранатанинг бошланғич учиш тезлиги 76 м/дак., мўлжалга олиб отиш узоқлиги 150 м, максимал ўчиш узоқлиги 400 м, барабан сиғими 6 граната, ўт отиш ресурс - 2400 та граната.

6Г-30 гранатамётидан қўлланиладиган гранаталари:

- парчаланувчи гранаталар – ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ;
- безовта қилувчи граната – ГС-40;
- нур ва товушли граната – ГСЗ-40;
- тутун хосил қилувчи граната – ВГ-40МД;
- Зарба тўлқини берувчи граната – ВГ-40ТБ;

Парчаланувчи гранаталар – ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ 400 метргача бўлган масофаларда очик жойларда ва баландликлар ортида жойлашган террорчи гуруҳларни ҳамда уларнинг техникаларини йўқ қилиш учун қўлланилади

“ЁЖ-М” трнспорт воситаларини мажбуран тўхтатиш мосламаси.

Ҳаво билан шиширилган шинали ҳар хил турдаги кичик ва ўрта юк кўтарувчи автотранспортни тўхтатишга мўлжалланган. Унинг оғирлиги - 13 кг, узунлиги - 7 м, эни - 0,131 м. Махсус воситаларни қўллаш бошлиқнинг рухсати билан ишлатилади. ЙПХ ходимлари якка ҳолда

ҳаракат қилганда, зарур ҳолларда шароитга қараб мустақил қарор қабул қилади.

“Сув пуркагич ЖРС-6500С” махсус автотранспорт воситаси тактик-техник тавсифи. Экипаж – 3 киши, узунлиги – 8 метр, эни – 2,4 метр, баландлиги – 3,8 метр, сув сиғими – 6,5 тонна, кўпик аралашмасининг сиғими – 100 литр, ёш чиқарувчи газнинг сиғими – 50 литр, ранг сиғими – 50 литр, оқимнинг босими – 15 бар гача (14,8 атмосфера), оқимнинг узунлиги оператор бошқаради – 100 метргача.

Сув билан зарба берувчи автомобилларнинг сони фронт бўйича ҳаракатланаётган тартиббузарларга қараб белгиланади ва ҳар бир машина 20-30 метр жойлаштирилади. Ҳаво ҳарорати совуқ бўлганда автотехникани қўллаш тақиқланади

Махсус зирхланган «ТИГР» автомобили барча турдаги йўлларда, чекловсиз, куннинг ҳар пайтида ва барча фаслларида шахсий таркибни, ҳар хил турдаги юкларни, шатакда олиб юриладиган тизимларни ташиш учун мўлжалланган, яъни:

- қуроли қаршилик кўрсатиши мумкин бўлган шахсни ушлашда;

- зўравонлик билан ушлаб турилган шахсларни, эгаллаб олинган биноларни, хоналарни, иншоотларни, транспорт воситаларини ва ер участкаларини озод қилишда;

- фуқароларнинг ҳаёти ва соғлигига, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи оммавий тартибсизликларга ҳамда бошқа ғайриқонуний хатти-ҳаракатларга чек қўйишда.

Ҳимоялаш даражаси – 5 (10 метр масофадан СВД милтиғидан отилган 7,62 мм. Б-32 туридаги ўқни ушлайди), автомобиль тури – икки ўқли, тўлиқ узаткичли, тўлиқ вазни – 8200 кг, ердан баландлиги – 400 мм, 100 км йўлга ёқил-ғи сарфи – 14 литр, назоратли ёқил-ғи сарфи бўйича юриш захираси – 950 км, тик қияликдан ошиб ўтиш деворининг баландлиги – 0,4 м, тиши мумкин бўлган ариқнинг эни – 0,5 м, ўтиши мумкин бўлган сувнинг чуқурлиги – 1,2 м, чиқиш (тушиш) бурчаги – 300 мм дан кам бўлмаган. Умумий ўриндиқлар сони – 9 та, умумий юк кўтариш қобилияти – 1300 кг, узунлиги – 5700 мм, эни – 2330 мм, баландлиги – 2400 мм дан иборат.

Зирхли техника алоҳида ҳолатларда, яъни оммавий тартиббузарликларни амалга ошириладиган бир гуруҳ ҳуқуқбузарларни мавжуд ҳаракат йўлларини тўсиш, йўлларда тўсиқларни бартараф этиш, шахсий таркибни бориши қийин бўлган жойларга олиб бориш, ушлаш, гуруҳнинг ҳаракатини таъминлаш, қуроли жиноятчиларни қўлга тушириш бўйича операциялар ўтказилганда қўлланилади.

3-ўқув саволи. Махсус воситаларни қўллаш вақтида хавфсизлик чоралари.

Карабин КС-23 сигнал пистолетини ишлатиш бўйича буйруқ олингандан аввал ўқлашни амалга ошириш керак.

Тутунли газ булути таъсир қилаётган ҳудудга тушиб қолган махсус операция иштирокчилари, зарарли ҳудудни дарҳол тарк этишлари зарур. Тутунли булутдан зарарланганларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш учун нашатир спирти (нафас олиш учун) ва 2 фоизли истеъмол қилинадиган сода эритмаси ёки Бор кислота (кўзни ювиш учун)си ишлатилади.

Тутунли газ булути ҳудудида ишлар шахсий ҳимоя воситаларида олиб борилади.

“Черёмуха” махсус воситаси билан ишлаётганда қатъиян тақиқланади:

-“Черёмуха-1”ни қисмларга ажратиш ва ундаги носозликларни бартараф этиш, халтадан ташқарида олиб юриш (белбоғга осилган);

-ҳажми 60 куб.м. кам бўлган биноларга “Черёмуха-6” гранатасини икки маротаба ташлаш;

-сигнал пистолетидан отиш учун мўлжалланган ҳар хил турдаги 26 мм. қоғозли гильзага ўқланган ўқ-дориларни, сигнал берувчи ва ёритувчи ўқ-дориларни, шунингдек «Черёмуха-4” газ гранатасини карабин КС-23 дан отиш учун ишлатиш;

- “Черёмуха-7” гранатасини отиш учун карабин КС-23 ташқари бошқа ҳар хил курулни ишлатиш;

- “Черёмуха-4 ва 7” гранаталар патронини қисмларга ажратиш.

Кичик ҳажмдаги портловчи мосламалар, ёритувчи қаттиқ шовқинли гранаталар ва мосламалардан фойдаланилганда, кўрқитиш воситалари портлаш мосламасидан ажратиб олиб юриш керак.

Кўрқитиш воситаларига электр занжирни улашдан аввал унда электр қуввати йўқлигига амин бўлиш керак.

Ўчиб қолган олов ўтказгич тизимчани қайтадан ишлатиш учун ёқиш қатъиян тақиқланади.

Ишламай қолган «Пламя», “Ключ”, “Импульс” мосламаларига, “Заря” гранатасига 10 дақиқа ичида яқинлашиш тақиқланади.

Электр токи билан ишлайдиган мосламалар “Ключ”, “Импульс”, “Пламя”ларни ишлатаётганда электр занжирини ишлаётганига амин бўлиш керак ва қайтадан 10 дақиқа ўтгандан сўнг (ишламай қолса) ишлатиш керак, воситаларини ишламай қолган мосламалардан узиш керак ва ишламай қолиши сабабини аниқлаш мақсадида доимий сақлаш жойларига элтиш керак. Устки қисмида ёки асосида камчиликлари (ёриғлар, ишқаланишлар ва бошқалар) бўлган кичик ҳажмдаги портлатиш мосламаларини ва ёритувчи қаттиқ шовқинли гранаталарни қўллаш тақиқланади.

Қуйидагиларга нисбатан “ЁЖ-М” мосламасини қўллаш қатъиян тақиқланади:

-одамларни ташишни ташкиллаштирадиган аҳоли автотранспорти ва юк ташиш автомобиллари;

-чет эл фуқароларига тегишли ёки улар томонидан ижарага олинган автотранспортлар;

-мотоциклар, мотоколяскалар, мотороллерлар, мотопедлар;

-тоғли йўлларда ёки чекланган кўринишли йўл участкаларида;

-темир йўл билан кесишган йўлларда, туннелларда, кўприкларда, эстакадаларда.

ЭШУ мосламасини индикаторига ҳимоя қалпоқларини кийдириб сақлаш, ёқилган ҳолатида электродларига тегмаслик ва қўлларни ҳам унга яқинлаштирмаслик, болаларнинг қўлига тушиб қолишига йўл қўймаслик керак.

ИИО ходимларини резина таёқ ва қалқон ёрдамида ҳаракатларини бажаришга сифатли тайёрланишини таъминловчи аниқ ҳаракатларни билиши керак. Бунинг учун ИИО ходимлари ёки ҳарбий хизматчилари машқ ва операцияларни бажаришга киришишдан олдин махсус воситаларни жангга яроқлилигини текшириб, йўриқномаларга асосланган ҳолда фойдаланишлари лозим.

Махсус воситаларни вояга етмаганларга, ҳомиласи кўришиб турган ва болалик аёлларга, ногиронларга, қарияларга ишлатиш тақиқланади. Агар улар томонидан фуқароларга ва ИИО ходимларига ҳужум қилинган ҳолатлар бундан мустасно.

Ички ишлар органларининг хатти –ҳаракати белгиланиши топшириққа тўла мос келиши ва фуқароларнинг соғлигига имкон борича шикаст етказмаслик керак.

Фаол мудофаа воситаларини қўллаш ва махсус операциялар ўтказиш махсус воситалар қўлланилиши лозим бўлган шахсларга, бу ҳақида давлат тилида олдиндан огоҳлантириш орқали амалга оширилади. Товуш орқали огоҳлантириш зарур бўлган ҳолларда, улар орасидаги масофа узоқ бўлса ёки маълум бир кишилар гуруҳига мурожаат қилинганда товуш қайтаргич орқали бир неча марта огоҳлантирилиши ва улардан жавоб олиш учун маълум бир вақт берилиши керак. Ҳуқуқбузарлар қатъий қаршилиқ кўрсатганларида ушбу воситалар огоҳлантиришсиз қўлланилиши мумкин.

Хулоса: Ҳурматли тингловчилар бугунги машғулотимиз давомида махсус воситаларни қўллашнинг ҳуқуқий асослари, турлари, тактик-техник тавсифи, қўллаш тартиби ва уларни ишлатиш вақтида хавфсизлик чоралари тўғрисида назарий билимларга ва тушунчаларга эга бўлдингиз. Махсус воситаларни қўллаш кўникмасига эга бўлиш учун машғулотимизга норматив ҳуқуқий ҳужжатларни ва махсус адабиётларни таҳлил қилиш ҳамда улар асосида келгуси машғулотларга тайёргарлик кўриш лозим.

Мустақил тайёргарлик учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикаси “ИИО тўғрисида”ги қонуннинг 5-боби, 23-моддасини ўрганиб, конспектлаштириш;

2. ИИБнинг 2017 йил 15 март кунидаги “ИИО ходимлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш тартиби йўриқномани тасдиқлаш тўғрисида”ги 55-сонли буйруғининг ўрганиб, конспектлаштириш;

3. Шахсий, фаол ва махсус операцияларни таъминлаш воситаларининг жанговар хусусиятларини ҳамда махсус воситаларни қўллашда хавфсизлик чораларини ўқиб конспектлаштириш.

Назорат саволлари.

1. Куч ишлатмасдан, жамоат тартибини, транспорт, алоқа воситалари ва ташкилотларнинг ишини бузмасдан ўтказилаётган ғайриқонуний йиғилишлар, митинглар, намойишлар, оммавий чиқишлар ва пикет қўйишларни бартараф этиш чоғида махсус воситаларни қўллаш кимнинг рухсати билан амалга оширилади?

2. Қайси ҳолатларда мажбурий тўхтатиш воситаларини қўллаш қатъиян ман этилади?

3. Махсус воситалар ҳисобланувчи резина таёқлар, электрошок қурилмалар ва қўлкишанлари билан жойларда ходимларни қуролланишига кимлар томонидан рухсат берилади?

4. Қўл кишани ишлаётган вақтда қанча вақт ичида қулфлар ҳолати текширилиши лозим?

5. Черёмуха-1, Черёмуха-6 каби қўл гранаталари нима учун мўлжалланган?

6. Жисмоний куч ишлатилганлиги, махсус воситалар ёки ўқотар қурол қўллаш талабларига риоя этилиши ким томонидан назорат қилинади?

7. “ЁЖ-М” Автотранспорт воситаларини мажбуран тўхтатиш мосламаси нима учун мўлжалланган?

8. Қўл кишанлари (БР) ишлатилаётган пайтда ҳар неча соат ичида қулфлар ҳолати текширилади?

9. Махсус воситаларни кимларга нисбатан қўллаш тақиқланади?

10. Резина таёқ (ПР 73) билан инсоннинг қаерига қўллаш мумкин эмас?

5.4-МАВЗУ: МАХСУС ОПЕРАЦИЯ ТУШУНЧАСИ, ТУРЛАРИ, БОСҚИЧЛАРИ ВА УЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ҲАМДА ОЛИБ БОРИШ.

(2 соат маъруза)

Машғулот режаси:

1. Махсус операция тушунчаси, турлари, босқичлари, операцияга жалб этиладиган куч ва воситалар.
2. Махсус операцияларни ўтказишда шахсий таркибнинг ҳаракатлари.

1-ўқув саволи. Махсус операция тушунчаси, турлари, босқичлари, операцияга жалб этиладиган куч ва воситалар.

Махсус операциянинг асосий маъноси ички ишлар органлари ходимларининг жамиятга қарши қаратилган салбий ҳаракатларни тўхтатишда, оммавий тартибсизликларни бартараф этиш, ўта хавфли ва қуролланган жиноятчиларни ушлаш, террорчилик-қўпоровчилик ва фуқароларни гаровга олиш билан боғлиқ бўлган жиноий ҳаракатларнинг олдини олиш, ёнғин, табиий офат, эпидемия, эпизоотиялар ҳамда техноген авариялар содир бўлганда режимли ва бошқа тадбирларни ўтказишдаги жанговар ҳаракатлар ҳисобланади.

Махсус операция – бу ички ишлар органлари шахсий таркибининг ҳамкорликдаги кучлар билан биргаликда, ягона режа асосида фавқулодда вазиятлардаги вазифаларни бажариш мақсадида амалга ошириладиган сиёсий, тезкор-қидирув, режим, тергов ва бошқа жанговар ҳаракатлар мажмуидир.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органларининг мураккаб фаолиятдан бири – махсус операцияни ўтказиш. Махсус операцияда ўтказиладиган тадбирлар ва жанговар ҳаракатларнинг мазмун-моҳияти бевосита унинг мақсадларидан, юзага келган вазиятларнинг муайян шароитларидан келиб чиқади.

Фавқулодда вазиятларда ҳал қилинадиган вазифаларга боғлиқ равишда Ўзбекистон Республикаси ИИВ органлари ва Қоровул кўшинлари ўтказадиган махсус операциялар қуйидаги турларга бўлинади:

- турли хил шароитларда қуролланган жиноятчиларни қўлга олиш;
- ҳаво кемасини эгаллаб олган жиноятчиларни қўлга олиш;
- террорчиларнинг қўпоровчи – разведка гуруҳини аниқлаш ва бартараф қилиш.

Махсус операциялар турли хил шароитларда вужудга келган тезкор вазиятга қараб ташкиллаштирилади ва ўтказилади. Бундай шароитларга қуйидагилар киради:

- тезкор вазият маълумотлари;
- белгиланган ҳудуд (шаҳар, қишлоқ, очиқ жой, тоғ, ўрмон ва ҳ.к.);
- йил фасли, кун;
- об-ҳаво шароити;
- куч ва воситалар мавжудлиги.

Махсус операцияларни ўтказишда тезкор вазият икки хил ҳолатдан иборат бўлиши мумкин. Биринчи ҳолатда тўлиқ маълумотлардан иборат бўлиши, бунда ўта хавфли ва қуролланган жиноятчиларни, террорчилик-қўпоровчилик гуруҳларининг сони, қуролланиши, яширинган жойлари, ҳаракат йўналишлари ва мақсадлари маълум бўлганда. Иккинчи ҳолатда қуролланган жиноятчилар ва террорчилик-қўпоровчилик гуруҳларини фақат ҳаракатланаётган, яшириниши мумкин бўлган ҳудуд ҳақида тўлиқсиз маълумотлар бўлганда.

Ҳар бир махсус операция ўзига хос хусусиятга эга бўлиб, уларда тезкор кучлар ва воситаларнинг жанговар элементларининг турли хил тактик ҳаракат усуллари қўлланилади. Бу ўзига хос хусусиятлар ҳар бир операция учун олдиндан ишлаб чиқиладиган тезкор режаларда ўз аксини топади.

Махсус операциялар қуйидаги ҳолларда ўтказилади:

- ички ишлар органлари ва бўлинмаларининг маъмурий бинолари ва уларга туташ ҳудудларга бўлган ҳужумларни қайтаришда;

- ҳаво кемаларини олиб қочиш, уни эгаллаш учун уринган ёки эгаллаб олиб қочган жиноятчиларни қўлга олишда;

- қуролланган ва ўта хавфли жиноятчиларни қидириш ва уларнинг аниқ турган жойларини аниқлашда;

- яширинган жойи маълум бўлганда қуролланган жиноятчиларни қўлга олиш, уларни зарарсизлантириш ва гаровга олинган фуқароларни озод қилишда;

- оммавий тартибсизликлар содир этилиб, тинч аҳоли устидан ҳукм ўтказишга (эзишга) қарши ва унинг олдини олиш мақсадида ҳаракат қилишда;

Юқорида кўрсатиб ўтилган тадбирлар Ўзбекистон Республикаси МХХ, ИИБ, МВ, ФВВ ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорликда турли хил шароитларда тезкор режалар асосида амалга оширилади.

Ҳар бир махсус операция ўтказилишида қандай тезкор вазият бўлишидан қатъий назар **операция уч босқичдан иборат** бўлади:

Махсус операцияни ташкил қилиш ва тайёрлаш.

Махсус операцияни олиб бориш.

Махсус операцияни якунлаш.

1. Махсус операцияни ташкил қилиш ва тайёрлаш.

Тезкор штаб бошлиғи томонидан қўйилган вазифаларни аниқ тушуниб етиш. Қўйилган вазифани аниқлаб, шахсий таркиб ўзининг экипировкасига, қурол-яроғи, транспорт воситалари, алоқа воситалари, шахсий ҳимоя воситалари тайёргарлигига тўлиқ ишонч ҳосил қилиши, руҳий-психологик жиҳатдан тайёр бўлиши лозим.

Дастлабки кўрсатмалар берилишида ИИО тезкор навбатчиси – тезкор режани ҳаракатга келтириши, шахсий таркиб операция турига қараб тезкор режалар асосида ҳаракатланиши, шахсий таркибни (тезкор-хизмат гуруҳини, махсус йиғма отрядни ва х.к.) қуроллантириши, жанговар техника ва транспорт воситаларини тайёрлаши, жанговар ҳаракатларни ҳар томонлама таъминланишини ташкиллаштириши лозим.

2. Махсус операцияни олиб бориш.

Операцияни олиб бориш жанговар таркибдаги гуруҳларнинг команда бўйича бошланғич марраларни эгаллашидан бошланади. Биноларга беркинган қуролланган жиноятчиларни қўлга олиш учун махсус операция жараёнида асосий эътиборни жиноятчиларга нисбатан тўсатдан ва кутилмаганда ҳаракатларни амалга оширишга қаратиш лозим.

Агар жиноятчилар ўзларининг қўлга олинишига оид фаол ҳаракатларни кутмаётган ва дарҳол қуролли қаршилик кўрсатишга тайёр бўлмасалар, тўсатдан ҳаракат қилиш усули қўлланилади. Бундай ҳолларда операция ўтказиш жойи ўта яширинча “халқага олинадиди”. Жиноятчилар фаол қаршилик кўрсатаётган вақтда уларга психологик таъсир кўрсатиш амалга оширилади.

Бундай ҳолларда қуйидаги усуллар қўлланилади:

- жиноятчиларга таслим бўлиш талаби билан муурожаат қилинадиди;
- жиноятчиларга қарши қурол ва махсус воситалар қўлланиши ҳақида улар огоҳлантирилади, агар бу огоҳлантириш талаблари бажарилмаса, уларни қўлга олиш ва йўқ қилиш чоралари кўрилади.

3. Махсус операцияни яқунлаш.

Операциянинг яқунланиши операция ўтказилган ҳудудни кўздан кечириш, бўлинмаларни тўплаш, шахсий таркибни, қурол ва техникани текшириш, жанговар ҳаракатлар чизмасини тузишни яқунлаш, операция ҳақида маълумотнома тайёрлаш ва операция натижаларини кўриб чиқишдан иборат.

Махсус операцияни ўтказишга жалб қилинадиган куч ва воситалар.

Қуролланган жиноятчилар, террорчилик-қўпоровчилик гуруҳларни қўлга олиш ёки йўқ қилиш учун ИИВга қарашли барча органларнинг махсус мўлжалланган бўлимлари, жиноят-қидирув бўлимлари, ЖИЭМ, ЁХХ, ЙПХ, ППХ, ИИО (турли бўлимлари)нинг шахсий таркиби, ҳамкорлик ташкилотлари МХХ, МВ, ФВВлари билан ҳамжиҳатликда кучларнинг таркиби ташкил этилади, ИИВ ўқув юртлари – тезкор захирадагилар бўлиб ҳисобланади.

Махсус операцияда махсус бўлимлар шахсий таркибининг ўрни бекиёсдир. Улар мавжуд жанговар техника, транспорт, алоқа воситалари ёрдамида чаққон ҳаракатлар билан манёврларни амалга оширадилар.

Жиноят-қидирув аппарати, тергов бўлимлари ва жазони ўташ муассасалари шахсий таркибига жиноятчиларнинг жинорий ҳаракатлари ҳақида маълумот берувчи ҳужжатлар ва ашёвий далилларни топиш, яширинча кузатув олиб бориш, жиноятчиларнинг яширинган жойини аниқлаш вазифалари юклатилади.

Ёнғинга қарши курашиш бўлинмалари гуруҳ бўлиб жамоат тартибини бузувчиларни бартараф қилиш операцияси ўтказилаётган ҳудудда ёнғинлар содир этилишининг олдини олиш, бартараф этиш ва унга қарши курашиш вазифаларини бажаради.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини ташкил этиш бўлинмалари операция ўтказилаётган ҳудудда ва унинг атрофида транспорт ҳамда пиёда йўловчиларнинг ҳаракатлари хавфсизлигини таъминлаш, операцияда

катнашаётган кучларни зарур ҳолларда бошқа ҳудудга кўчиришда транспортлар ва ҳайдовчиларни жалб этишга ёрдам кўрсатади.

Ички ишлар органлари турли бўлимларининг ходимларидан вақтинча тузилган йиғма бўлинмалар шахсий таркиби бошқа кучлар билан ҳамкорликда операция ўтказилаётган ҳудудни ўраб олиш ва бу ҳудудда ўрнатилган режимни таъминлашда қатнашади. Операция ўтказиладиган ҳудудни ўраб олиш учун ҳудуд шароити тўғри келмаганда тўсиқ ва пистирмалар ўрнатилади.

Махсус операцияда тезкор кучлар шахсий таркиби ўзида мавжуд бўлган қуроллар ва жанговар техникани, шахсий ҳимоя ва бошқа воситаларни қўллайди. Оммавий тартибсизликлар ёки жамоат тартибини кўпчилик бўлиб бузувчиларнинг ҳаракатларини олдини олиш учун ички ишлар органлари ходимлари шахсий ҳимоя, фаол мудофаа ва махсус операцияни таъминлаш воситаларини, яъни қўл кишанларини, резина таёқлар, кўздан ёш оқизувчи моддаларни, чалғитувчи товуш ва хоналарни очувчи қурилмаларни, автотранспортни мажбуран тўхтатиш, сув отиш ва бошқа махсус воситаларни жанговар кураш усулларини, хизмат отларини, итларни ҳамда зирҳли ва бошқа транспорт воситаларини қўллаш ҳуқуқига эгадирлар.

2-ўқув саволи: Махсус операцияларни ўтказишда шахсий таркибнинг ҳаракатлари.

Махсус операцияда тезкор жанговар ҳаракатларнинг асосий усуллари қуйидагилар: ўраб олиш, қуршовга олиш, таъқиб қилиш, халқага олиш, қўлга олиш (тарқатиш).

Излаш – бу тезкор кучларнинг жанговар ҳаракат усулларидан бири бўлиб, кўпоровчи–разведка гуруҳлари жинойтчиларни топиш, қўлга олиш ёки йўқ қилиш ҳамда уларга тегишли қурол-яроғ, портловчи моддаларни, жинойт содир этишда қўлланилган ва ашёвий далил сифатида хизмат қилувчи буюмларни олиш мақсадида амалга оширилади. Излаш турлари қуйидагилардан иборат:

Ёппасига ялти излаш – тахмин қилинган ҳудудда жинойтчилар борлиги номаълум, излашга жалб этилган куч ва воситалар миқдори етарли бўлганида қўлланилади. Бундай ҳолда бутун ҳудуд ва ундаги объектлар кўздан кечирилади.

Танлаб излаш – қўлланилганда бутун ҳудуд эмас, балки унинг алоҳида жойларида, йўналишларида, аҳоли яшайдиган жойларнинг маълум бир қисмларида излаш олиб борилади, яъни жинойтчилар яшириниши мумкин бўлган жойлардагина ҳаракат қилинади.

Излашни олиб бориш қуйидаги усулларга бўлинади: бир томонлама, икки томонлама (бир-бирига қарама-қарши), йўналишлар бўйича, объектлар бўйича, участкалар бўйича, аралаш усул, ўраб олинган ёки ўраб олинмаган ҳудудда излаш.

Бир томонлама излаш гуруҳнинг бир вақтнинг ўзида белгиланган йўналиш бўйича бир томонлама ҳаракат қилишидан иборат.

Икки томонлама излаш куч ва воситалар керакли миқдорда бўлиб, операция ўтказиш ҳудуди катта майдонни эгаллаганида ҳамда ҳудуддаги мавжуд табиий тўсиқлар туфайли бир томонлама излашни олиб боришнинг имконияти бўлмаганда амалга оширилади.

Йўналишлар бўйича излашни олиб бориш куч ва воситалар керакли миқдорда бўлмаганида, жинойтчиларнинг ва излаш гуруҳининг ҳудудда ҳаракат қилиши қийин бўлганида, танланган йўналиш бўйича амалга оширилади.

Ҳудудлар бўйича излаш аҳоли яшайдиган ҳудуднинг барча жойини текшириш зарурияти йўқлигида амалга оширилади.

Объектлар бўйича излаш аҳоли яшайдиган жойлардаги алоҳида уйларни, биноларни ва бошқа объектларни кўздан кечиришдан иборат.

Аралаш излаш усули куч ва воситалар миқдорида, ҳудуднинг хусусиятига, вақтга ва бошқа шароитларга қараб, юқорида кўрсатилган излаш турларининг барчасини ёки бир нечтасини қўллашдан иборат.

Излаш вақтида разведка олиб бориш ва жинойтчилар тўсатдан пистирмадан ҳужум қилишининг олдини олиш учун излаш гуруҳининг олдида ва ён қисмларида хизмат қидирув итлари билан дозор жўнатилади. Дозор асосий кучлардан кўзга кўринадиган ва ўқ отиб мадад бериш имкониятини берадиган масофада ҳаракат қилади. Излаш гуруҳининг заҳираси энг хавфли йўналишларда ҳаракатланади. Ҳудуднинг хусусияти, жинойтчиларнинг сони, ўз куч ва воситаларининг миқдорида, шахсий таркибнинг тайёрлигига, йил ва куннинг вақтига боғлиқ ҳолда излашни олиб боришда жанговар таркибнинг кенглиги қуйидагича бўлади, яъни ёпиқ жойларда – бўлинма 100 метргача, гуруҳ – 300 метргача, отряд – 800 метргача масофани эгаллайди.

Излаш тезлиги: очиқ майдонларда – соатига 2–4 км., тепа пастликлардан иборат бўлган ҳудудда – соатига 1–2 км., ўрмонларда, тоғли ҳудудларда – соатига 300-600 метрдан иборат бўлади. Уни олиб бораётган бўлинмаларга излаш турига қараб ҳаракатланиш учун қуйидагилар белгиланади: бошланғич ҳудуд; бошланғич марра; излаш минтақаси ёки участкаси; ажратиб турувчи чизиқлар; текисланиш марралари; учрашиш марраси (икки томонлама излашда); якуний марра.

Бошланғич ҳудуд – излашда қатнашувчи бўлинмаларнинг белгиланган вақтда тўпланиши учун ажратилади.

Бошланғич марра – излашда қатнашувчи бўлинмалар жанговар тартибда сафланади. Бу марра ўраб олиш маррасидан олдин тайинланади.

Излаш минтақаси - бўлинмалар ёппасига занжир бўлиб излаш олиб бораётганида белгиланади. Минтақаларнинг ажратиб турувчи чизиқлари яққол кўзга ташланиб турувчи мўлжаллар ва маҳаллий предметлар бўйича кўрсатилади.

Текисланиш марралари жанговар таркибни текислаш, издан чиққан ҳамкорликни тиклаш, излашда иштирок этаётган бўлинмаларнинг вазифаларини аниқлаш ҳамда шахсий таркибни дам олдириш учун тайинланади. Текисланиш марраларининг миқдори излаш ҳудудининг йироқлигига боғлиқ. Қоида бўйича текисланиш марралари ҳар 1,5–2 соатлик

ҳаракатдан сўнг, ўртача тепаликлардан иборат ҳудудларда ҳар 3–4 км.да, ўрмонларда, ботқоқлик жойларда – ҳар 2 км.да, тоғлик ҳудудларда ҳар 1,5 км.да тайинланади.

Учрашув марраси икки томонлама излаш олиб борилаётганда бир-бирига қараб излаш олиб бораётган бўлинмаларнинг учрашиш жойини белгилаш мақсадида тайинланади.

Якуний марра – излаш олиб бораётган бўлинмалар ҳудуднинг барча қисмларини кўздан кечиргандан кейин тўпланиш учун тайинланади.

Ўраб олиш – жиноятчиларнинг маълум бир ҳудуддан ёки маълум бир йўналишдан чиқиб кетишининг олдини олиш, уларни қўлга олиш ва йўқ қилиш мақсадида тезкор кучларнинг шу ҳудудни ўраб олиши ёки шу йўналишларни тўсишидир. Бундан ташқари, ўраб олишдан мақсад ўраб олинган ҳудудга бегона шахсларнинг киришини чеклашдан иборат.

Жиноятчилар жойлашиши мумкин бўлган ҳудудни ўраб олиш ва излаш ўтказилаётган ҳудуддан унинг чиқиб кетишининг олдини олиш учун ўраб олиш гуруҳи тузилади. Унинг таркиби жиноятчиларнинг сони, қуролланиши, ҳаракат усулларига, ўраб олиш ҳудудининг умумий майдонига, ўз куч ва воситаларининг миқдорига, ҳудуд ва атроф-муҳитнинг кўриниши шароитларига боғлиқ.

Ўраб олиш операцияси уни ўтказилаётган ҳудудда жиноятчиларнинг ҳаракат қилиш эҳтимоли бўлган йўналишларни тўсиш орқали амалга оширилади.

Ўраб олиш марраларининг кенглиги қуйидагича:

- очик ҳудудда 2-3 кишидан иборат наряд-150 метргача, сонияция-500 метргача, гуруҳ-1500 метргача, отряд-5000 метргача;

- ёпиқ ҳудудда 2-3 кишидан иборат наряд 25-75 метргача, сонияция-250 метргача, гуруҳ-750 метргача, отряд-2000 метргача.

Бўлимларга ўраб олишни амалга оширишда қуйидагилар тайинланади:

- бошланғич марра;
- ўраб олиш (тўсиш) марраси;
- кузатиш сониятори;
- ўқ отиш сониятори.

Ўрмонларга, аҳоли пунктларига, йўлларга ва тепаликли ҳудудларга олиб борувчи йўналишлар анча зич тўсилиши зарур. Куч ва воситалар етарли миқдорда бўлмаганида ёки ҳудуд шароитларига кўра, ёппасига ўраб олиш имконияти бўлмаганида йўналишлар бўйича ўраб олиш амалга оширилади. Ўраб олиш гуруҳининг жанговар таркиби отрядларнинг таркиби гуруҳгача бўлган заҳираларнинг ва ўт очиш воситаларининг жанговар таркибидан иборат бўлади.

Отряд жанговар таркиби гуруҳлардан, бир ёки икки сонияция таркибидан иборат заҳирадаги кучлардан ва отряд командирининг қўл остидаги ўт очиш воситаларидан иборат бўлади.

Қуршовга олиш тезкор кучларнинг махсус операциядаги жанговар ҳаракатлирининг усулларидан бири бўлиб, жиноятчиларнинг жойлашган жойи маълум бўлганда, қўпоровчи-террорчи гуруҳларни йўқ қилишда амалга

оширилади. Жиноятчиларни йўқ қилиш уларни қўлга олиш, уларга қарши хужумга ўтиш ёки ўт очиб зарба бериш орқали амалга оширилади. Жиноятчиларни қуршовга олишда бўлинмаларнинг жанговар таркиби қуршовга олиш, қўлга олиш гуруҳларидан, хизмат нарядларидан, ўт очиш гуруҳидан ва заҳирадан ташкил топади.

Қуршовга олиш гуруҳи жиноятчиларнинг куч ва воситаларини қуршаб олиш учун ташкил этилади.

Қўлга олиш гуруҳи жиноятчиларни қўлга олади ёки йўқ қилади.

Ўт очиш гуруҳи асосан қуролланган жиноятчиларнинг йирик тўдасини йўқ қилиш учун тузилади. Унинг таркибига артилерия, танклар миномётлар киради.

Заҳира гуруҳи қуролланган жиноятчиларни йўқ қилишда тўсатдан юзага келган вазифаларни бажариш учун тузилади.

Қуролланган жиноятчиларнинг қўпоровчи-террорчи гуруҳларни бартараф қилишда кескинлик, тўсатдан ҳаракатчанлик, ҳаракатлардаги қатъийлик, бўлинмаларни моҳирона бошқариш ва ўт очиш ҳамда манёврни тўғри амалга ошириш муваффақиятга олиб келади.

Таъқиб қилиш – бу ички ишлар органлари шахсий таркибининг ҳаракат усули бўлиб, яширинишга уринаётган жиноятчиларни қўлга олиш (бартараф қилиш) мақсадида амалга оширилади. Таъқиб қилиш қуйидаги ҳолларда амалга оширилиши мумкин: бўлинма (наряд)лар билан жиноятчилар тўқнашганда ва қочишга уринганларида, қуршов вақтида ўраб олинган худуддан жиноятчилар ёриб чиққанида, излаш вақтида жиноятчилар излаш гуруҳидан қочишга уринганида. Қўпоровчи-разведка гуруҳлар қўпоровчилиқни амалга оширгандан кейинги ҳаракатларини таъқиб қилишда. Қуролланган жиноятчилар маълум худудга хужум уюштирганида.

Вазиятга қараб таъқиб қилиш қуйидагича бўлиш мумкин, яъни кетма-кет; излар бўйича; эҳтимол тутилган йўналишлар бўйича.

Қуролланган жиноятчилар бевосита кўриниб турганда уларни кетма-кет таъқиб қилиш амалга оширилади. Агар кетма-кет таъқиб қилиш вақтида жиноятчилар бўлақларга бўлиниб, турли хил йўналишларда ҳаракат қила бошласа, таъқиб қилиш гуруҳи бошлиғи куч ва воситаларнинг миқдори ҳамда имкониятига қараб, шу йўналишларда таъқиб қилишини ташкил этади. Куч ва воситалар кам бўлган тақдирда, таъқиб бир йўналишда ташкил қилинади. Гуруҳ бошлиғи бу ҳақда ўша йўналишларда ҳаракат қилаётган қидирув нарядларига хабар қилади ва операция бошлиғига ахборот беради.

Агар гуруҳ жиноятчиларни кўздан қочирса, унда уларнинг излари орқали таъқиб қилишни давом эттиради. Изларни йўқотмаслик учун уларни ажратиб турувчи белгиларига, шакллариغا, оёқ кийимларининг изларига, кадам узунлигига, чанғилар изларининг кўринишига ва бошқа белгиларига аҳамият берилиши керак.

Кўринадиган излар амалиётда уч турга бўлинади:

- инсон излари;
- транспорт воситалари излари;
- уй ҳайвонлари ва бошқа ҳайвонларнинг излари.

Изларнинг шакллари оёқ кийимига, инсоннинг жисмоний ҳолатига, унинг бўйига, юкнинг оғирлигига боғлиқ бўлиб, жиноятчилар ва уларнинг излари номаълум бўлган тақдирда уларнинг ҳаракатланиши эҳтимоллари бўлган йўналишларда таъқиб қилиш амалга оширилади.

Халқага олиш – бу ҳудуднинг алоҳида майдонлари ва кўчаларни асосан оммавий тартибсизликлар юз берганда уларнинг ҳаракатларини кенг тарқалиб кетишини олдини олиш учун амалга ошириладиган ҳаракат усули.

Халқага олишга ажратилган бўлинмаларнинг вазифаларига қуйидагилар киради:

- операция ўтказилаётган ҳудудга бегона шахслар киришининг олдини олиш мақсадида ҳудудни ажратиб олиш (ўраб олиш);

- тартибсизликларнинг ташкилотчилари ва фаол қатнашчиларини қўлга олиш мақсадида тўпланган оммани бўлаклаш ҳамда тарқатиш учун шароит яратиш;

- халқага олинган маррадан ёриб чиқишга ҳаракат қилаётган фаол иштирокчиларни қўлга олиш;

- халқага олинган ҳудудга киришга фаол ҳаракат қилаётган шахсларни қўлга олиб, филтрлаш пунктларига жўнатиш;

- операция ўтказилаётган ҳудудга бегона транспортни киритмасликдан иборат.

Операция ўтказилаётган ҳудудни халқага олиш ёппасига ёки танланган ҳолда амалга оширилиши мумкин. Операция ўтказиш ҳудудини халқага олишда турли хил механик тўсиқлар қўлланилади.

Фуқароларнинг тартибли юришини таъминлаш, тартибсизликларнинг ташкилотчилари ва фаол қатнашчиларини аниқлаш ҳамда қўлга олиш, уларни воқеа содир бўлган жойдан қочишига йўл қўймаслик мақсадида халқага олиш чизиғида жиноят-қидирув бўлими ва жамоат пунктлари жойлаштирилади. Назорат-ўтказиш пунктларининг миқдори операция миқёсига, куч ва воситаларнинг ҳажмига боғлиқ. Ҳудудни халқага олиш ички ва ташқи марра бўйича амалга оширилади.

Бўлақларга бўлиш гуруҳи – патруль-пост хизматидан, жиноят-қидирув бўлими шахсий таркибидан, Ўзбекистон Республикаси ИИБ ўқув юртлари тингловчи, курсантларидан ташкил этилиб, улар босим остидаги сув ва ҳаво пурковчи махсус автомобиллар ҳамда бошқа техника воситалари билан кучайтирилади.

Гуруҳнинг жанговар тартиби тўрт, олти ва кўпроқ колонна бўлиб сафланган бўлинмалардан иборат бўлиб, зарур ҳолларда бу колонналарга махсус машиналар ва зирҳли техникалар билан мадад берилади. Шахсий таркиб химоя воситалари, қалқонлар, махсус резина таёқлар билан жиҳозланади.

Бўлақларга бўлишда қуйидагилар белгиланади:

- бошланғич ҳудуд;
- бошланғич марра.

Бошланғич ҳудуд оммани тарқатиш йўналишида (яқин жойдаги кўчаларда, хиёбонларда), ички халқадан маълум бир узоқликда белгиланади. Бошланғич марра ички ўраб олиш марраси олдида белгиланади.

Бўлақларга бўлиш гуруҳи колонналарининг узунлиги омма тўпланган майдоннинг диаметрига тенг бўлиши керак. Тарқатиш гуруҳининг колонналари майдонга икки йўналишда бир-бирига қараб юрган ҳолда киритилиши мумкин. Омманинг тарқатиш усули ҳудуд шароитларига ҳамда куч ва воситаларнинг миқдорига боғлиқ. Омма тарқатилиб, сиқиб чиқарилганидан кейин, ўраб олиш гуруҳининг шахсий таркиби эгаллаган марраларда, алоҳида кўрсатма олгунича хизматни давом эттиради.

Бўлақларга бўлиш гуруҳлари жанговар таркиб сафида оммани сиқиб чиқаришни давом эттириб, кетма-кет кўчаларни, йўлақларни тозалашни ҳам давом эттиради.

Тартиббузарликлар бартараф этилганидан кейин бўлинмалар белги-ланган тартибда шахсий таркиб қуроллари, анжомлари, техникаларининг бутлигини текшириш мақсадида вақтинчалик жойлашув ҳудудига йиғиладилар ва сўнгра ўз доимий жойига қайтиш учун сафга тизиладилар.

Очиқ ҳудудда, ўрмонда, тоғларда ва чўлда жиноятчиларни қўлга олиш.

Очиқ ҳудудда, ўрмонда, тоғларда ва чўлда жиноятчиларни қўлга олиш операцияси одатда янги излар бўйича жиноятчиларни таъқиб қилишда ёки тергов ва суддан яшириниб юрган нормал ҳолатга ўтган жиноятчиларни қўлга олишда амалга оширилади. Ушбу ҳудудларда жиноятчиларга атроф муҳитни тўлиқ кўриниб туриши ва катта ҳудудда уларнинг ҳаракатланишга имкониятлари мавжудлиги, турли хил табиий яшириниш жойларни ва махсус ниқобланган жойларнинг мавжудлиги операцияларни ўтказишни қийинлаштиради. Бундай ҳудудларда операциялар ўтказишни асосий услуги жиноятчилар яширинган ҳудудни ўраб олиш ёки кузатув постларни ташкил этишдир.

Қўлга олишнинг самарали усулларида бири ҳудудни ялпи кўздан кечириш ҳисобланади, аммо бу усулда катта миқдордаги кучларни жалб этишни талаб қилади. Кучлар етарли бўлмаганида, ўраб олинган ҳудудда жиноятчиларнинг пайдо бўлиш эҳтимоли анча кўп бўлган йўналишлар, сийрак занжирли излаш гуруҳлари жўнатилади.

Йўлларда, кўприкларда, дарёлар кечувларида ва бошқа сув манбалари ёнида ниқобланган ва ҳаракатчан пистирмалар ташкил этилиши, ҳамда разведка олиб борилиши мумкин. Пистирмаларнинг иштирокчилари асосан ҳаракатчан ва разведкага пистирмаларда иштирок этаётганлар ўраб олинган ҳудудга келиб қолиши мумкин бўлган шахслар (кўзиқорин терувчилар, балиқ овчилари, овчилар, ўтинчилар, туристлар, геологлар, сут ташувчилар ва бошқалар) кўринишида ниқоблашлари мақсадга мувофиқ бўлади. Жиноятчиларга озик-овқат берувчи маҳаллий шахсларни бориш ҳам жиноятчиларни аниқлашга ва қўлга олишга катта имконият беради.

Юқорида кўрсатиб ўтилган операцияларни ўтказишга кўпинча ИИОнинг ва қўшинларнинг турли хил бўлинмаларини катта миқдордаги кучлари жалб этишга, шунингдек жамоат кучларидан фойдаланишга тўғри келади. Шу билан боғлиқ равишда барча операция иштирокчиларига аниқ вазифалар қўйилиши ва ўзаро ҳамжиҳатлик сигналлари белгиланиши зарур. Очиқ ҳудудларда операция ўтказишда шахсий таркиб ўртасида йўқотишларни истисно қилувчи чораларни кўриш зарур. Жиноятчилар билан музокаралар олиб бориш эса анча узоқ ва хавфсиз жойларда

туриб олиб борилиши шарт. Фаол музокаралар олиб бориш жараёнида ютилган вақтлар жиноятчиларнинг қуролли қаршилиқ кўрсатишга бўлган идорасини синдиради ва шу билан биргаликда захираларни ҳамда зирхли техникаларни етказиб келишга имконият яратади.

Худудни яширин ўраб олиш учун энг қулай вақт тонг отар вақтлари ҳисобланади. Бу вақтлар нафақат ҳаракатларнинг яширинлигини балки ярим уйқисураётган жиноятчиларни онгина самарали таъсир этишни ҳам таъминлайди.

Жиноятчиларни иродасини букиш воситаси сифатида кўпгина ҳолларда кучларни намоиш қилишдан ва қуролларни қўллашдан ҳам фойдаланилади. Пулемётдан сурункали отиш натижасида юзага келадиган осколаларнинг ҳар томонлама учиши жиноятчиларни рухий эзилишини келтириб чиқаради, ва улар таслим бўлишга мажбур бўлишади.

Тайёргарлик кўрмасдан туриб қўлга олиш. Бунда қўлга олиш усули одатда операцияни ташкил қилишга вақт етмаслиги ва қўлга олишни кечиктирилиши хавфли бўлган ҳолларда амалга оширилади. Бундай вазиятлар қуйидаги ҳолларда юзага келади:

- жиноят жойида қочиб кетаётган шахсларни таъқиб қилишда;
- фуқаролар ИИО ходимига жиноят содир этган шахсни бевосита кўрсатиб турганларида;
- қидирилаётган шахсни тасодифан учратиб қолинганда.

Тайёргарликсиз жиноятчиларни қўлга олишда ИИО ходимлари жиноятчини қурол ёки бошқа усул билан қаршилиқ кўрсатишига доимо шай бўлиб туришлари зарур. Шунинг учун жиноятчиларнинг сонини, хусусиятини муаян бир вазиятни ва бошқа шароитларни ҳисобга олган ўша жойнинг ўзида қўлга олиш усули танланади. Ушбу қўлга олиш усули ИИО ходимларидан ва ташаббускорликни талаб қилади.

Бу қўлга олиш усулида қуйидаги саволларни тўғри ечиш муҳим аҳамиятга эга:

- жиноятчини кам куч билан аммо тўсатдан қўлга олиш керакми, ёки, уни кузатиб бориб яқин атрофдаги ИИО ходимлари ва ҳарбий хизматчилар ёрдамида қўлга олиш керакми;
- қўлга олиш учун қўшимча кучлар чақиртириш зарурми.

Автотранспортдаги қуролланган жиноятчиларни қўлга олиш.

Автотранспортда ҳаракатланаётган қуролланган жиноятчиларни қўлга олиш кўп ҳолларда уларнинг ҳаракатланаётган худудларида амалга оширилади. Жиноятчиларни аниқлаш учун магистрал бўйлаб ва ундан ажралиб кетувчи йўлларга кузатув постлари жойлаштирилади, баъзи бир жойларда назорат ўтказиш постлари ташкил этилади ва кўрсатмалар берилади. Қўлга олиш кўзда тутилаётган жойларда, тўсиқлар ташкил этилади, бу тўсиқлар транспорт воситасини тўхтатиш гуруҳи (2-3 киши) дан, қўлга олиш гуруҳи (5-10 киши) дан ва кузатувчилар (3-4 киши) дан иборат бўлади. Ҳар бир гуруҳ нафақат ўз вазифасини бажаришга балки бошқа гуруҳларнинг фаолиятларни ҳам бажаришга тайёргарлик кўради. Тўсиқ автомобилларни тўхтатиш воситалари, жиноятчиларни таъқиб қилиш воситалари ва радиоастанциялар билан таъминланади. Қўлга олиш гуруҳи автомобилни тўхтатиш кўзда тутилаётган жойга яширинишади.

Кузатувчилар қўлга олиш гуруҳига кўриниб турадиган масофада икки томондан қўйилади. Қуршовга олиш гуруҳи никобланган ҳолда жойлашади ва

тўхтатиш гуруҳи билан биргаликда жиноятчиларнинг чекиниш йўллари тўсиб туришади.

Жиноятчилар ҳаракатланаётган машинани аниқлаган кузатувчи, бу ҳақда операция раҳбарига хабар беради. Шундан кейин операция раҳбари қўлга олиш учун команда беради. Дозорлар йўл бўйлаб кўндалангига "ЁЖ" махсус воситасини ёйиб қўйишади. Қуршовга олиш гуруҳининг бир қисми қўлга олиш гуруҳига ёрдам беради, қолган қисми эса бошқа ҳаракатланиб келаётган транспортларни операция ҳудудига кириб келмаслигини таъминлайди. Машина тўхтатилганидан кейин қўлга олиш гуруҳи унга яқинлашади ва яширинган ҳолатда жиноятчиларни таслим бўлишларини талаб қилади. Агарда жиноятчилар бу талабларни бажарса, гуруҳ сардори қуролларни ерга ташлашни ва улардан беш-олти қадам узоқлашиб кейин тўхташни, ҳамда қўллари бошларига қўйишни талаб қилади. Сўнгра машинада ҳеч ким қолмаганлигини текшириб, эҳтиётлик билан хавфсизлик чораларига амал қилган ҳолда жиноятчиларга яқинлашадилар ва уларнинг қўллари кишанлаб тинтув ўтказадилар. Шу билан бир қаторда автотранспорт воситаси ҳам тинтув қилинади. Агарда жиноятчилар ихтиёрий равишда таслим бўлишдан бош тортсалар, унда уларнинг қаршилигини синдириш учун қўлга олиш гуруҳи махсус воситалар қўллайдилар. Агарда қуролли қаршилиқни тўхтатиш имкони бўлмаса мерганлар жиноятчиларни ўқ узиб зарарсизлантиришади, сўнгра қўлга олиш гуруҳи хужумга ўтади ва жиноятчиларни қўлга олишади.

Жиноятчилар қуршовга олинган марраларни ёриб ўтганларида қўшли тўсиқлари жиноятчиларнинг ҳаракатланиши мумкин бўлган йўللари беркитишга кўрсатма берилади.

Жиноятчилар ортидан эса таъқиб қилиш гуруҳи йўлга чиқади, улар билан биргаликда қўлга олиш гуруҳини бир қисми ҳам ҳаракатланиши мумкин иккинчи қисми эса параллел йўллар бўйлаб жиноятчиларни қувиб ўтишга ҳаракат қилади.

Транспорт воситасини тўхтата олмай қолган ҳолларда машина филдиракларига ўқ узиб тўхтатишга ҳаракат қилинади. Аҳоли пунктида транспорт воситасида ҳаракатланаётган ҚЖҚО, уларнинг тезда кетмаслигига ёки жиноят содир этиш кўзда тутилаётганлигига ишонч ҳосил қилингандагина амалга оширилади. Бундай вазиятларда қўлга олиш ҳудуди ИИО формасида бўлган ходимлар билан ўраб олинади. Қўлга олиш гуруҳи эса ҳимоя воситаларини кийган ҳолда жиноятчиларга яқин жойда яширинишади. Қўллаш гуруҳи ҳимоя воситаларни кийган ҳолда, юк машиналарига ўтириб ўйлар оралиқларида жойлашадилар. Бундан мақсад жиноятчилар чиқиб кетишига ҳаракат қилиши мумкин бўлган йўналишларини тўсишга шай бўлиб туришдир. Жиноятчилар ҳаракатланаётган автомобил қўлга олиш жойига яқинлашганида светофорнинг "қизил" ранги ёқилади. Светофорлар бўлмаганда эса жиноятчиларнинг ҳаракат йўналишида ҳаракат йўналишини тақиқловчи белгилар қўйилади.

Машина тўхтаганидан кейин қўлга олиш гуруҳи тўсатдан қилинадиган ҳаракатларни амалга ошириб, жиноятчиларни қўлга олишади. Жиноятчилар қаршилиқ кўрсатганларида махсус воситалар қўлланилади ёки мерганлар ишга солинади.

Қуролланган жиноятчиларни тунда қўлга олиш.

Агарда жиноятчиларни қўлга олиш операциясини куннинг ёруғ қисмида тугалашга эришилмаса, унда жиноятчилар ўрнашиб олган ҳудудни ўраб олиш ташкил этилади ва тонг отиши билан уларни қўлга олиш амалга оширилади. Тонгда

қуролланган жиноятчиларни қўлга олиш учун уларнинг жойлашган жойи атрофи ўраб олинади сўнгра кузатиш ва патрул қилиш ташкил этилади.

Ўраб олинган марраларни жиноятчилар ёриб чиқишга ҳаракат қилишса, ушбу ёриб чиқиш жойи максимал миқдордаги ёритиш воситалари билан ёритилади, жиноятчиларнинг қаршиликлари махсус воситалар билан бостирилади, қуролли қаршилик кўрсатганларида эса уларга қарши ўт очилади ва қўлга олинади. Қўлга олишни шундай усулда амалга ошириш зарурни шахсий таркиб жиноятчилар ўқиға тўғридан-тўғри дуч келишмасин. Шунинг мақсадида жанговар машина экипажи жиноятчиларнинг олдинги жойлашган жойларига чекиниш йўлларини тўсиб қўяди, уларнинг қаршилиги махсус воситалар билан синдирилади.

Штурм қилиш гуруҳи ҳимоя воситаларини қийган ҳолда ҳаракат қилиб жиноятчиларни қўлга олади. Штурм гуруҳининг хавфсизлигини таъминлаш учун, улар ҳаракатга келган сониядан бошлаб жиноятчиларга қарши ўт очиш тўхтатилади. Агарда жиноятчилар ихтиёрий равишда таслим бўлишга розилик билдирсалар, унда операция раҳбари уларга яхши ёритилган жойга чиқишларини, қуролларини ташлашларини, қуроллардан узоқлашишларини талаб қилади. Штурм гуруҳи ҳаракатланадиган йўналишга елкаси билан бурилиб туришларини буюради. Штурм гуруҳи жиноятчиларга тезда яқинлашиб, уларнинг қўлларга нишонларни кийдирадилар, тинтув ўтказиб, жиноятчиларда мавжуд бўлган қуролларни ва бошқа жисмларни оладилар.

Жиноятчиларни конвойлаштириш ўрнатилган тартибда амалга оширилади.

Шаҳар квартирасида қуролланган жиноятчиларни қўлга олиш.

Дастлабки маррага келингандан кейин, ўраб олиш гуруҳининг ходимлари жиноятчиларга иложи борича яқинроқ жойдан олдиндан белгиланган позицияни яширин эгаллайди. Улар шундай жойлашишлари гуруҳи агарда квартирадаги жиноятчилар чиқиб кетишга ҳаракат қилсалар, уларнинг ҳамма йўлларнинг беркитиш мумкин бўлиши керак. Жиноятчиларни лифт орқали, чердак орқали қочиб кетишга ҳаракат қилишларини, қўшни квартирага ўтаб олиши мумкинлигини ёки гаровга олинганлар билан тўсилган ҳолда қуршовни ҳисобга олган ҳолда ўраб олиш постлари деразалар, подъездлар, лифтлар қаршисида ва бино устида қўйилиши зарур. Агарда подъезд жиноятчилар томонидан ўққа тутилиб турилса, зинапоя майдонида қўшин квартира орқали, захира эшиклар орқали ёки чердак орқали ўтилади.

Шунингдек, ўт очиш, музокара олиб бориш орқали зинапоя майдонидан жиноятчилар эътиборини чалғитиш мумкин ва бу ҳаракатларни қўллаш гуруҳи ва музокара гуруҳи амалга оширади. Баъзи ҳолларда керакли чоралар кўрилгандан кейин, жиноятчиларни ўт очишга мажбур қилинади.

ИИО ходимлари жиноятчиларнинг чекиниш йўлларини беркитиш билан биргаликда фуқароларнинг хавфсизликларини таъминлашлари лозим. Бунинг учун улар "посбонлар" ва бошқа жамоат вакиллари ёрдамида кўча ҳаракатларини тўхтатадилар, яқин уйлардаги яшовчиларни огоҳлантирадилар. Фуқаролар операция ўтказилаётган вақтда кўчага чиқмасликлари ва ўз уйларининг деразалари қаршисида турмасликлари керак. Ўраб олинган ҳудуддан чиқаётган шахслар қуршовга олинган ҳудуд ташқарисида ташкил этиладиган филтрлаш пунктига олиб борилади ва уларнинг жиноятчиларга алоқадорлиги аниқланади.

Жиноятчилар жойлашган квартиранинг қарама-қаршисидаги уйнинг қулай жойларида операция раҳбарлари таркибидан кузатувчи қўйиш мақсадга мувофиқ

бўлади. У оптик қурилмалар, радиостанция ва мегафон билан таъминланган бўлиши ва жинойтчиларнинг ҳаракатларини кузатиб, жанговар тартиб элементлари ҳаракатларини тузатиб туриши зарур. Ёнғин ва бошқа салбий оқибатларни олдини олиш, шунингдек жинойтчиларга руҳий таъсир кўрсатиш учун газ, электр, сув таъминотлари ва телефон алоқаси узиб қўйилади.

Қўллаш гуруҳи бинодан чиқиш йўллари бекитган ҳолда позицияларини эгаллаганларидан кейин жинойтчилар эътиборини жалб этиш ва уларни қўлга олиш (штурм қилиш) гуруҳи ҳаракатларидан чалғитиш учун ҳаракатларни амалга оширадilar ва штурм қилиш гуруҳига ёрдам беришга тайёр бўлиб турадилар.

Қўллаш гуруҳининг асосий вазифаларидан бири, бу жинойтчиларни ўзи турган жойларини ташлаб чиқишга мажбур қилиш ва уни шундай ҳолатда қолдиришни, токи улар ориентирни йўқотишга мажбур бўлсин ва мўлжалга олиб ўт очиш имконидан маҳрум бўлсин.

Қўлга олинаётганларнинг ҳаракатларини фалажлаш кимёвий воситалар ёрдамида амалга оширилади. Уни қўллаш усули вазиятга ва шароитга боғлиқ.

Жинойтчилар жойлашган жойларга яқинлашиш йўллари баррикадалар тўсилган ҳолларда, жинойтчилар билан яқинлашиш учун йўлаклар очишга киришилади ва бунинг энг қисқа вақт сарфланадиган йўналиш танланади. Бунинг учун домкратлар, ломлар, махсус мослаштирилган машиналар ва йўналишли таъсир этувчи кам кучли портловчи воситалар қўлланилади. Очилган йўлаклар орқали жинойтчиларнинг ҳаракатларини фалажлаш учун махсус воситалар ишлатилади. Жинойтчиларнинг қаршилиги бостирилганидан кейин штурм гуруҳи жинойтчилар яширинган квартирага бостириб кириб, уларни қўлга оладилар. Қўлга олишда қўл жанги усуллари қўлланилади. Штурм гуруҳи квартирага эшик орқали кирадиган ҳолларда махсус ўқ ўтмайдиган қалқонлардан фойдаланадилар.

Жинойтчиларга нисбатан махсус воситаларни қўллаш имконияти бўлмаганида итлардан ва босим билан отиладиган ва оқимидан фойдаланилади.

Шаҳар квартирасидаги жинойтчиларни қўлга олишда ҳаракатлар усулини тўғри танлаш операция муваффақиятини кафолатлайди.

Хулоса: Ҳурматли тингловчилар! Бугунги маърузамиз давомида махсус операция тушунчаси, турлари ва босқичлари, операцияларни ўтказиш давомида шахсий таркибнинг тактик ҳаракатлари тўғрисида назарий билимларга эга бўлдик. Ушбу олинган назарий билимларни амалий кўникмалар билан шакллантириш мақсадида идоравий норматив ҳуқуқий ҳужжатларни ва махсус адабиётларни таҳлил қилиш ҳамда улар асосида келгуси машғулотларга тайёргарлик кўриш лозим.

Мустақил тайёргарлик учун топшириқ:

1. Махсус операция тушунчаси, турлари ва босқичларини ўқиб конспектлаштириш;

2. Операцияларни ўтказиш давомида шахсий таркибнинг тактик ҳаракатларини ўқиб ўрганиш;

3. Тезкор штаб аъзоларини ҳамда операцияга жалб этиладиган гуруҳларнинг вазифаларини ўқиб конспектлаштириш.

Назорат саволлари

1. “Гаровдагиларни озод қилиш ва террорчиларни қўлга олиш Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг қайси режасига асосан амалга оширилади?”
2. Табиий, техноген, биологик ва экологик хусусиятли табиий офатлар, авариялар оқибатларини олдини олиш бўйича Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг қайси режасига асосан амалга оширилади?
3. Кимнинг буйруғига асосан ўраб олиш гуруҳи белгиланган марраларини эгаллаб, ҳудудни ўраб олади?
4. Ким томонидан “Тўсиб ушлаш” тадбири эълон қилинади?
5. “Тўсиб ушлаш” режасини эълон қилиш чоғида жиноят тўғрисида олинган хабар, унинг содир этилганлиги вақтидан неча соатдан ошиб кетмаслигини лозим?
6. ИИВнинг оммавий тартиббузарликларни олдини олиш тезкор режаси бўйича таҳлил ва таклифлар тайёрлаш гуруҳининг вазифаларини айтиб беринг?
7. ИИВнинг оммавий тартиббузарликларни олдини олиш тезкор режаси бўйича “Фильтрлаш пункти”нинг вазифаларини гапириб беринг?
8. ИИВнинг оммавий тартиббузарликларни олдини олиш тезкор режасига асосан “Оператив (тезкор)” гуруҳининг вазифаларини гапириб беринг?
9. Қайси ҳаракатлардан сўнг махсус операцияни бошлаш мумкин?
10. Қайси турга тегишли бўлишидан қатъий назар ҳар бир махсус операция неча турдан иборат?

5.5 - МАВЗУ: ЎҚ ОТИШ ТАЙЁРГАРЛИГИ КУРСИ ВА УНИНГ ВАЗИФАЛАРИ. ҚУРОЛ ҚЎЛЛАШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.

(2 соат семинар)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Ўқ отиш тайёргарлигининг мақсади ва унинг вазифалари.

2-ўқув саволи: Ўқ отиш тайёргарлигининг ҳуқуқий асослари.

1 –ўқув саволи. Ўқ отиш тайёргарлигининг мақсади ва унинг вазифалари

Ўқ отиш тайёргарлиги курсининг мақсади - ички ишлар органлари ходимларининг хизмат вазифаларини бажариш вақтида ёки ностандарт вазиятларда юксак жанговар маҳоратга эга бўлиши, қўлланиладиган қуроллардан моҳирона фойдалана билишлари, ҳар қандай шароитларда қурол билан тезкор ҳаракат қила олишлари учун керакли билим ва кўникмаларни шакллантиришдан иборат.

Ўқ отиш тайёргарлигининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ИИО ходимларида табель қуроллардан ишончли фойдалана олиш кўникмасини ҳосил қилиш;

- бириктирилган табель қуролини қўллаш ва фойдаланишда хавфсизлик чораларига қатғий риоя қилишни ўргатиш;

- бириктирилган қурол ва ўқ-дориларнинг жанговар имкониятларидан тўлиқ фойдаланиш ва уни моҳирона қўллай олиш кўникмаларини шакллантириш;

- турли хил шароитларда нишонни тўғри мўлжалга олиш ва уни қисқа муддатларда маҳв этишни ўргатиш;

- қалтис вазиятларда тўғри ва мустақил қарор қабул қилиш, ўт очишда фаоллик кўрсатишни ўргатиш;

- табель қуролига хизмат кўрсатиш ва уни сақлаш тартибларини ўзлаштирдан иборат.

Қурол-яроғларни ўрганишда орттирилган билимлар, маҳорат ва малакалар ички ишлар органлари ходимларининг амалий фаолиятида жуда катта аҳамият касб этади. Ушбу вазифаларни муваффақиятли ҳал қилишда ички ишлар органларининг ходимлари қуйидагиларни эътиборга олишлари зарур:

– қурол-яроғлар ва ўқ-дориларнинг жанговар имкониятларини ва моддий қисмларини, ўқ отиш асослари ва қоидаларини пухта билиш;

– қуролларни ва ўқ-дориларни ўқ отишга тайёрлаш, нишонларни кузатиб разведка қила олиш, уларгача бўлган масофаларни тўғри аниқлаш, нишонларни тўғри кўрсатиш, турли хил усулларда ва мустақил равишда мерганлик билан ўт оча билиш;

– қурол билан муомалада бўлишда ва ўт очиш қоидаларини қўллашда, ҳар қандай шароит ва об-ҳавода ўт очишда автоматизм ҳолатига келтирилган

малакаларга эга бўлиш. Ўқотар қуролларни мукамал ўрганиш ва самарали қўллай билиш учун улар билан бажариладиган машқларни доимо такрорлаб ривожлантириб бориш зарур.

Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасалари тингловчи ва тингловчилари ҳамда амалиёт ходимларида экстремал вазиятларда табель қуролини самарали қўллай олиш техникаси шаклланган бўлиши керак, бу сифатлар уларнинг касбий тайёргарлик кўрсаткичи, жанговар тайёргарлиги ва малака кўникмасининг асосий кўрсаткичи ҳисобланади.

Шуниндек, Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 22 сентябдаги “Ички ишлар органлари ходимларининг хизмат, жанговар, жисмоний ва ахлоқий-психологик тайёргарлигини ташкиллаштириш” тўғрисида 383-сонли буйруғи.

Ички ишлар органлари ходимларининг асосий вазифаларидан бири бўлган жамоат тартибини сақлаш, жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши курашиш, фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаш ҳамда тезкор тадбирларда фаол иштирок этишларини таъминлаш учун ходимларнинг хизмат, жанговар ва жисмоний тайёргарликларини такомиллаштириш мақсадида ушбу буйруқ қабул қилинган.

1. Мазкур Отиш курси ички ишлар органларида хизмат қилаётган сафдор, сержант ва офицерлар таркибидаги ходимлар ҳамда Ички ишлар вазирлиги (*кейинги ўринларда – Вазирлик*) таълим муассасаларининг тингловчи ва курсантлари (*кейинги ўринларда – ходимлар*)га ўқотар қуролларни хизмат вазифаларини бажариш вақтида ҳамда махсус ҳаракатларда охириги чора сифатида қўллаш, ундан моҳирона фойдаланиш ҳамда амалий кўникмаларини баҳолаш учун мўлжалланган.

2. **Отиш курсининг асосий мақсади** – ички ишлар органларида юқори жанговар тайёргарликка эга ходимларни тайёрлашдан иборатдир.

3. **Отиш курсини ўзлаштирилиш қуйидагилар орқали амалга оширилади:**

бўлинмалар билан комплекс машғулотларни сифатли ўтказиш ва барча турдаги ўқотар қуроллардан амалий отиш машқларини бажариш имконини берадиган замонавий ўқув моддий база (полигонлар, отиш майдонлари ва жанговар отиш тирлари)нинг мавжудлиги;

машғулот раҳбарларининг юқори методик тайёргарлиги ва ўқ отиш машқларини режалаштиришда замонавий методлардан фойдалана олиши;

ўқ отиш машғулоти раҳбарларининг юксак профессионал ва услубий тайёргарлиги;

таълим жараёнида ўқув машқ воситаларидан самарали фойдаланиш;

ходимлар томонидан отиш асослари ва қоидалари, қурол-аслаҳа, ўқ-дори, кузатиш асбобларини таркибий қисмлари ва жанговар хусусиятларини бўйича билимларни пухта ўзлаштириш;

қуролларни отишга тўғри тайёрлаш ва ҳар қандай вазиятда нишонларни тезда аниқлаш ва унга талофат етказишни мукамал билиш;
отиш вазифаларини бажаришда бўлинма шахсий таркибининг ҳаракатларини ҳамжиҳатлиги;

машғулотлар давомида шахсий таркибининг доимий ва муайян мақсадга йўналтирилган руҳий тайёргарлиги;

отиш машқи шартлари, машқ бажариш тартиби ва хавфсизлик қоидаларига қатъий амал қилиниши;

ўқотар қуроллардан моҳирона фойдаланиш, техник ҳолатини текшириш, баҳолаш, қуролдан отиш машқларини ва тўғри отишни бажариш усулларини такомиллаштириш.

4. Ушбу курсда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

нишон – жанговар отиш (очиқ ёки ёпик) тири ва дала ўқув майдонларида машғулот ҳамда мусобақаларда фойдаланилувчи сунъий мўлжал;

отиш марраси – отиш машқини бошлаш ва бажариш учун ажратилган шартли жой (қизил рангли чизик ёхуд қизил рангли байроқ билан белгиланади, тунги вақтларда эса қизил фонардан фойдаланиш мумкин);

дастлабки марра – отишга тайёргарлик кўриш ва отиш маррасига ҳаракатланиш учун белгиланган жой (оқ рангли чизик ёхуд оқ рангли байроқ билан белгиланади, тунги вақтларда эса оқ фонардан фойдаланиш мумкин);

команда – ўқ отувчига отишни бошлаш, тугатиш ва отиш давомидаги ҳаракатларини бошқариш юзасидан овоз, елкасига уриш ва ҳуштак орқали бериладиган ишора (буйруқ);

авария – патронлар тугаганда, қурол носоз ҳолатга келганда ёки ўқдонни алмаштиришда зарурат юзага келганида бериладиган команда;

отиш – порох зарядини ёниши жараёнида ҳосил бўлувчи газларнинг энергияси таъсирида ствол каналидан ўқ (граната)ни отилиб чиқиши;

отиш вақти – отиш машқни бажариш учун белгиланган вақт;

нишонгача бўлган масофа – отиш маррасидан нишонгача бўлган масофа;

отиш ҳолати – ўқ отувчининг отиш вақтидаги эгаллаган ҳолати;

отиш майдони – отиш машқларини ўтказиш ёки қурол-яроғлардан ўт очиш ҳамда қуролларни синовдан ўтказиш учун мўлжалланган ҳудуд;

отиш шаҳарчаси – ходимларнинг ўқ отиш бўйича бошланғич билимларини ўзлаштириши ва шакллантириб бориш учун мўлжалланган моддий-техник базаси.

ЎҚ ОТИШ МАШҒУЛОТИ ЎТКАЗИШ ВАҚТИДА ХАВФСИЗЛИК ҚОИДАЛАРИ.

Ўт очишда хавфсизлик аниқ ўқ отишни ташкиллаштириш, белгиланган хавфсизлик қоидалари талабларини аниқ бажарилишидан, шахсий таркибининг интизомлилигидан таъминланади.

Хавфсизлик чораларини ўзлаштирмаган тингловчилар амалий ўқ отиш машғулотига қўйилмайди.

Шахсий таркибнинг белгиланган хавфсизлик қоидаларини аниқ бажарилиши умумий жавобгарлиги ИИБ бошлиқларининг зиммасига юклатилади.

Ўт очишга руҳсатни фақат ўқ отиш раҳбари беради, яъни «ЎТ ОЧ» командасиндан кейин.

Ўт отиш ҳар бир тингловчи томонидан зудлик билан мустақил ёки раҳбар томонидан берилган команда бўйича тўхтатилади, агарда:

- нишонлар майдонида одамлар, машиналар ва ҳайвонлар пайдо бўлса;
- оқ байроқ (фонус) бошқарма пунктида кўтарилса;
- отиш майдонида ёнғин пайдо бўлса.

Отишни тўхтатиш учун «ТЎХТА» командаси берилади ва оқ байроқ (ёки тунда фонус ёқилади) қизил байроқ ўрнига қўйилади. « ТЎХТА» командасидан то «ЎТ ОЧ» командасига қадар қурол қолдирилган ўқ отиш маррасига бориш таъқиқланади.

ЎҚ ОТИШ МАШЎУЛОТИ ДАВОМИДА ҚАТЪИЯН ТАҚИҚЛАНАДИ:

-Ўқ отиш бўйича раҳбарнинг руҳсатсиз қуролни ғилофдан чиқариш.
-Қурол ўқланган ёки ўқланмаган ҳолатларда одамлар ёки одамлар пайдо бўладиган томонга қаратиш.

-Ўқ отиш бўйича раҳбарнинг руҳсатсиз қуролни ҳақиқий ёки ўқув патронлари билан жанговар ҳолатга келтириш.

-Ўқ отиш раҳбарининг руҳсатсиз ўқ отиш машқларини бажариш, бузук ҳолдаги қуролдан ўқ отиш машқларини бажариш, хавфли йўналишлар бўйича ўт очиш, бошқарув пунктида оқ байроқ кўтарилганда ёки оқ чироқ ёнғанди ўқ отиш.

-Ўқ отиш чизиғида ёки бошқа жойларда қуролни ўқланган ҳолатда қолдириш, бошқа шахсларга бериш.

ХУЛОСА: Биринчи ўқув саволда биз ўқ отиш тайёргарлиги курсининг тушунчаси, асосий мақсади ва вазифаларини ички ишлар органлари ходимлари билан амалий ўқ отиш машғулотларини ташкил этиш, амалий ўқ отиш машғулотларини ўтказиш, амалий ўқ отиш машғулотларини ўтказиш давомида хавфсизлик чораларига амал қилишни ўрганиб чиқдик ва ушбу ўқув саволига яқун ясаб тингловчилар томонидан берилган қўшимча ўқув саволларига жовоб бериб иккинчи ўқув саволини ёритишга киришдик.

2 - саволи: Ўқ отиш тайёргарлигининг ҳуқуқий асослари.

“Оғзаки баён” Жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш, мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан янада ривожлантириш, аҳоли фаровонлигини юксалтириш, ҳуқуқий демократик

давлат қуриш бўйича амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлардан кўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шarti ҳисобланади.

Фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллайди.

Ўтган давр мобайнида ички ишлар органлари тизимини такомиллаштириш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилди. Айниқса, ички ишлар органларининг маҳаллаларда жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш учун ташкил этилган қуйи бўғинини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш бўйича салмоқли ишлар қилинди.

Амалга оширилган чора-тадбирлар ички ишлар органлари фаолиятининг самарадорлигини ошириш, фуқароларнинг тинч ва осойишта ҳаёт кечиришини таъминлаш, юртимизда жиноятчиликнинг ўсишига йўл кўймаслик имконини берди.

Ички ишлар органлари ходимларининг хизмат вазифаларини бажариш вақтида қуроллардан мохирона ва самарали фойдаланишни ўрганиш, қуролдан фойдаланган вақтда хавфсизлик чораларига риоя қилишни ўргатиш, қисқа муддатларда нишонни заб этишни ўргатиш ва қуролларга бўлган кўникмаларни шакллантириш учун ички ишлар органлари ходимларига Ўқ отиш тайёргарлиги курсидан дарс машғулотлари олиб борилади. Шунингдек Ўқ отиш тайёргарлиги ходимларнинг жанговар тайёргарлигининг асосий кўрсаткичларидан биридир.

Ички ишлар органи ходими хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида ўзига бириктирилган ўқотар қурол ва махсус воситаларни олиб юриш, сақлаш, жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллашга тўғри келади. Бунга ҳуқуқий асос бўлиб ИИВнинг 2017 йил 15 март кунидаги 55-сонли “Ички ишлар органлари ходимлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида”ги буйруғи ҳамда Ички ишлар органлари тўғрисида Қонуни хизмат қилади. ИИВнинг 2017 йил 15 март кунидаги 55-сонли буйруғининг 3-боби, 2-бўлими 30,31,32,33,34,35 бандларида кўрсатилган ҳамда Ички ишлар тўғрисидаги қонуннинг Қонуннинг 5-боби 24-моддасида кўрсатиб ўтилган.

Ички ишлар органлари ходимларига қуйидаги ҳолларда ўқотар қуролни қўллаш ҳуқуқи берилади:

- фуқароларни ёхуд ўзини ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли бўлган, зўрлик ишлатиш билан қилинган ҳужумдан ҳимоя қилишда;
- гаровдагиларни озод қилишда;
- ўта оғир жиноятни содир этиш чоғида кўриб қолинган ва яширинишга

уринаётган шахсни ушлашда, агар бошқа воситалар билан бу шахсни ушлаш имкони бўлмаса;

- ички ишлар органларининг ўқотар қурулларини, ўқ-дориларини, портловчи моддаларини, транспорт воситаларини, махсус ва жанговар техникасини эгаллаб олишга бўлган уринишларга чек қўйишда;

- фуқароларнинг уй-жойларига, давлат органларининг ва бошқа ташкилотларнинг қўриқланадиган объектларига, ўта муҳим юкларига, транспорт воситаларига, биноларига гуруҳ бўлиб қилинган ҳужумни ёки қурулли ҳужумни даф этишда;

- қурулли қаршилик кўрсатаётган шахсни, шунингдек ёнидаги қурулни, ўқ-дориларни, портловчи моддаларни, портлатиш қурилмаларини, заҳарли ёки радиоактив моддаларни топшириш тўғрисидаги қонуний талабни бажаришни рад этаётган шахсни ушлашда;

- жинойт содир этишда гумон қилиниб ушлаб турилган шахсларнинг, ўзига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси қўлланилган, озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахсларнинг қамоқдан қочиб кетишига чек қўйишда, шунингдек ушбу шахсларни куч ишлатиб озод қилишга бўлган уринишларга чек қўйишда;

- агар транспорт воситасининг ҳайдовчиси фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига ҳақиқий хавф туғдирса ҳамда ички ишлар органи ходимининг қонуний талабларига қарамай, тўхташдан бош тортса, ушбу транспорт воситасини шикастлаш йўли билан тўхтатишда;

- инсоннинг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид солаётган ҳайвонни зарарсизлантиришда;

- қурул ишлатиш нияти ҳақида огоҳлантириш сифатида ўқ отишда, юқорига қарата ёки бошқа хавфсиз йўналишда ўқ отиш орқали хавф-хатар сигнали беришда ёки ёрдамга чақиришда.

- Ички ишлар органининг ходими ўқотар қурулни қўллашдан олдин огоҳлантириши шарт, бундан унинг ҳаётига ёки фуқароларнинг ҳаётига бевосита хавф таҳдид солаётган ҳоллар мустасно.

Ички ишлар органлари ходимларига қуйидаги ҳолларда ўқотар қурулни қўллаш тақиқланади:

- Аёлларга, ногиронлик белгилари кўриниб турган шахсларга, ёши аниқ кўриниб турган ёки маълум бўлган вояга етмаганларга;

- уларнинг қурулли ҳужум қилганлиги, қурулли қаршилик кўрсатганлиги ёки фуқароларнинг ёхуд ички ишлар органи ходимининг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид этиб, гуруҳ бўлиб ҳужум қилганлиги ҳоллари бундан мустасно.

- Ўқотар қурул қўлланилиши натижасида тасодифий шахслар жабрланиши мумкин бўлса, ички ишлар органи ходими кўп фуқаролар тўпланганда уни қўллаш ҳуқуқига эга эмас.

- Ички ишлар органлари қуруллантириладиган ўқотар қурул ва унинг ўқ-дорилари турларининг рўйхати Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланади. Ушбу рўйхатга кирмайдиган ўқотар

қурол ва унинг ўқ-дорилари билан ички ишлар органларини қуроллантириш ҳамда улардан фойдаланиш тақиқланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланган рўйхатга асосан Ички ишлар органлари ходимлари томонидан қуйидаги турдаги қуроллардан фойдаланилади:

1. 1947 йилда ишлаб чиқарилган 7.62 мм ли автомат Калашников;
2. 1974 йилда ишлаб чиқарилган 5.45 мм ли автомат Калашников;
3. 1949 йилда ишлаб чиқарилган 9 мм ли пистолет Макаров;
4. 1961 йилда ишлаб чиқарилган 9 мм ли овозсиз ПБ пистолети;
5. 1980 йил бошларида ишлаб чиқарилган махсус КС-23 карабини;
6. 1991 йилда ишлаб чиқарилган кичик хажмли 9А 91 автомати;
7. 1994 йилда ишлаб чиқарилган ВСК-94 мерганлик милтиғи;
8. 1963 йилда ишлаб чиқарилган 7.62ммли Драгунов мерганлик милтиғи;

ХУЛОСА: Иккинчи ўқув саволда биз Ўқ отиш тайёргарлигининг ҳуқуқий асослари ўрганиб чиқдик ва ушбу ўқув саволига яқун ясаб тингловчилар томонидан берилган қўшимча ўқув саволларига жавоб бериб, семинар машғулотиغا яқун ясаймиз.

Мустақил тайёргарлик учун топшириқ:

Ўқ отиш тайёргарлигининг вазифалари ҳамда амалий ўқ отишнинг асосий қоидаларини такроран ўрганиш.

Назорат саволлари

1. Ички ишлар вазирининг “Ички ишлар органларида хизмат, жанговар, жисмоний ва ахлоқий-психологик тайёргарлик машғулотларини ташкиллаштириш тўғрисида” ги буйруғнинг сони ва ва санаси нечи?

2. Отиш курсининг асосий мақсади нима?

3. Нишон деб нимага айтилади?

4. Қанақа ҳолатларда авария командаси берилади?

5. Отиш машғулотиغا раҳбарлик қилиш ва хизмат кўрсатиш, шунингдек, отиш мобайнида хавфсизлик қоидаларига амал қилинишини таъминлаш мақсадида, отиш машғулотларига кемлар масъул бўлади?

6. Отиш машғулотлари бошланиши (ўтказилиши)дан камида неча кун олдин ички ишлар органи бошлиғи раҳбари полигон бошлиғига нишонлар майдонини тегишли машқ шартларига мувофиқ тайёрлаш бўйича талабнома тақдим этади?

7. Кичик калибмли (пневматик) қуролдан отиш учун мўлжалланган алоҳида ўқув жойини (одатда) каерларда тайёрлашга рухсат берилади?

8. Ўт очиш машқининг асосий қисми ўқув жойларида ўтказилиши ва машқ учун ажратилган вақтнинг нечи фоизини эгаллаши шарт?

9. Қайси ҳолларда яқсон қилинган нишонлар сонидан қатъий назар, отиш машғулоти “Қониқарсиз” деб баҳоланади?

10. Бошлинғич отиш машқи кемлар томонидан бажарилади?

5.6-МАВЗУ: МАКАРОВ ПИСТОЛЕТНИНГ ВА КАЛАШНИКОВ АВТОМАТИНИНГ ҚЎЛЛАНИШ МАҚСАДИ, ЖАНГОВАР ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ТУЗИЛИШИ.

(маъруза – 2 соат, амалий – 2 соат.)

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Макаров пистолетнинг қўлланиш мақсади, жанговар хусусиятлари, асосий қисм ва механизмлари. Отиш қоидалари ва усуллари.

2-ўқув саволи: Калашников автоматнинг қўлланиш мақсади, жанговар хусусиятлари, асосий қисм ва механизмлари. Отиш қоидалари ва усуллари.

1-ўқув саволи: Макаров пистолетнинг қўлланиш мақсади ва жанговар хусусиятлари

Николай Фёдорович Макаров
(09.05.1914 - 13.05.1983)

9 мм ли Макаров пистолети 1948 йилда Николай Фёдорович Макаров томонидан яратилган бўлиб, 1951 йилда Собиқ Совет Иттифоқининг катта офицерлар таркибини қуроллантириш мақсадида қуролланишга қабул қилинган.

9 мм ли Макаров пистолети индивидуал (шахсий) қурол бўлиб, душманни яқин масофада йўқ қилиш учун мўлжалланган.

9 мм ли Макаров пистолетининг жанговар хусусиятлари

Пистолетдан 50 м гача масофага отилганда юқори самара беради:

- пистолетдан ўқ отиш учун 9 мм ли пистолет патронлари қўлланилади;
- ўқнинг бошланғич учиш тезлиги – 315 м/сек;
- ўқининг шикастлаш кучи 350 метргача сақланиб қолади;
- пистолетдан яқка тартибда ўқ отилади;
- пистолетнинг жанговар отиш тезлиги – бир дақиқада 30 та ўқ;
- пистолетни ўқланган ўқдон билан оғирлиги – 810 грамм;
- пистолетни ўқланмаган ўқдон билан оғирлик вазни – 730 грамм;
- пистолетнинг узунлиги – 161 мм;
- пистолетнинг баландлиги – 126, 75 мм;
- стволнинг узунлиги – 93 мм;
- ствол қирқимларининг сони – 4 та;
- патроннинг оғирлиги – 10 грамм;
- ўқининг оғирлиги – 6,1 грамм;
- патроннинг баландлиги – 25 мм.
- ўқдон сифими – 8 та патрон

9 мм ли Макаров пистолети (ПМ)нинг асосий қисм ва механизмлари:

Пистолетнинг асосий қисм ва механизмлари:

1 – Стволли асос туширилувчи ҳалқа билан; 2 – Затвор; 3 – Қайтарувчи пружина; 4 – Зарбдор - тепки механизми; 5 – Дастак бурама мих билан; 6 – Затвор тутқичи; 7 – Ўқдон.

9 мм ли Макаров пистолети (ПМ)нинг асосий қисм ва механизмларининг вазифалари:

1. Стволли асос туширилувчи ҳалқа билан – стволли асос уч қисмдан иборат бўлиб: ствол, пистолет асоси ва туширилувчи ҳалқадан иборат;

1.1.Ствол – ўқнинг учишига йўналиш бериш учун хизмат қилади.

1.2. Асос – пистолетнинг барча қисмларини бириктириш учун хизмат қилади.

1.3. Туширилувчи ҳалқа – тепки ҳалқасини беҳос босилиб кетишдан асрайди.

2. Затвор – патрондонга ўқдондан патронни етказиб бериш, отишда ствол каналини ёпиш, гильзани ушлаб туриш (чиқариб олиш) ва тепкини жанговар ҳолатга келтириш учун хизмат қилади.

2.1. Турткич – пистонни чақиш учун хизмат қилади.

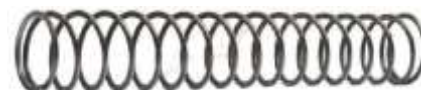
2.2. *Улоқтиргич* – қайтаргич билан учрашгунча гильзани затвор косачасида ушлаб туриш, улоқтириш учун хизмат қилади.

2.3. *Сақлагич* – пистон билан муомала қилишда хавфсизликни таъминлайди.

3. *Қайтарувчи пружина* – отишдан кейин затворни олдинги ҳолатига қайтариш учун хизмат қилади.

4. *Зарбдор - тепки механизмига:* тепки ҳалқаси, тепки ҳалқасининг тортқичи взвод дастаги билан тепки, жанговар пружина, жанговар пружина сургичи ва пружинали шептало киради.

4.1. *Тепки ҳалқаси* – тепки тортқичидан тортиб тепкини ҳаракатга келтириш учун хизмат қилади.

4.2. *Тепки ҳалқасининг тортқичи взвод дастаги билан* – тепкини жанговар ҳолатдан чиқариш ва тепки ҳалқасига босилганда тепкини жанговар ҳолатга келтириш учун хизмат қилади.

4.3. *Тепки* – турткичга зарба бериш учун хизмат қилади.

4.4. *Пружинали шептало* – тепкини жанговар ва сақлагич ҳолатида ушлаб туриш учун хизмат қилади.

4.5. *Жанговар пружина* – тепкини ва тепки тортқичини ҳаракатга келтириш учун хизмат қилади.

4.6. *Сургич* – жанговар пружинани дастак асосига маҳкамлаш учун хизмат қилади.

5. *Дастак бурама мих билан* – дастак пистолет асосини ёпиш ҳамда қўлда мустаҳкам ушлаб туриш учун хизмат қилади.

6. *Затвор тутқичи* – ўқдонда ҳамма патронлар ишлатиб бўлинганидан кейин затворни орқа ҳолатида ушлаб туриш учун хизмат қилади.

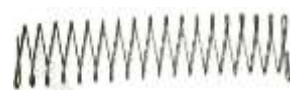
7. *Ўқдон* – патронларни сақлаш ва патрондонга етказиб бериш учун хизмат қилади. *Ўқдон* тўрт қисмдан иборат:

Ўқдон асоси – патронларни ўзида сақлаш ва *ўқдоннинг бошқа қисмларини ўзида ушлаб туриш* учун хизмат қилади;

Ўқдон пружинаси – *ўқдон ичига жойлаштирилган патронларни юқорига кўтариш* учун хизмат қилади;

узатгич – *ўқдон ичига жойлаштирилган патронларни навбат билан патрондонга узатиб беради*.

Ўқдон қопқоғи – *ўқдон асосини ёпиш ва ўқдон пружинасини маҳкам ушлаб туриш* учун хизмат қилади.

Ҳар бир пистолетга кўшиб бериладиган кўшимча ашёлар:

- а) ғилоф (кобура);
- б) захира ўқдон;
- в) шомпол (протирка);
- г) пистолет тасмаси.

Пистолетдан ўқ отиш қоидалари

Отиш учун жой танлаш. Пистолет билан қуролланган ҳарбий хизматчи жангда вазиятни ҳисобга олган ҳолда, мустақил равишда ўт очади.

Ўқ отиш нишонни қисқа муддатда маҳв этиш имконини берадиган ҳар қандай жойдан ва ҳар қандай ҳолатда амалга оширилади.

Жангда пистолетдан ўқ отиш учун жой мустақил танланади. Танлашда вазият ва ҳудуднинг хусусиятлари ҳисобга олинади. Танланган жой отиш учун қулай ва душман ўқидан ҳимояланган бўлиши керак.

Отиш учун нишонни танлаш. Жангда пистолетдан отиш учун нишон қилиб, очикликда жойлашган, тўсатдан пайдо бўлувчи ёки ҳаракатланувчи душманнинг аскар ва офицерлари танланади. Нишонни танлашда унинг муҳимлиги, яқинлиги ва қулайлигига эътибор қаратилади.

Мўлжалга олиш нуқтасини танлаш. Мўлжални ишончли маҳв этиш учун нишонгача бўлган масофани ва қуйидаги жадвалга асосланиб, траекториянинг кўтарилиш катталигини ҳисобга олиш зарур.

Пистолетдан ўқ отиш усуллари

Пистолетдан отиш тик туриб, тиззалаган ҳолда, ётиб ва кўлга таянган ҳолда амалга оширилади. Отишни барча усуллардан фойдаланиб, тез ва нишонни кўздан қочирмасдан амалга ошириш зарур.

Пистолетдан ўқ отиш қуйидаги усуллардан иборат:

- отишга тайёрланиш (пистолетни ўқлаш, ўқ отиш ҳолатини эгаллаш);

- ўқ отишни амалга ошириш (мўлжалга олиш, тепкини қўйиб юбориш);
- ўқ отишни тугаллаш (тепки думига босишни тўхтатиш, сақлагични ёпиш, пистолетни ўқсизлантириш).

Жангда пистолетдан мустақил равишда ўт очилади. Ўқув машғулотида ҳар хил ҳолатда отишга командалар берилади.

Масалан: «**Югуриб ўтувчига қарата, ётган ҳолда** (тиззалаб, тик турган ҳолда) – **ўт оч**». Бу команда бўйича кўрсатилган ҳолат эгалланади, сақлагич байроқчаси пастга босилади, мўлжалга олиниб, ўзини ўзи жанговарлаш орқали ўқ отилади.

Ўқ отувчи нишонга энг аниқ тегишини ва қулай ҳаракатланишини таъминловчи ўқ отиш усуллари бажариш учун ҳар бир ҳарбий хизматчи ўз индивидуал хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда ўқ отиш учун энг қулай ва барқарор ҳолатни билиб олиши, бунда пистолет дастаси қўлда бир хилда туришига ва гавда, қўл ва оёқлар энг қулай ҳолатда бўлишига эришиш лозим.

ПМ, ПЯ, ГЛОК-17, АПС ва бошқа турдаги пистолетлардан отиш машқлари.

ПМ, ПЯ, ГЛОК-17, АПС ва бошқа турдаги жанговар пистолетлардан отиш машқлари штат лавозими бўйича ушбу қуролларга эга бўлган барча соҳавий хизмат ходимлари томонидан бажарилади ҳамда бошланғич, ўқув ва назорат туридаги машқлардан иборат бўлади.

Ходимлар бошланғич, ўқув ва назорат отиш машқларини ўзлаштирилиши ва амалий бажарилишида белгиланган кетма-кетликка амал қилади. Бунда, ҳар бир отиш машқини амалий бажаришда ижобий баҳоланган ходимларга кетма-кетлик бўйича кейинги машқни бажаришга рухсат берилади. Бошланғич отиш машқи ҳамда отишга ажратилган вақт чегараланмаган турдаги отиш машқларини бажаришда жанговар пистолетлардан ташқари, спорт қуроллари (Марголин пистолети, ТОЗ-36, ТОЗ-49 револьверлари ва шу кабилар)дан фойдаланишга рухсат этилади.

Бошланғич отиш машқи.

Ҳаракатланмайдиган нишонларга турли масофалардан отиш (таълим муассасаларининг бошланғич ҳарбий тайёргарликдан ўтаётган 1-босқич курсант (тингловчи)лари ҳамда хизмат стажси бир йилдан кам бўлган ходимларнинг бошланғич тайёргарлиги учун).

Нишон: кўз баландлигида ўрнатилган спорт нишон (2-спорт нишони).

Нишонгача масофа: 5, 10, 15 метр (машғулот раҳбари кўрсатмаси бўйича).

Ўқ-дорила сони: 3 дона патрон.

Отишга ажратилган вақт: чегараланмаган.

Отиш ҳолати: тик турган ҳолда икки (бир) қўлдан.

Баҳолаш: “аъло” – 21 балл;

“яхши” – 18 балл;

“қониқарли” – 15 балл.

Машқ бажаришнинг ўзига хос хусусиятлари: Машғулот раҳбари отувчиларнинг амалий кўникмаси ва тайёргарлик даражасидан келиб чиқиб, нишонгача бўлган масофани (5, 10, 15 метр) мустақил тарзда белгилайди.

Машқни бажариш тартиби

Отувчи смена машғулот раҳбарининг командасига биноан ўт очиш маррасига сафланади. “Ўқла!” командасидан кейин пистолет дастасига ўқдонни ўрнатиб, қурол сақлагичини жанговар ҳолатга келтиради ва затворни тортиб қўйиб юбориб, патронни патрондонга киритади. Сўнгра қуролни сақлагичга қўйиб, тик туриб икки (бир) қўлдан отиш ҳолатини эгаллайди ҳамда ўқ отишга тайёрлик ҳақида машғулот раҳбарига ахборот беради. Машғулот раҳбари отувчи сменага нишонгача ўзи белгилаган (5, 10, 15 метрли) маррада “Ўт оч!” командасини беради. Отувчи смена қуролни сақлагичдан ечиб, тепкини жанговар ҳолатга келтириб, машғулот раҳбарининг кузатуви остида нишонга қарата уч маротаба ўқ узадилар.

Машғулот раҳбари отувчиларнинг барчаси отишни тугатганларидан сўнг, “Тўхта!”, “Қуроллар ўқсизлантирилсин, кўриқка!” командасини беради. Отувчилар пистолет дастасидан ўқдонни чиқариб, пистолетни ўнг қўлда, ўқдонни чап қўлда ушлаган ҳолда машғулот раҳбарига кўрсатадилар.

1-отиш машқи (ўқув).

Кундузи аниқ нишонга олиш ва ҳаракатланмайдиган нишонга отишни ўрганиш.

Нишон: кўз баландлигида ўрнатилган айланали кўкрак баробар шакл (4-нишон).

Нишонгача масофа: 20 метр.
Ўқ-дорилар сони: назорат отишни бажариш учун – 3 дона;
синов отишни бажариш учун – 3 дона.

Отишга ажратилган вақт: чегараланмаган.

Отиш ҳолати: тик турган ҳолда икки (бир) қўлдан.

Баҳолаш: “аъло” – 25-30 балл;
“яхши” – 21-24 балл;
“қониқарли” – 18-20 балл.

Машқ бажаришнинг ўзига хос хусусиятлари: йиғилган баллар шаклга теккан ўқлар сонига қараб аниқланади ҳамда назорат ёки синов отиш машқининг энг яхши натижаси бўйича ҳисобланади.

Машқни бажариш тартиби

Отувчи смена машғулот раҳбарининг командасига биноан ўт очиш маррасига сафланади. “Ўқла!” командасидан кейин пистолет дастасига ўқдонни ўрнатиб, қурол сақлагичини жанговар ҳолатга келтиради ва затворни тортиб қўйиб юбориб, патронни патрондонга киритади. Сўнгра қуролни сақлагичга қўйиб, тик туриб икки (бир) қўлдан отиш ҳолатини эгаллайди ҳамда ўқ отишга тайёрлик ҳақида машғулот раҳбарига ахборот беради. Машғулот раҳбарининг “Ўт оч!” командасидан сўнг, отувчилар қуролни

сақлагичдан ечиб, тепкини жанговар ҳолатга келтирадилар ва машғулот раҳбарининг кузатуви остида нишонга қарата 3 маротаба ўқ узадилар.

Машғулот раҳбари отувчиларнинг барчаси отишни тугатганларидан сўнг, “Тўхта!”, “Қуроллар ўқсизлантирилсин, кўриқка!” командасини беради. Отувчилар пистолет дастасидан ўқдонни чиқариб, пистолетни ўнг қўлда, ўқдонни чап қўлда ушлаган ҳолда машғулот раҳбарига кўрсатадилар.

2-отиш машқи (назорат).

Чекланган вақтда кундузи ва тунда ҳаракатсиз нишонларга жойдан туриб ўқ отишни ўрганиши.

Нишон: кўз баландлигида ўрнатилган кўкрак баробар шакл (4-нишон).

Нишонгача масофа: 15 метр.

Ўқ-дорила сони: 3 дона (курол мўлжалини текшириш учун 3 дона кўшимча патрон берилиши мумкин).

Отишга ажратилган вақт: кундузи 8 сония, тунда 12 сония.

Отиш ҳолати: тик турган ҳолда икки (бир) қўлдан.

Баҳолаш: “аъло” – нишонга 3 та ўқ тегса;

“яхши” – нишонга 2 та ўқ тегса;

“қониқарли” – нишонга 1 та ўқ тегса.

Машқни бажариш тартиби

Отувчи смена машғулот раҳбарининг командаси билан ўт очиш маррасига чиқиб, ўқдонни пистолет дастасига ўрнатиб, пистолетни ғилофга солиб, ғилофни ёпганларидан сўнг, машқ бажаришга тайёрлиги ҳақида ахборот берадилар. Отувчиларнинг тайёрлиги текширилгач, машғулот раҳбари “Ўт оч!” командасини бериб, секундомерни ишга туширади. Бу команда билан отувчилар ғилофдан пистолетни олиб, сақлагични жанговар ҳолатга келтирадилар ва затворни тортиб қўйиб юбориб, патронни патрондонга киритадилар ҳамда машғулот раҳбарининг назорати остида нишонга қарата тезкорлик билан уч маротаба ўқ узадилар.

Вақт тугагач, машғулот раҳбари секундомерни тўхтатиб, “Тўхта!”, “Қуроллар ўқсизлантирилсин, кўриқка!” командасини беради. Отувчилар пистолет дастасидан ўқдонни чиқариб, пистолетни ўнг қўлда, ўқдонни чап қўлда ушлаган ҳолда машғулот раҳбарига кўрсатадилар.

2-ўқув саволи: Калашников автоматнинг қўлланиш мақсади ва жанговар хусусиятлари.

Ўқотар қуроллар бўйича машҳур конструктор, техника фанлари доктори, генерал-лейтенант Михаил Тимофеевич Калашников

1919 йил 10 ноябрда Олтой ўлкасининг Курья қишлоғида ўн тўққиз нафар фарзанд кўрган кўп болали деҳқон оиласида ўн еттинчи фарзанд бўлиб туғилган. 2013 йил 23 декабрда узоқ йиллик касалик туфайли оламдан ўтди.

1945 йил бошларида Калашников 1943 йил намунасидаги патронга мос автомат қурол яратиш устида фаолият бошлаган. Ушбу муаммони тез орада ҳал қила олишига унинг кўзи етмаганди, бироқ 1947 йилда ўтказилган танловда Калашников автомати биринчи синовнинг ўзидаёқ ўзини оқлади.

Михаил Тимофеевич ишлаб чиққан автоматни синовдан ўтказиш муваффақиятли якунланганидан сўнг ўша ернинг ўзида ушбу автоматни Совет Армияси қуролланишига олиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Дунё ўқотар қуроллари тарихида янги давр – автомат қуроллар даври бошланган эди. Михаил Тимофеевич Калашников ушбу даврга биринчилар қаторида асос солди. АК-47 автомати унга қуроллар оламига йўлланма берди ва сайёрамиздаги ҳеч бир конструкторга насиб қилмаган шон-шуҳрат олиб келди.

1948 йилда артиллерия бош қўмонони Н.Н. Вороновнинг кўрсатмасига биноан Михаил Тимофеевич Ижевск машинасозлик заводига хизматга юборилди. Бироз вақт ўтиб айнан шу ердан кўшинларга АК-47 автоматларининг биринчи партияси жўнатилди.

1949 йил 1 сентябрда Михаил Тимофеевич Калашников «Ижмаш» бош конструкторлик бўлимининг штатида ишга қабул қилинди. У энг аввало АК-47ни келгусида такомиллаштириш устида ишлади. 1959 йилда Калашниковнинг бу автоматига 7,62 мм ли такомиллаштирилган АКМ автомати ва такомиллаштирилган йиғилувчи қўндоқли АКМС автомати қўшилди. 5,45 мм ли калибрга ўтилганидан сўнг, Калашников автоматининг катта оиласи – АК-74, АКС-74 ва қисқартирилган стволли АКС-74У – пайдо бўлди.

Михаил Тимофеевич пулемётлар конструктори сифатида ҳам танилган. Унинг конструкциялари орасида 7,62 мм ли РПК ва йиғилувчи қўндоқли РПКС қўл пулемётлари ҳамда 5,45 мм ли РПК-74 ва йиғилувчи қўндоқли РПКС-74 қўл пулемётлари машҳур. Калашников конструкторлик бюросида жами юздан ортиқ турдаги жанговар қуроллар ишлаб чиқилган.

Михаил Тимофеевич Калашников кўплаб орден ва медаллар билан тақдирланган.

7,62 мм ли Калашников автомати (АК) рус конструктори Михаил Тимофеевич Калашников томонидан 1947 йил яратилган. Кейинчалик

такомиллаштирилган намунаси (АКМ ва АКМС) 1959 йилда яратилган ва қуролланишга қабул қилинган.

7,62 мм ли (АКМ)нинг вазифаси ва жанговар хусусиятлари.

7,62 мм ли такомиллаштирилган Калашников автомати шахсий қурол бўлиб, душманнинг жонли кучини маҳв этиш учун мўлжалланган. Душманни қўл жангида маҳв этиш учун автоматга найза-пичоқ ўрнатилади.

Автоматдан отишда 1943 йил намунасида ишлаб чиқарилаётган оддий (пўлат ўзакли), из қолдирувчи (трассирли) ва зирхтешар ёндирувчи патронлар қўлланилади.

Калашников автоматларининг жанговар хусусиятлари

Тактик-техник тавсифи	АКМ, АКМС	АК-74, АКС-74	АКС-74у
Калибр (мм.)	7,62	5,45	5,45
Автоматнинг узунлиги: Найза-пичоқсиз (мм.)	880	940	730
Ўрнатилган найза-пичоқ билан (мм.)	1020	–	–
Йиғилган қўндоқ билан (мм.)	640	–	490
Стволнинг узунлиги (мм.)	415	415	–
Мўлжал линиясининг узунлиги (мм.)	378	379	235
Ствол каналидаги ариқчалар сони	4	4	4
Жанговар отиш тезлиги (ўқ/мин.)	40/100	40/100	40/100
Отиш тезлиги (ўқ/мин.)	600	600	760
Ўқнинг бошланғич учиш тезлиги (м./сония.)	715	900	735
Мўлжалга олиш масофаси (м.)	1000	1000	500
Ўқ етиб борадиган энг узоқ масофа (м.)	3000	3150	–
Ўқ талофат етказадиган масофа (м.)	1500	1350	1100
Ўқдон сифими (патронларда)	30	30	30
Найза-пичоқсиз автоматнинг ўқдони билан биргаликдаги оғирлиги (кг.)	3,1/3,3	3,3	2,5
Найза-пичоқнинг оғирлиги (кг.)	0,45	0,45	–
Ўқдоннинг оғирлиги (кг.)	0,17/0,33	0,23	0,23
Патроннинг оғирлиги (г.)	16,2	10,2	10,2
Ўқнинг оғирлиги (г.)	7,9	3,5	3,5
Порохли заряднинг оғирлиги (г.)	1,6	1,45	1,45
Патроннинг узунлиги (мм.)	56	–	–

Автоматларнинг асосий қисм ва механизмлари

1 – ствол, ствол қутиси, зарбдор-тепки механизми, мўлжалга олиш мосламаси, қўндоқ ва пистолет дастаси билан; 2 – ствол қутисининг қопқоғи; 3 – найза-пичок; 4 – қайтарувчи механизм; 5 – затвор рамаси газ поршени билан; 6 – газ трубкаси ствол қопламаси билан; 7 – затвор; 8 – шомпол; 9 – ствол ости дастаси (туткич); 10 – ўқдон; 11 – асбоб-ускунали пенал.

Калашников автоматидан отиш қоидалари

Нишоннинг пайдо бўлиши кутилаётган муҳитнинг ҳар қандай жойидан Калашников автоматидан нишонга қарата ҳар хил ҳолатлардан ўқ отиш мумкин.

Муҳитдаги шароитга ва душман ўт очишига боғлиқ равишда ўқ отиш ҳолатлари эгалланади – тик туриб, тиззалаб, ётган ҳолда ва ҳаракатланаётган ҳолатда тўхтамасдан туриб ёки қисқа тўхташ орқали. Ўт очишда қулай ҳолат хавфсизлик қоидаларига амал қилган ҳолда эгалланади.

Автоматдан ўт очишда отувчи душман кузатишидан яшириниш имконини берадиган, ўтидан сақлайдиган, ўт очиш учун яхши кўринишга эга бўлган ва қулай отишнинг усулини берадиган жойни танлаши зарур. Яққол кўзга ташланувчи маҳаллий предметларнинг яқинидан, тепалик устидан жой танлаш маслаҳат берилмайди. Ўқ отиш учун жой танлашга «Нурмухамедовга ўқ отиш жойи дарахт тагида, жангга» командаси берилади. Муҳитнинг хусусиятларига ва вазиятга қараб отувчи жангга югуриб, тезлаштирилган қадам ташлаб, қисқа чопиб ёки эмаклаб ҳаракатланади. Ҳаракатланишдан аввал автомат сақлагичга қўйилади. Ҳар бир отувчи отишнинг умумий қоидаларига амал қилган ҳолда ва ўзининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиб, отиш учун қулай вазиятни эгаллаши зарур. Автоматдан ўт очиш уч қисмдан иборат бўлиб, улар отишга тайёрланишдан, ўқ отишдан ва ўқ отишни тугатишдан иборатдир.

Ўқув машғулотларида ўт очишга тайёргарлик кўриш учун командалар алоҳида – алоҳида қилиб берилади, масалан: «Ўт очиш чизиғига қадам бос», кейин «Ўқла», отишга тайёргарлик кўришга отиш учун ҳолатни эгаллаш ҳам киради.

Ётиб ўқ отиш ҳолатини эгаллаш учун зарур (автомат елкага ҳолатида бўлса): - ўнг қўл билан камар бироз юқорига кўтарилиб автомат елкадан чиқарилади ва чап қўл билан туширилувчи халқа ҳамда ствол қутисидан ушланади, кейин ўнг қўл билан стволни олдинга қаратган ҳолда ствол қобиғидан ушланади. Шу вақтнинг ўзида ўнг оёқ бироз ўнгроққа тўлиқ қадам ташланади. Олдинга эгилган ҳолда чап тиззага чўкилади ва чап қўлни олд томонга ерга қўйилади, кейин чап оёқ сонига таянган ҳолда ва чап қўл елка олдига суянган ҳолда чап ёнга ётилади ва тезда автомат ўқланиб қоринга ётилади, оёқнинг уч қисми ташқарига қилиниб бироз очилган ҳолда ерга қўйилади, бунда автоматнинг ствол ости дастасини чап қўл кафтига қўйилади.

2-соат амалий

Машғулот режаси:

1-ўқув саволи: Пистолетни тўлиқсиз қисмларга ажратиш ва йиғиш тартиби.

2-ўқув саволи: Автоматни тўлиқсиз қисмларга ажратиш ва йиғиш тартиби.

1-ўқув саволи: Пистолетни тўлиқсиз қисмларга ажратиш ва йиғиш.

Пистолетни қисмларга тўлиқсиз ажратиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

1. Даста асосидан магазинни чиқариш.
2. Сақлагич байроқчаси пастга туширилади.
3. Затворни орқага тортиб патрон бор ёки йўқлиги текширилади.
4. Тепки ҳалқаси пастга туширилади.
5. Затвор ажратилади.
6. Қайтарувчи пружина ечилади.
7. Тепки ҳалқаси жойига қўйилади.

Пистолетни тўлиқсиз қисмларга ажратиш

1. Дастакдан ўқдонни чиқариш:

Пистолет дастагидан ўнг қўл билан ушлаган ҳолда чап қўлнинг бош бармоғи билан ўқдон илгичи орқага итарилади, бир вақтнинг ўзида чап қўлнинг кўрсаткич бармоғи билан ўқдон қопқоғининг бўртиқ қисмидан тортилиб, ўқдон дастакдан чиқарилади. Сақлагич пастга босилиб пистолет сақлагичдан ечилади, чап қўл билан затвор орқа ҳолатга тортилиб, патрондонга қаралади ва унда патрон йўқлигига ишонч ҳосил қилинганча, затвор қўйиб юборилади ҳамда пистолет хавфсиз томонга қаратилган ҳолда тепки ҳалқаси босиб юборилади.

2. Туширилувчи ҳалқани тушириш:

Пистолет дастагини ўнг қўл билан ушлаган ҳолда чап қўл билан туширилувчи ҳалқанинг олдинги қисмидан пастга тортиб туширилади, уни ихтиёрий равишда чапга ёки ўнгга оғдириб, асосга тираб қўйилади.

3. Затворни асосдан ажратиш:

Чап қўл билан затвор орқа чекка ҳолатга тортилади ва орқа қисмини бироз кўтарган ҳолда унинг қайтарувчи пружина таъсирида олдинга ҳаракатланишига йўл қўйиб берилади. Затвор асосдан ажратилиб, туширилувчи ҳалқа жойига туширилади.

4. Стволдан қайтарувчи пружинани ажратиш: Ўнг қўл билан пистолет дастагидан ушлаган ҳолда чап қўл билан қайтарувчи пружина олдинга сурилган ҳолда стволдан ажратиб олинади.

Пистолетни қисмларга тўлиқсиз ажратишдан кейин йиғиш **тесқари тартибда амалга оширилади.**

2-ўқув саволи: Автоматни тўлиқсиз қисмларга ажратиш ва йиғиш тартиби

1. Ўқдонни ажратиш:

Чап қўл билан қўндоқнинг бўйнидан ушлаган ҳолда, ўнг қўл билан ўқдон ушланади, бош бармоқ билан ўқдон қисқичини босган ҳолда ўқдоннинг пастки қисми олдинга сурилади ва ўқдон чиқариб олинади. Шундан кейин патрондонда патрон йўқлиги текширилади, бунинг учун ҳолат ўзгартиргич пастга босилиб, затвор асосининг дастаги орқага тортилади, патрондонга қаралади ва затвор асосининг дастаги қўйиб юборилади ва тепки ҳалқаси думига босилади.

2. Шомпол ва пенал анжомларини чиқариш:

Шомполнинг учи нишон асосидаги таянчдан тортиб чиқарилади ва шомпол суғуриб олинади. Қўндоқдаги уя қопқоғи бармоқ билан босилади ва бармоқ аста орқага чиқарилади. Бунда қўндоқ ичидаги пружинанинг таъсирида пенал уячадан ташқарига чиқади. Йиғиладиган

қўндоқли автоматларда пенал ўқдон чўнтагида олиб юрилади.

3. Ствол қутиси қопқоғини ажратиш:

Чап қўл билан қўндоқ бўйнидан ушлаган ҳолда шу қўлнинг бош бармоғи билан қайтарувчи механизмнинг йўналтирувчи стержени бўртиғига босилади, ўнг қўл билан қопқоқ тепага кўтарилади ва ажратиб олинади.

4. Қайтарувчи механизмни ажратиш:

Автомат қўндоғи бўйнидан ушлаган ҳолда ўнг қўл билан қайтарувчи механизмнинг йўналтирувчи стержени товончаси сурилади, йўналтирувчи стерженнинг орқа қисми бироз кўтарилади ва қайтарувчи механизм затвор асоси каналидан суғуриб олинади.

5. Затвор асосини ажратиш:

Автоматни ўнг қўлда ушлашда давом этган ҳолда затвор асоси охиригача орқага тортилади ва бироз орқа қисми юқорига кўтарилиб, ствол қутисидан ажратиб олинади.

6. Затворни затвор асосидан ажратиш:

Чап қўлда затвор асоси юқорига кўтариб ушланади, затворни йўналтирувчи бўртиғи затвор асосининг фигурали қирқимидан чиқадиган ҳолатда буралиб, затвор орқага сурилади, кейин олдинга сурилиб, асосдан чиқариб олинади.

7. Газ найчасини ствол қобиғи билан ажратиш:

Автоматни чап қўлда ушлаган ҳолда газ найчаси байроқчаси вертикал ҳолатда тепага кўтарилади ва газ найчаси газ камераси оғзидан чиқариб олинади.

Тўлиқсиз қисмларга ажратилган автоматни йиғиш тескари тартибда амалга оширилади.

Макаров пистолети ва Калашников автоматини қисмларга ажратиш ва йиғиш бўйича вақт меъёрлари

Т/р	Меъёрлар	Шартлар	Натижалар бўйича баҳолаш (сониягача, дақиқагача)		
			Аъло	Яхши	Қониқ-ли
Макаров пистолети					
1.	Пистолетни қисмларга тўлиқсиз ажратиш	Ходим стол олдида қўллари пастга туширилган ҳолда пистолет дастасига ўқдон жойлаштирилган ва стол устига қўйилган	7 сония-гача	8 сония-гача	9 сония-гача
2.	Қисмларга тўлиқсиз ажратилган пистолетни йиғиш	Ходим стол олдида қўллари пастга туширилган ҳолда пистолет қисмлари стол устида жойлашган	9 сония-гача	10 сония-гача	11 сония-гача
3.	Патронларни ўқдонга жойлаштириш	Ходим стол олдида қўллари пастга туширилган ҳолда 8 та патрон сочилган ҳолда бўлади	16 сония-гача	18 сония-гача	20 сония-гача
4.	Пистолетни қисмларга тўлиқ ажратиш ва қайта йиғиш	Ходим стол олдида қўллари пастга туширилган ҳолда пистолет дастасига ўқдон жойлаштирилган ва стол устига қўйилган	8 дақиқа-гача	10 дақиқа-гача	12 дақиқа-гача
Калашников автомати					
5.	Автоматни қисмларга тўлиқсиз ажратиш	Ходим стол олдида қўллари пастга туширилган ҳолда автоматга ўқдон жойлаштирилган, пенал ажратилмайди	16 сония-гача	20 сония-гача	24 сония-гача
6.	Қисмларга тўлиқсиз ажратилган автоматни йиғиш	Ходим стол олдида қўллари пастга туширилган ҳолда автомат қисмлари стол устида жойлашган	30 сония-гача	35 сония-гача	40 сония-гача
7.	Патронларни ўқдонга жойлаштириш	Ходим стол олдида қўллари пастга туширилган ҳолда 30 та патрон сочилган ҳолда бўлади	35 сония-гача	40 сония-гача	45 сония-гача

Мустақил тайёргарлик учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 22 сентябдаги “Ички ишлар органлари ходимларининг хизмат, жанговар, жисмоний ва ахлоқий-психологик тайёргарлигини ташкиллаштириш тўғрисида”ги 383-сонли буйруғининг ўқ отиш курси бўлимини ўрганиш.
2. Ўқ отиш курси бўйича меъёрларни ўқиб ўрганиш.

3. ИИВнинг 383-сонли буйруғининг отиш машқларини конспектлаштириш.

4. Макаров пистолетини тўлиқ қисмларга ажратиш ва қайта йиғиш тартибини ўрганиб келиш.

Назорат саволлари

1. Ички ишлар органлари қуроллантириладиган ўқотар қурол ва унинг ўқдорилари турларининг рўйхати ким томонидан тасдиқланади?

2. Макаров пистолетининг асосий қисмларини гапириб беринг?

3. Табель қуроли қайси тартибда олиб юрилади?

4. Ўқотар қуролни доимий олиб юриш ва сақлашга эҳтиёж бўлмаганда қайси тартибда сақланади?

5. Макаров пистолетининг жанговар хусусиятларини айтиб беринг?

6. Калашников автоматининг асосий қисмларини гапириб беринг?

7. 30 дона Калашников автоматининг патронларини ўқдонга жойлаштириш бўйича белгиланган вақт меъёрларни гапириб беринг?

8. Макаров пистолетининг зарбдор тепки механизмларини гапириб беринг?

9. Калашников автоматининг жанговар хусусиятларини гапириб беринг?

10. Калашников автоматини тўлиқсиз қисмларга ажратиш ва қайта йиғиш вақт меъёрларини гапириб беринг ?

МАВЗУЛАР БЎЙИЧА ТАХМИНИЙ ТЕСТ САВОЛЛАРИ

5.1-мавзу бўйича назорат саволлари

1. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг саф Низоми қачон ва ким томонидан тасдиқланган?

2. Саф деб нимага айтилади?

3. Шеренга деб нимага айтилади?

4. Колонна деб нимага айтилади?

5. Ёнма-ён тизилган саф деб нимага айтилади?

6. Қадам ташлаш ҳаракати қандай тезликда амалга оширилади?

7. Қадамнинг узунлиги қандай бўлиши керак?

8. Саф қадам билан юришда оёқни ердан қандай баландликка кўтариш зарур?

9. Дистанция тушунчаларига таъриф беринг?

10. Интервал деб нимага айтилади?

5.2-мавзу бўйича назорат саволлари

1. Саф тушунчага таъриф беринг?

2. Шеренга тушунчага таъриф беринг?

3. Қанот тушунчасига таъриф беринг?

4. Фронт тушунчасига таъриф беринг?

5. Колонна тушунчасига таъриф беринг?

6. Ёнма-ён тизилган саф тушунчасига таъриф беринг?

7. Юриш сафи тушунчасига таъриф беринг?
8. Етакчи тушунчасига таъриф беринг?
9. Дастлабки команда тушунчасига таъриф беринг?
10. Саф бошқариш тушунчасига таъриф беринг?

5.3-мавзу бўйича назорат саволлари

1. “ИИО ходимлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш тартиби тўғрисида”ги 55-сонли буйруғи қачон ва ким томондан тасдиқланган?
2. Жисмоний куч ишлатилганлиги, махсус воситалар ёки ўқотар қурол қўллаш талабларига риоя этилиши ким томонидан назорат қилинади?
3. Қўл кишани ишлаётган вақтда қанча вақт ичида қулфлар ҳолати текширилиши лозим?
4. Титандан ясалган ”Сфера” дубулғасининг оғирлиги қанча?
5. Пўлатдан ясалган ҳарбий дубулғанинг оғирлиги қанча?
6. Ўқдан ҳимояловчи куртка "Мираж"нинг оғирлиги қанча?
7. Зирхли қалқон “Девор”(Забор)нинг оғирлиги қанча?
8. Махсус карабин КС-23нинг оғирлиги қанча?
9. Махсус резина таёқ ПР-73нинг оғирлиги қанча?
10. Қўл кишанлари (БР, БРС)нинг оғирлиги қанча?

5.4-мавзу бўйича назорат саволлари

1. Махсус операция тушунчасига таъриф беринг?
2. Махсус операцияларни олиб боришда қандай шароитлар инобатга олинади ва уларни айтиб беринг?
3. Махсус операция неча босқичдан иборат бўлади?
4. Махсус операциянинг биринчи босқичини айтиб беринг?
5. Махсус операциянинг иккинчи босқичини айтиб беринг?
6. Махсус операциянинг учинчи босқичини айтиб беринг?
7. Қуролланган жиноятчиларни излаш ва қўлга олиш бўйича махсус операцияни олиб боришда усулларнинг кетма-кетлигини айтиб беринг?
8. Қуролланган жиноятчиларни яширинган жойини аниқлашда Республикамизнинг очиқ ҳудудларида қайси излаш усули қўлланилади?
9. Қуролланган жиноятчиларни яширинган жойини аниқлашда Республикамизнинг тоғли ҳудудларида қайси излаш усули қўлланилади?
10. Оммавий тартибсизликларни бартараф этишда қандай усуллардан фойдаланилади?

5.5-мавзу бўйича назорат саволлари.

1. Ички ишлар вазирининг “Ички ишлар органларида хизмат, жанговар, жисмоний ва ахлоқий-психологик тайёргарлик машғулотларини ташкиллаштириш тўғрисида” ги буйруғнинг сони ва ва санаси нечи?
2. Отиш курсининг асосий мақсади нима?

3. Нишон деб нимага айтилади?
4. Қанақа ҳолатларда авария командаси берилади?
5. Отиш машғулотиغا раҳбарлик қилиш ва хизмат кўрсатиш, шунингдек, отиш мобайнида хавфсизлик қоидаларига амал қилинишини таъминлаш мақсадида, отиш машғулотларига кемлар масъул бўлади?
6. Отиш машғулотлари бошланиши (ўтказилиши)дан камида неча кун олдин ички ишлар органи бошлиғи раҳбари полигон бошлиғига нишонлар майдонини тегишли машқ шартларига мувофиқ тайёрлаш бўйича талабнома тақдим этади?
7. Кичик калибрли (пневматик) қуролдан отиш учун мўлжалланган алоҳида ўқув жойини (одатда) каерларда тайёрлашга руҳсат берилади?
8. Ўт очиш машқининг асосий қисми ўқув жойларида ўтказилиши ва машқ учун ажратилган вақтнинг нечи фоизини эгаллаши шарт?
9. Қайси ҳолларда яксон қилинган нишонлар сонидан қатъий назар, отиш машғулоти “Қоникарсиз” деб баҳоланади?
10. Бошлинғич отиш машқи кемлар томонидан бажарилади?

5.6-мавзу бўйича назорат саволлари.

1. Макаров пистолетининг патронларсиз ва патрони билан оғирлиги қанча?
2. Макаров пистолети ўқининг оғирлиги қанча?
3. Макаров пистолетининг узунлиги ва баландлиги қанча?
4. Макаров пистолети қайси йили қуролланишга киритилган?
5. Макаров пистолетидан мўлжалга олиш ва жароҳат етказиш масофаси қанча?
6. АК-74 автоматининг калибри ва узунлиги қанчага тенг?
7. Калашников автоматининг 1 дақиқада жанговар отиш тезлиги (якка ва автоматик тарзда) ҳисоби қанча?
8. АКМ автоматининг отиш тезлиги қанча?
9. АКМ автомати ўқининг бошланғич тезлиги қанча?
10. Калашников автоматидан мўлжалга олиш масофаси қанча?

ГЛОССАРИЙ

Саф – ҳарбий хизматчилар, бўлинма ва ҳарбий қисмларнинг пиёда ва машиналарда биргаликда юриш учун мазкур Низомда белгиланган тартибда жойлашуви.

Шеренга – ҳарбий хизматчилар бир чизикда, белгиланган интервалга амал қилган ҳолда ёнма-ён турган саф.

Машиналар чизиги – машиналар бир чизикда ёнма-ён жойлашган саф.

Қанот – сафнинг ўнг (чап) томони. Саф бурилганда, қанот номи ўзгармайди.

Фронт – сафнинг ҳарбий хизматчилар юзланиб турган (машиналар олд томони билан қаратилган) томони.

Саф орти – сафнинг фронтга қарама-қарши томони.

Интервал – ҳарбий хизматчилар (машиналар), бўлинма ва ҳарбий қисмлар ўртасидаги фронт бўйлаб масофа.

Дистанция – ҳарбий хизматчилар (машиналар), бўлинма ва ҳарбий қисмлар ўртасидаги саф узунлиги бўйича масофа.

Саф эни – қанотлар ўртасидаги масофа.

Саф узунлиги – биринчи шеренга билан охириги шеренга (олдинда турган ҳарбий хизматчи билан ортда турган ҳарбий хизматчи) ўртасидаги масофа. Ҳаракат машиналар воситасида бажарилаётган бўлса, биринчи машиналар чизиғи билан охириги машиналар чизиғи (олдинда турган машина билан охирида турган машина) ўртасидаги масофа.

Икки шеренгали саф – биринчи ва иккинчи шеренга деб номланадиган иккинчи шеренгадаги ҳарбий хизматчилар биринчи шеренгадаги ҳарбий хизматчилар ортида, бир қадамга тенг дистанция қолдирган ҳолда (олдинда турган ҳарбий хизматчининг елкасига кафти қўйилиб узатилган қўл масофасида) турган саф. Саф бурилганида шеренга номи ўзгармайди.

Қатор – икки шеренгали сафда кетма-кет турган икки нафар ҳарбий хизматчи. Агар биринчи шеренгада турган ҳарбий хизматчи ортида ҳарбий хизматчи бўлмаса, бундай қатор тўлмаган қатор, деб номланади.

Икки шеренгали саф ортга бурилса, тўлмаган қатордаги ҳарбий хизматчи олдинги шеренгага ўтади.

Бир ёки икки шеренгали сафнинг ораси жипс ёхуд очиқ бўлиши мумкин.

Ораси жипс саф шеренгасида турган ҳарбий хизматчилар фронт бўйича ёнма-ён, тирсаклар орасида бир кафт энига тенг интервал қолдириб жойлашади.

Ораси очиқ саф шеренгасида турган ҳарбий хизматчилар фронт бўйича бир-биридан бир қадамга ёки командир томонидан тайинланган масофага тенг интервал қолдирган ҳолда жойлашади.

Колонна – ҳарбий хизматчилар ва бўлинмалар (машиналар) бир-бирининг ортида, мазкур Низомда белгиланган ёки командир томонидан тайинланган дистанция қолдирган ҳолда жойлашган саф.

Бир, икки, уч, тўрт колоннали ва ундан ортиқ колоннали саф бўлиши мумкин.

Бўлинма ва ҳарбий қисмлар юриш сафида ҳаракатланиши ёки ёнма-ён тизилиши учун колонна қўлланилади.

Ёнма-ён тизилган саф – бўлинмалар бир ёки икки шеренгали сафга (машиналар чизиғига) фронт бўйлаб бир чизикда тизилган ёхуд колонналар чизиғига, мазкур Низомда белгиланган ёки командир томонидан тайинланган интервал қолдирган ҳолда тизилган саф.

Ёнма-ён тизилган саф йўқлама, санок, кўрик, парад ўтказиш учун ва шу каби, бошқа зарурий ҳолларда қўлланилади.

Юриш сафи – бўлинма колоннага тизилган ёки колоннага тизилган бўлинмалар кетма-кет, мазкур Низомда белгиланган ёки командир томонидан тайинланган дистанция қолдирган ҳолда жойлашган саф.

Юриш сафи бўлинмалар марш давомида ҳаракатланиши, тантанали

юриши, саф қўшиғи билан ўтиши учун ва шу каби, бошқа зарурий ҳолларда қўлланилади.

Етакчи – тайинланган йўналишда бош бўлиб бораётган ҳарбий хизматчи (бўлинма, машина). Қолган ҳарбий хизматчилар (бўлинма ёки машиналар) ўз ҳаракатини етакчига қараб мослаштиради.

Охирида борувчи – колоннанинг охирида бораётган ҳарбий хизматчи (бўлинма, машина).

Саф бошқариш амаллари оғзаки, сигнал воситасида ёки командир томонидан шахсан кўрсатиб бериладиган, шунингдек, техник ва ҳаракатчан воситалар орқали узатиладиган команда ва буйруқлар орқали бажарилади.

Шахсий ҳимоя воситалари – ички ишлар органлари ходимларини бош, кўкрак, бўйин, бел, оёқ ва қўлларини мина, гранаталарнинг кичик заррачаларидан, пистолет, револьвер, ов қуролларнинг ўқларидан, совуқ қуроллардан, шунингдек тош, металл симлар, таёқ зарбаларидан ҳимоялайди.

Дубулға (каска)лар – металл, лакланган тери, пластмасса ва бошқа ашёлардан тайёрланган, бошни урилишдан ёки зарбадан сақловчи махсус бош кийим.

Совут (бронижелет)лар – матодан тайёрланган бўлиб ичи металл билан жиҳозланган инсоннинг ҳаётига зарур органларини ўқлардан, портловчи қурилмаларнинг заррачаларидан, урилишдан ёки зарбадан сақловчи махсус кийим.

Қалқон (шит)лар – темирли, пласмассали ва шаффоф бўлиб кўтариб юрадиган ҳимоя воситаси ўқлардан, портловчи қурилмаларнинг заррачаларидан, урилишдан ёки зарбадан сақловчи махсус восита.

Фаол мудофаа воситалари – қонунбузарларни қайтариш ёки уларни бўйсунмасликларини, жисмоний қаршилик кўрсатишларини олдини олишда тўғридан-тўғри ҳаракатларини сусайтириш учун мўлжалланган.

Махсус операцияларни таъминлаш воситалари – қонунбузарларни чапғитиш ва операцияларни олиб боришда шароитларни яратиш учун мўлжалланган.

Электрошок қурилмалари – инсон организмига йўл қўйиладиган шикаст етказувчи таъсир нормаларига эга бўлган, электр импульсларини ҳосил қилиш асосида контактли ва масофа-контактли электр таъсир ўтказиш қурилмалари

Масофавий электрошок қурилмалари – масофадан электро импульсларни юборадиган картридждан фойдаланиш.

Оммавий тартиббузарлик – фуқароларни тўпланиши, улар томондан амалга ошириладиган ноқонуний хатти-ҳаракатлари.

Қуролланган жиноятчи – қуролланган фуқаронинг қуролли жиноят содир этиши.

Ўқ – қуролга мўлжалланган жанговар патроннинг бош қисми. Оддий ва махсус турларга бўлинади.

Оддий ўқлар очик жойда ёки енгил тўсиқ ортида, шунингдек, зирхланган техника ичида жойлашиб олган жонли кучни йўқ қилиш учун қўлланилади.

Махсус ўқлар ёришадиган из қолдириб учини, зирхни тешиб ўтиш,

нишонни ёндириш каби вазифалар учун мўлжалланган.

Ўқдон – муайян русумга мансуб патронларни жойлаштириш ва қурол патрондонига юборишдан аввал, патронларни узатиш чизигига кетма-кет силжитиш учун мўлжалланган мослама, ҳажм.

Ўқдонлар:

қурол билан бирикиш жойига кўра – ствол ости, қурол ўртаси ва кўндоғидаги;

шаклига кўра – қутисимон, дисксимон, барабансимон;

қурол билан бирикиб туришига кўра – алмашувчи, алмашмайдиган, мажмуий;

патронларнинг жойлашишига кўра – бир қаторли ва кўп қаторли турларга бўлинади.

Ўқдонлар автоматик ва автоматлаштирилмаган ўқотар қурол ҳамда кичик калибрли зенит автоматик тўшларда кенг қўлланилади.

Ўқ-дори ва аслаҳа таъминоти пункти – ўқ-дори ва аслаҳа захирасини сақлаб туриш ва бўлинмаларни таъминлаш учун мўлжалланган, жанговар ҳаракатлар даврида батальонда ёки взводда ташкил этиладиган пункт. Мазкур пункт таркиби, ташкил этиш вақти, жойи ва кўчиб ўтиш тартиби батальон ёки взвод командири томонидан белгиланади.

Ўқ-дори ва аслаҳа таъминоти пункти, умумқўшин полигони ва ўт очиш майдонида, жанговар ҳамда ўқув-жанговар ўт очиш машқи ўтказилганда ҳам ташкил этилади.

Ўқ-дорилар – қурол-аслаҳанинг таркибий қисми бўлиб, жонли куч ва техникани йўқ қилиш, иншоотларни вайрон этиш ва махсус вазифаларни бажариш мобайнида қўллаш учун мўлжалланган.

Ўқ-дорилар туркумига қуйидагилар мансуб, яъни артиллерия снарядлари, реактив снарядлар, ракеталарнинг жанговар қисмлари, авиация ва чуқурлик бомбалари, ўқотар қуролларнинг патронлари, кўл ва қурол гранаталари, ер усти ва денгиз миналари, фугаслар, ядровий ва бошқа ўқ-дорилар. Улар оддий, ядровий, кимёвий ва бактериологик турларга бўлинади.

Ўқотар қурол тегиши – пистолет, милтиқ, автомат, пулемёт, артиллерия қуроли каби ўқотар қурол стволининг тубига ўт очилган фурсатда ҳосил бўлган порох газлари босими кучининг ўтказадиган таъсири.

Ўқотар қурол тегиши қурол русумига кўра қуйидагича рўй беради:

яхлит қурол ёки қурол қисмларининг ўт очилган йўналишга қарши томон ғилдираши ёки тисарилиши;

қурол сапчиши;

ўт очган шахс елкаси ёки қўлига туртки бериши.

Тегиш оқибатларини, яъни қуролнинг ғилдираб кетиши, расчётнинг толиқиши, қуролни йўналтирувчи ўрнатмаларнинг ўзгариб кетиши, ўқларнинг нишонга ғуж тушмаслиги ва отиш тезлигининг пасайиши каби оқибатларни турли воситалар: ғилдиратмайдиган пона, тепки сўндиргич, амортизатор, тегишга қарши мосламалар билан нисбатан камайтиришга эришилади. Автоматик қуролда тепки кучидан қуролни қайта ўқлаш учун фойдаланади, бу эса ўз навбатида ўт очиш суратини оширади.

Автомат (юн. *автоматос* – ўзи ҳаракатланувчи):

1) автоматик ўқотар шахсий қўл қуроли бўлиб, душманнинг жонли кучини йўқ қилиш учун мўлжалланган. Автомат механизмларининг автоматик ҳаракатлари порох газлари энергиясидан фойдаланишга асосланган. Илк бор Россияда В.Г. Фёдоров томонидан 1916 йилда ихтиро қилинган. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари қурол-аслаҳаси таркибига, асосан ўқли қуролларнинг асосий турларидан бири бўлиб қолган М.Т. Калашников тизимига мансуб автомат қабул қилинган;

2) бевосита одам қатнашмай, берилган дастур бўйича энергия, ашёлар ёки ахборотни олиш, узатиш ва ишлатиш жараёнларидаги барча вазифаларни бажарувчи қурилма.

Пистолет:

шахсий ўқотар қурол. Душманнинг 50-70 м.гача масофадаги жонли кучини шикастлантиришга мўлжалланган. Ундан бир қўл билан отиш мумкин. Пистолет билан офицерлар, шунингдек, айрим ихтисосликларга мансуб сержант ва аскарлар қуроллантирилади.

Затвор – патронни, артиллерия снарядини патрондонга юбориш, ствол каналини ёпиш, ўт очиш, канални очиш ва каналдаги гильзани ёки патронни стволнинг ортки учи орқали чиқариб улоқтириш учун мўлжалланган қуролдаги мослама. Затворлар тузилишига кўра артиллерияда – поршенли, понали; ўқотар қуролларда эса – сирпанувчан, чайқалувчан, кўндаланг ҳаракатланувчан турларга; ишлаш тамойилларига кўра – автоматик, ярим автоматик, автоматлаштирилмаган турларга бўлинади.

Патрон (франц. *патрон*) – ўқли қурол ва кичик калибрли, яъни 75 мм. гача замбарак ўқ-дориси. Унда ўқ ва снаряд, порох заряди ва ёндирувчи восита гильза ёрдамида бир бутун мужассамлаштирилган. Бундай патрон – яхлит, яъни унитар патрон деб аталади.

Жанговар патрон – душманнинг жонли кучи ва ҳарбий техникасини йўқ қилиш учун мўлжалланган;

Кўмакчи – пахтавон, ўқув ва қуролни синаш учун мўлжалланган патронларга бўлинади.

Дастлаб қоғоз гильзали унитар патрон XIX асрнинг 40-йилларида, металл гильзали унитар патрон эса XIX асрнинг 60-йилларида вужудга келди. Иккинчи жаҳон уруши йилларида оралиқ патрон, урушдан сўнгги йилларда эса кичик импульсли унитар патронлар ишлаб чиқилди. Бугунги кунда гильзасиз патронлар яратиш устида тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Патрондон – ўқотар қурол стволи каналининг отиш учун узатилган патрон гильзаси жойлашадиган қисми. Артиллерия қуролларида ствол каналининг ушбу қисми *ўқлаш камораси* деб аталади. Револьверларда ва авиация тўпларининг айримларида айланувчан барабанда жойлашган бир нечта патрондонлар мавжуд.

Калибр – ствол ичидаги кесимларнинг орасидаги масофа.

ЗИП – қўшимча ускуна ва мосламалари (запасные инструменты и приспособления).

ПСО – мерганнинг оптик мўлжалга олиш мосламаси нишонни

катталаштириб берувчи ва яқинлаштириб берувчи мослама.

Нишон – жанговар отиш (очиқ ёки ёпик) тири ва дала ўқув майдонларида машғулот ҳамда мусобақаларда фойдаланилувчи сунъий мўлжал.

Отиш марраси – отиш машқини бошлаш ва бажариш учун ажратилган шартли жой (қизил рангли чизик ёхуд қизил рангли байроқ билан белгиланади, тунги вақтларда эса қизил фонардан фойдаланиш мумкин).

Дастлабки марра – отишга тайёргарлик кўриш ва отиш маррасига ҳаракатланиш учун белгиланган жой (оқ рангли чизик ёхуд оқ рангли байроқ билан белгиланади, тунги вақтларда эса оқ фонардан фойдаланиш мумкин);

Команда – ўқ отувчига отишни бошлаш, тугатиш ва отиш давомидаги ҳаракатларини бошқариш юзасидан овоз, елкасига уриш ва ҳуштак орқали бериладиган ишора (буйруқ).

Авария – патронлар тугаганда, қурол носоз ҳолатга келганда ёки ўқдонни алмаштиришда зарурат юзага келганида бериладиган команда.

Отиш – порох зарядини ёниши жараёнида ҳосил бўлувчи газларнинг энергияси таъсирида ствол каналидан ўқ (граната)ни отилиб чиқиши.

Отиш вақти – отиш машқни бажариш учун белгиланган вақт.

Нишонгача бўлган масофа – отиш маррасидан нишонгача бўлган масофа.

Отиш ҳолати – ўқ отувчининг отиш вақтидаги эгаллаган ҳолати.

Отиш майдони – отиш машқларини ўтказиш ёки қурол-яроғлардан ўт очиш ҳамда қуролларни синовдан ўтказиш учун мўлжалланган ҳудуд.

Отиш шахарчаси – ходимларнинг ўқ отиш бўйича бошланғич билимларини ўзлаштириши ва шакллантириб бориш учун мўлжалланган моддий-техник базаси.

ФОЙДАЛАНИШГА ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН ЎҚУВ-УСЛУБИЙ АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Қонунлари.

1. 2017 йил 16 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасининг ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни.

II. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари ва Қарорлари.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январь кунидаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон фармони.

III. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари ва Ўзбекистон Республикаси вазирликларининг ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлари.

1. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2017 йил 15 мартдаги “Ички ишлар органлари ходимлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида”ги 55-сонли буйруғи.

2. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 22 сентябрдаги “Ички ишлар органлари ходимларининг хизмат, жанговар, жисмоний ва ахлоқий-психологик тайёргарлигини ташкиллаштириш” тўғрисида 383-сонли буйруғи.

3. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2023 йил 20 февралдаги 77-сонли “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларининг патрул-пост хизмати фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш тўғрисида”ги буйруғи.

IV. Дарсликлар, Ўқув қўлланмалар.

1. “Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг Саф низоми” Ўзбекистон Республикаси мудофаа, ички ишлар, фавқулодда вазиятлар вазирликлари, Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизматининг 2013 йил 28 октябрдаги 13/34/6/84- сонли қўшма қарори билан тасдиқланган.

2. Умурзаков Б.Б., Батыров У.А. Махсус тактика. Ўқув қўлланма. – Т., 2014.

3. Джурабаев Р.Т., Акрамбаев Х.М., Ачилов М.Х. Махсус тактик тайёргарлик: Ўқув қўлланма. –Т., 2014.

V. Интернет сайтлари

1. [хттп://акадмвд.уз](http://акадмвд.уз) (Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси).

2. [хттп://леҳ.уз](http://леҳ.уз) (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатларининг маълумотлар миллий базаси).

3. [хттп://едупортал.уз](http://едупортал.уз) (Мультимедиа умумтаълим дастурларни ривожлантириш маркази).

4. [хттп://узсси.нет](http://узсси.нет) (Илмий таълим тармоғи).

Рустам Тураббаевич ДЖУРАБАЕВ

**ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ САФДОР ВА СЕРЖАНТЛАР
ТАРКИБИДАН ОФИЦЕРЛИК ЛАВОЗИМЛАРИГА ТАЙИНЛАШ УЧУН
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ЎҚУВ КУРСЛАРИНИНГ ЖАНГОВАР
ТАЙЁРГАРЛИК МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ – УСЛУБИЙ МАЖМУА

Босишга рухсат этилди_____2023 й. Нашриёт-ҳисоб табоғи 3,5.
Адади_____нусаха. Буюртма №____. Баҳоси шартнома асосида

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти,
100213. Тошкент шаҳар. Хусайн Бойқаро кўчаси, 27а-уй.